

Prof. Dr. iur. V. S i n a i s k i s

LATVIJAS CIVILTIESĪBU APSKATS

LIETU TIESĪBAS

Rīgā, 1940.g.

L.U. Studentu padomes grāmatniecas
izdevums

S a t u r a r ā d ī t ā j s

I I E V A D S

	Lpp.
§ 1. Lietu tiesību jēga un nozīme	1
§ 2. Lietu tiesību priekšmets	2
§ 3. Lietu tiesību saturs un veidi	5
§ 4. Lietu tiesību būtība (konstrukcija)	6

II V A L D I J U M S

§ 5. Valdījuma jēga un veidi	7
§ 6. Valdītāja stāvoklis (statika) un Valdījuma prasība	10
§ 7. Valdījuma iegūšana, turpināšana un izbeigšanās (dinamika). Valdījuma attaisnojums	11

III Ī P A Š U M S (privatā nozīmē)

§ 8. Īpašuma jēdziens, būtība, raksturs un veidi	13
§ 9. Īpašnieka statuss	
I Īpašnieka pozitīvā vara par lietu	15
II Īpašnieka negatīvā jeb eksklusīvā vara par visām pārējām personām	16
§ 10. Īpašuma prasība (rei vindicatio), kā īpašnieka negatīva vara atsevišķi	17
§ 11. Īpašuma iegūšanas veidi (dinamika)	19
§ 12. Īpašuma iegūšana ar nodošanu (traditio un koro- boracija)	20
§ 13. Īpašuma iegūšana ar piegūšanu (occupatio)	24
§ 14. Īpašuma iegūšana ar pieaugumu un lietas augļu ie- gūšana par īpašumu	
I Pieaugums	26
II Lietas augļu iegūšana par īpašumu	28
§ 15. Īpašuma iegūšana ar ieilgumu	28
§ 16. Īpašuma izbeigšanās (dinamika)	33

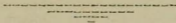
IV Ī P A Š U M S (sabiedriskā nozīmē)

§ 17. Īpašuma aprobežojumi (robežas)	36
§ 18. Kopīpašums	38

V N E Ī P A Š N I E K A L I E T U T I E S Ī B A S (iura in re aliena)

§ 19. Servituti (vispār)	40
§ 20. Personalservituti	42
§ 21. Realservituti	
I Vispārīgs jēdziens	44
II Realservitutu veidi	45
§ 22. Servitutu nodibināšana un izbeigšanās (dinamika)	47
§ 23. Reálnastas	48
§ 24. Ķīlas tiesība (jēdziens un veidi)	50
§ 25. Ieņilātāja (parādnieka) un ķīlasņēmēja (kredi- tora statusi)	52

§ 26. Ķīlas tiesības nodibināšana un izbeigšanās (Dinamika)	54
§ 27. Rokas ķīla un lietošanas ķīla	
I Rokas ķīla	55
II Iekļātāja un ķīlas pēmēja statusi	56
II Lietošanas ķīla	57
§ 28. Hipoteka uz nekustamu īpašumu	58
§ 29. I z p i r k u m a t i e s ī b a (piesavināju- ma tiesība)	61

Priekšvārds

Šī izdevuma nolūks ir atvieglot manu lekciju klausītājiem izprast Latvijas civiltiesības, kuru tagadējais pamats ir CIVILLIKUMS, kas izstrādāts pēc PREZIDENTA KĀRIĻA ULMAŅA norādījumiem un nosaukts par PREZIDENTA ULMAŅA CIVILLIKUMU. Kā viens likums visiem Latvijas iedzīvotājiem pēc būtības tas nav vairs civillikumu kopoījums, bet civiltiesību kodekss, un kā tāds tas citēts arī šai darbā.

Aizrādot uz lietoto zinātnisko terminologiju, atzīmējams, ka šai civiltiesību apskatā būs runāts par normatīvu civiltiesisku sabiedrību, statiku un dinamiku. Normatīvā civiltiesiskā sabiedrība ir civiltiesiskā privātā sfēra, ko normē kodekss. Statusi (statika) nozīmē subjektu (personu) tiesības un pienākumus vai pēc pandektārās doktrīnas - juridiskās attiecības. Ar dinamiku jāsaprot tiesību un pienākumu izcelšanās, pārgrozišanās un izbeigšanās.

Izsaku pateicību stud.iur. V.AKERMĀNIM un stud. iur. V. APALŪPAM, kas pēc mana ierosinājuma ar lielu uzmanību ir kārtojuši un sagatavojuši manu 1939/40. māc. gadā lasīto lekciju materialus, kurus šeit esmu sistematizējis, apstrādājis un paplašinājis.

Rīgā, 1940.g. 4. aprīlī.

Prof. Dr.iur. VASILIJŠ SINAISKIS

LIETU TIESĪBAS

I. IEVADS

§ 1. LIETU TIESĪBU JĒGA UN NOZĪME

1. Lietu tiesības apvieno lietu lietošanas ideja (utilitas). Ideja, kas apvieno saistību tiesības, ir - izlietot cilvēka darbu personiskā un sociālā labuma dēļ. Līdz ar to parādās pirmā atšķirība starp lietu un saistību tiesībām: saistību tiesību priekšmets ir cilvēku darbs (juridiskā nozīmē - darbība), lietu tiesību - lietas. Otrā atšķirība: lietu tiesības ir tiesiski absolūtas, t.i. šīs tiesības ir spēkā pretim visām citām personām. Saistību tiesības ir spēkā pretim konkrētām personām, un tādēļ tās ir relatīvas.

2. Tālāk, sākotnēji ar lietu lietošanas ideju (utilitas) jāizšķir divas lietu tiesību juridiskās formas: pirmā un galvenā ir ipašums (sua res), otrā - lietu tiesības uz svešām lietām (iura in re aliena), vai, pēc manas konstrukcijas, nepašnieka lietu tiesība (res aliena). Lietu tiesību lietošana jāsaprot plaši, piem., atsavinot savu lietu, dabūt naudu, dāvināt, iznīcināt, rīkoties ar to, atprasīt atpakaļ u.t.t. Vispār lietu tiesības ir tiesiska vara, (iespēja), pilna (927.p.) vai nepilna, tieši realizēt savu gribu normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā (privatā sferā: 1) pilna - attiecībā uz savām, 2) nepilna - uz svešām lietām). No šā viedokļa šī vara (iespēja) ir pozitīva, bet tā ir arī negatīva tai ziņā, ka visām citām personām ir pienākums atturēties no visa tā, kas iet pretim personas lietu tiesībām (eksklusīvais princips).

§ 2. LIETU TIESĪBU PRIEKŠMETS

1. Mūsu kodekā jau pašā sākumā runāts par lietām (841.p. un sekoj. 850. un 870 - 874.p.p.). Šis pozitīvais materiāls visumā ir romiešu tiesību materiāls, kas sevišķi redzams no 841.p.: lietas ir ķermeniskas un bezķermeniskas (res corporales un res incorporales). Bezķermeniskai lietai (841p.2.d.) nevar piešķirties; tās, vispārīgi sakot, ir tiesības (res incorporales).

2. Zinātniski jāizšķir: 1) lietas kā lietu tiesību priekšmets un 2) lietas socioloģiskā nozīmē (lietas mūsu dzīvē). Civiltiesības paredz juridisku sferu vai, pēc manas koncepcijas, normatīvu civiltiesisku sabiedrību. Tā ir vispār tiesiska sfera, un uz to attiecas tiesiski elementi un tiesiski jēdzieni. Tā cilvēks piem., šai sferā nav tikai fiziška būtne, bet civiltiesību subjekts. Lieta lietu tiesībās ir arī tiesisks jēdziens. Tādēļ, ja kāda lieta ir fiziski kustama, tad tiesiski tā var būt nekustama; tāpēc nevar sajaukt lietas socioloģisko un tiesisko jēdzienu. Nemot to vērā, apskatīsim lietu klasifikāciju juridiskā nozīmē (sk. I. tab.).

I. tabula.

Tiesiskās lietas jeb lietas juridiskā ziņā:

A. Ķermeniskās lietas (dabiskās un tiesiskās īpašības uzreiz):

- a) kustamas un nekustamas lietas,
- b) atvietojamas un neatvietojamas lietas,
- c) patērējamas un nepatērējamas lietas,
- d) dalamas un nedalamas lietas.

B. Bezķermeniskās (tīri tiesisku īpašību lietas) :

- a) dažas personiskas un ģimenes mantiskās tiesības,
- b) saistību tiesības,
- c) lietu tiesības uz svešu lietu,
- d) mantiskas tiesības,
- e) autora tiesības.

C. Lietu kopības (848.p.):

- a) tikai ķermenisku lietu kopība,
- b) tikai bezķermenisku lietu kopība,
- c) ķermenisku un bezķermenisku lietu kopība.

D. Galvenās (patstāvīgās) un blakus lietas (850. un 851.p.p.) ir:

- a) galvenās lietas būtiskās daļas un pieaugumi,
- b) augļi,
- c) piederumi,
- d) izdevumi un uz lietu guļošās nastas.

E. Lietu sadalījums pēc vērtības (870 - 874.p.p.):

- a) parastās vērtības lieta,
- b) sevišķās vērtības lieta,
- c) personīgās vērtības lieta.

F. Koroborētās lietas - Grundstück.

P a s k a i d r o j u m i :

Ad A.

a) Lietu klasifikācijas pazīme - pārvietošana:

Lietu nevar pārvietot bez ārējās bojāšanas no vienas vietas uz otru. Ja lietu iespējams pārvietot bez bojāšanās, tad lieta ir kustama (842.p.)

Šī klasifikācija kā tiesiska paredz savu radišanas faktoru: likumu un privātu gribu, un proti: 843.p. saka, ka likums, tāpat kā privāta griba, var nekustamām lietām piemērojamas tiesības attiecināt uz tādām lietām, kas pēc

savām īpašībām ir kustamas un otrādi. Tas nozīmē, ka automiņas faktors - privāta griba, var kustamu lietu tiesiski atzīt par nekustamu un otrādi, ciktāl tas nerunā pretim likumam.

- b) Atvietošanas ir lietas, ko noteic ar skaitu, mēru un svaru. Arī te ir pieminētie faktori: likums un privāta griba (844.p.).
- c) Ja lietojot lietu tā tiek iznīcināta, tad tā ir patērējama lieta (845.p.).
- d) Dalamas ir tās lietas, kuras var dalīt, neiznīcinot tās būtību; katrai daļai jābūt patstāvīgai. Radišanas faktori: likums un privāta griba (847.p.).

Ad B.

- c) Īpašums ir arī tiesības, bet vēsturiski un psiholoģiski īpašums ir pārdzīvojams kā "mana ķermeniska lieta".

Ad C

848.p.: Par tiesību un saistību priekšmetu var būt nevien atsevišķas lietas, bet arī lietu kopības. 849.p.: Lietu kopības ir vairāku tādu patstāvīgu, vienas vai dažādu šķiru, ķermenisku vai bezķermenisku lietu sakopojums zināmam nolūkam vienā sastāvā un ar vienu kopīgu nosaukumu, kuras šajā sastāvā atzīstamas tiesiskā ziņā pār vienu vienību jeb vienu pašu lietu.

Lietu kopības jēdziens un tās būtību neiznīcina un negroza ne tās sastāvā ietilpstošo atsevišķo lietu pamazinājums, ne arī kāda cita pārmaiņa. Tā tad esenciālās pazīmes te ir:

- 1) sakopojums,
- 2) nolūks, kas to apvieno, un
- 3) kopīgs nosaukums.

Te ir netikai kopība, bet vienība; latīņu termins - universitas iuris, atšķirībā no universitas facti. Vienības pārmaiņa lietu vienību neiznīcina (849.p.2.d.). Mantojums ir vienība - universitas iuris, tas pāriet uz otru personu ar vienu aktu kā viens priekšmets.

Ad D.

- a) Galvenās lietas ir tās, kas ir patstāvīgi tiesību priekšmeti. Bet viss tas, kas pastāv tikai ar galveno lietu, vai pieder pie tās, vai kā citādi ar to saistīts (851.p.), ir blakus lieta (850.p.). Starp blakus lietām jāizšķir (851.p.):

- 1) galvenās lietas būtiskās daļas, to starpā pieaugumi šaurākā nozīmē (851.p.);
- 2) galvenās lietas augļi (851.p.);
- 3) galvenās lietas piederumi (851.p.);
- 4) galvenai lietai taisītie izdevumi un uz to gulošās nastas (sk. lietu klas. I. tab.).

Galvenās lietas pazīmes ir šādas (854.p.): 1) nesaraujams sakars, 2) sastāvs, 3) pilnība.

Izejot no tā, varam teikt, ka galvenās lietas normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā pastāv pilnīgi patstāvīgi, kā viens vesels. Blakus lieta neietilpst galvenās lietas sastāvā - tā ir galvenā esenciālā pazīme.

Galveno un blakus lietu attiecības regulē 852. un 835.p.p., no kuriem izriet, ka galvenās lietas juridiskais liktenis cieši saistīts ar blakus lietas juridisko likteni. Kā radišanas faktori minami: galvenokārt likums, bet bez tam vēl privāta griba (autonomija).

b) Starp blakus lietām pirmā vieta pieder augļiem. Var runāt par augļiem šī vārda plašākā un šaurākā nozīmē. Ar augļiem plašākā nozīmē jāsaprot galvenās lietas lietošanas labums. Saurākā nozīmē izšķirami divi augļu veidi:

- 1) dabiskie un
- 2) civilie augļi.

Ar pirmiem jāsaprot galvenās lietas ražojums, ar otriem ienākumi. Pie civiliem augļiem pieder procenti. Tiesiskā ziņa par dabiskiem augļiem kā blakus lietām var runāt tikai tad, kad tie ir atdalīti (separatio). Ja, piem., ābols vēl nav nokritis, tad tas nebūs blakus lieta, bet iekļaujami ar 854.p. piederēs pie galvenās lietas.

c) Piederuma esencialie elementi minēti 857.p. un tie ir:

- 1) kalpot galvenai lietai,
- 2) patstāvīgi saistīta,
- 3) atbilst uzdevumam ar savām dabiskām īpašībām.

Blakus lietas sakaram, kas noteic tās piederību pie galvenās lietas, nav katrā ziņā jābūt tādām, ka abas lietas būtu tieši, cieši, fiziski savienotas (857.p.3.d.). Ja lieta ir atdalīta pagaidām, piederuma raksturs nebeidzas (858.p.). Piederumu raksturo kalpošana; tas ir objektīvs, lietisks kalpotājs dažādiem mērķiem. Privātai gribai, autonomijas principam šeit liela loma.

859 - 862.p.p. runā par ēkām, rūpniecības uzņēmuma, lauku zemes gabalu un kuģu piederumiem.

d) Kas bauda vai vēlas baudīt kādas lietas labumus, tam arī jānes ar šo lietu saistītie pienākumi, kā arī trešās personas šai lietai vai tās daļai taisītīe izdevumi (836.p.). Tā ir generāla norma; 864.p. kā speciāla norma regulē īpašnieka nastas un aprūtinājumus. Izdevumus klasificējot, izšķir 3 veidus:

- 1) nepieciešamie,
- 2) derīgie,
- 3) greznuma izdevumi

kas dod gan lietai kādu labumu, bet neattiecas ne uz nepieciešamajiem, ne derīgiem izdevumiem (865.p.). Attiecībā uz izdevumu juridisko likteni - kādos gadījumos var prasīt segt izdevumus un kādos ne - jāizšķir laticīgs un nelaticīgs valdītājs. (867.p.) un attiecīgo valdītāju vaina. Derīgie izdevumi atlīdzināmi tikai tam, kas valdījis šo lietu labā ticībā, kā savu paša lietu (867.p.l.d.).

No šīs ~~generalās normas izpējumus~~ ir speciala norma, kas atrodama 867.p.2.d. Ja atlīdzināmo dēriģo izdevumu apmērs nav samērīgs ar tās personas līdzekļiem, kuras lietai tie taisīti... tad viņu nevar piespiest tos atlīdzināt, bet tādā gadījumā pretējā puse var atņemt svešajā lietā izdarītos uzlabojumus, ciktāl tas iespējams, tai nekaitējot.

867.p.3.d.: Kas nebūdam labticīgs, taisa svešai lietai dēriģus izdevumus, tas gan nevar prasīt, lai tos atlīdzina, bet var atņemt savus uzlabojumus, ja tas viņam ir izdevīgi, un ja to var izdarīt, nekaitējot galvenai lietai.

868.p. runā par greznuma izdevumiem, bet 869.p. par izdevumiem, ko taisījusi trešā persona lietas augļiem un to iegūšanai.

Ad E.

Katrai lietai (arī blakus un kopības lietai) ir sava vērtība:

- 1) parastā (871.p.) kā prezumēta (874.p.)
- 2) sevišķā (sevišķa labums, 872.p.) un
- 3) neatkarīgā no labuma (873.p.).
 - a) 871.p.: parastā vērtība noteicama pēc tā labuma, kādu lieta var dot katram valdītājam pati par sevi, neatkarīgi no viņa personīgām attiecībām.
 - b) 872.p.: sevišķa vērtība noteicama pēc tā sevišķā labuma, kādu lietas valdītājs gūst no tās sakarā ar savām personīgām attiecībām.
 - c) Ar personīgām tieksmēm pamatotā vērtība atkarīgas no priekšrocības, kādu lietas valdītājs tai piešķir vai nu tās īpatnību dēļ, vai savu sevišķo attiecību dēļ pret to, neatkarīgi no labuma, kādu tā dod pati par sevi.

Ad F.

Vācijas B.G.B. (§ 94.) un Šveices Z.G.B. (655.p. un 943.p.) civillikumu kodeksi pazīst lietas, kas registrētas publiskās grāmatās.

§ 3 LIETU TIESĪBU SATURS UN VEIDI

1. Lietu tiesībās jāizšķir saturs un priekšmets, pie kam saturs ir plašāks jēdziens kā priekšmets, jo lietu tiesību saturā ietilpst ne tikai priekšmets (lieta), bet arī dažādi nosacījumi lietu tiesību lietošanas dēļ (utilitāts). Tā, piemēram, ipašums pēc sava satura ir tiesība valdīt un lietot savu lietu, iegūt no tās visus iespējamos labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar ipašuma prasību (927.p.). Turpretīm servituta saturs ir tikai lietu tiesību lietošana specialā nozīmē (1130.p.),

2. No satura viedokļa jāizšķir lietu tiesību veidi:

- a) ipašums (galvenais veids, 927.p.);
- b) servituts (1130.p.);
- c) reālnastas (1260.p.);
- d) kīlas tiesība (1278.p.);
- e) izpirkuma tiesība (1381.p.).

Reālnastas un izpirkuma tiesība nav romiešu tiesību instituti. Bez minētajiem romiešu tiesībās pastāvēja vēl divi speciali in-

stituti, kas mūsu kodekā trūkst: superficies un emphyteusis.

Eiropā pazīst vēl citas lietu tiesības: Vācijas un Šveices kodekos pastāv speciāls lietu tiesību veids: Grundschuld (B.G.B. § 1195.), Guelit (Z.G.B. art. 793), kam piekrīt liela loma. Grundschuld institūts analogisks ar ķīlāšanas tiesībām, bet atšķiras no tām ar to, ka Grundschuld, Guelit izceļas bez parāda un tādēļ nav akcesora tiesība, kā ķīlas tiesība. Lietu tiesībās dominē princips - lietu tiesību numerus clausus, tādēļ nevaram radīt jaunus lietu tiesību veidus pēc mūsu autonomijas. Turpretim saistību tiesībās, kur plaši izlietojams autonomijas princips, radīt saistību tiesību jaunus veidus ir iespējams. Lietu tiesības var salīdzināt ar normatīvās civiltiesiskās sabiedrības tiesisku skeletu, kas ir solīds un nepārgrozams. Visi lietu tiesību veidi doti jau pašā tiesību sistēmā. Ja vienā vai otrā ceļā dzīvē izveidojas faktiski jauni lietu tiesību veidi, tad tie iegūst tiesiska veida nozīmi tikai tad, ja tos par tādiem atzīst lietu tiesību sistema.

3. Lietu tiesību veidus: servitutu, reālnastas, ķīlas tiesību un izpirkuma tiesību - apvieno viena pazīme: šīs lietu tiesības attiecas uz svešu lietu. Tikai pirmais veids - īpašums ir lietu tiesība uz savu lietu. Sakarā ar šo pazīmi jau romiešu tiesībās pastāvēja klasifikācija:

- a) Īpašums kā tiesība uz savu lietu un
- b) iura in re aliena (tiesības uz svešu lietu), piemēram, servituts, ķīlas tiesība, tāpat pēc kodeka reālnastas, izpirkuma tiesība.

Bez tam jāizšķir iura in re aliena un iura ad rem. Termins iura in re aliena attiecas uz lietu tiesībām, iura ad rem - uz saistību tiesībām, kas ir tikai nodrošinātas, ievēdot tās zemes grāmatās. Pastāv uzskats, ka iura in re aliena ir īpašuma aprobežojumi. Lai gan šāds uzskats socioloģiski ir pareizs, tomēr zinātniski tas nav eksakts, jo aprobežojuma ideja prezumē īpašumu, bet minētie četri institūti ir patstāvīgi, tiem pašiem ir savs kritērijs.

Pēc mana uzskata ir 2 lietu tiesību grupas:

- a) lietu tiesības, kas pieder īpašniekam (īpašnieka lietu tiesības, īpašums) un
- b) lietu tiesības, kas pieder neīpašniekam (neīpašnieka lietu tiesības, servituts, reālnastas, ķīlas tiesības, izpirkuma tiesība).

Šāda klasifikācija arī parāda, kāpēc piemēram īpašniekam nepieder servituts uz savu lietu.

§ 4 LIETU TIESĪBU BŪTĪBA (KONSTRUKCIJAS)

1. Parasti par lietu tiesību būtību atzīst tiesību subjekta tiesisku varu uz lietu (ķermeņisku vai bezķermeņisku) pie kam šī vara par lietu ir tieša. Tas nozīmē, ka starp tiesību subjektu, kam pieder lietu tiesība, un lietu vēl citas personas nevar būt. Pandektistu doktrīnu var izteikt šematiski tādā veidā:

P (persona) ——— L (lieta)

Tā ir pirmā lietu tiesību būtības konstrukcija (doktrinā), kas iziet no lietu tiesību priekšmeta viedokļa.

2. Bez tās zinātnē pastāv otra, jaunāka lietu tiesību būtības konstrukcija (Dernburga doktrina), kas iziet no lietu tiesību personu viedokļa. Pēc šīs konstrukcijas lietu tiesības nav visattiecības starp personām un lietām (P --- L, vecā doktrina), bet attiecības starp personām (P ---- P). Ņemot vērā, ka lietu tiesības ir absolūtas, šematiski jaunāko doktrīnu varam attēlot tādējādi:

$$P \text{ --- } P \quad \underline{n+1}$$

P = lietu tiesības subjekts (persona). $P \underline{n+1}$ = visas citas personas privātā sfērā jeb normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā, kam ir negatīvs pienākums atturēties no visa tā kas iet pretim īpašniekam vai citu lietu tiesību subjektiem.

Jaunā doktrīna ir konsekventa un loģiski pareiza, jo tiesiskās attiecības var pastāvēt tikai starp personām un nevis starp personām un lietām. Lietai nav tiesību un pienākumu. Bet jāņem vērā, ka psiholoģiski mēs sajūtam un pārdzīvojam, ka īpašums ir mūsu "vara uz lietu", pie kam parasti nedomājam par $P \underline{n+1}$, t.i. visām citām personām viņu negatīvo pienākumu, resp. attiecībām starp mums un šīm personām. Tāpēc psiholoģiski vecā doktrīna dominē līdz šim laikam.

3. Sakarā ar manu uzskatu par civiltiesībām kā normatīvu civiltiesisku sabiedrību, šo problēmu esmu atrisinājis, mēģinot abas doktrīnas apvienot izejot no personas tiesiskās stāvokļa viedokļa. Šematiski:

$$S = \frac{P \text{ --- } P \quad \underline{n+1}}{L}$$

S = lietu tiesību subjekta (personas) stātus normatīvā tiesiskā sabiedrībā. Šī stātusa (stāvokļa) konstrukcija apvieno abas iepriekšējās konstrukcijas. No vienas puses lietu tiesības dod tiešu tiesisku iespēju rīcībai ar lietu (= L), no otras puses šī iespēja ir tiesiski absolūts statuss (P - P $\underline{n+1}$),

kas atšķiras no relatīva statusa saistību tiesības (P ---- P), piemēram, īrniekam (P) pieder svešu lietu lietošana, bet tikai relatīva un netieša, t.i. caur izīrētāju (P). Tādēļ saistību tiesību subjektu statuss (tiesiskais stāvoklis) savā būtībā ir pavisam citāds nekā lietu tiesību subjektu statuss (skat. § 1).

II VALDIJUMS

§ 5 VALDIJUMA JĒGA UN VEIDI

1. Valdījums nav tiesība, bet tiesisks fakts, kamēr valdīšana var būt arī tiesība. Piemēram, kā īpašniekam (927.p.) tā arī rokas ķīlas tiesību kredītoram un mantīniekiem ir tiesība valdīt (1340.p. un 715.p., skat

vēl arī 910.p.). Tas ir pareizi, ka pie romiešiem bija tikai viens termins " possessio " - valdīšana, bet arī romiešu tiesībās atšķiras: valdīšana kā tiesisks fakts (possessio) un valdīšana kā tiesība, piemēram īpašnieka, ķīlātāja (kreditora) u.t.t. Višumā valdījums pēc būtības ir f a k t i s k a s varas (875.p.) institūts, paralēls īpašumam (salīdz. 876.p. un 927.p.) kā t i e s i s k a s varas institūtam.

2. Pēc kodeka valdījums ir

- a) tiesībām atbilstoša
- b) faktiska vara
- c) uz lietu - ķermeņisku vai bezķermeņisku (tiesības, 875.p., 876.p.), -
- d) kas nav atkarīga no tiesiska vai netiesiska pamata (880.p.)

1) vārdi - tiesībām atbilstoša vara - nozīmē, ka valdījums kā savu pirmo tiesisko elementu prasa valdītāja gribu (animus) rīkoties ar lietu līdzīgi īpašniekam (animus rem sibi habendi jeb animus domini). Ar to valdījums atšķiras no turējuma, jo turētājam trūkst šī griba: viņš atzīst lietās īpašnieku. Tādējādi turētājs nav valdītājs: kaut arī pēc kodeka viņš ir nosaukts par faktisku valdītāju, bet īsts valdītājs - par tiesisku valdītāju (876.p.).

2) Otrs būtisks elements ir faktiska vara (corpus possessionis); tas nozīmē, ka ķermeniska lieta faktiski (reāli) atrodas valdītāja pilnīgā varā (corpus possessionis, 876.p.l.d.). Šī faktiskā vara pieder arī turētājam.

3) Redzams, ka faktisku varu (b) var izlietot tikai attiecībā uz ķermeņisku lietu; tāpēc bezķermeņiskas lietas (tiesības) valdīšana romiešu tiesībās nosaukta par quasi possessio - it kā valdīšana. Citiem vārdiem faktiskā vara ir bezķermeņisku lietu - tiesību lietošana (877.p.l.d.).

4) Valdījums neprasa tiesisku pamatu un tādēļ pastāv neatkarīgi no jebkāda pamata - tiesiska vai netiesiska. Piemēram: zaglis, kas nezina, ka viņš ir tāds, ir valdītājs; pēc kodeka - tiesisks valdītājs (salīdz. 876.p.) un nevis turētājs jeb faktiskais valdītājs. Neraugoties uz to, zagļa valdījums nav tiesīgs (909.p. 1. un 2.d.). Tādēļ valdījuma pamatam ir sava nozīme. Pēc savas būtības valdījums ir īpašumam paralēls (sk.3.) institūts ar to esenciālo atšķirību, ka īpašums ir tiesiska vara, valdījums ir faktiska vara. Īpašnieka tiesiskā vara prasa tiesisku pamatu (causa efficiens) un tāpēc šī vara ir tiesiska. Valdītāja vara to neprasa, un tādēļ tā ir faktiska. Sematiski:

<u>Tiesiskā tiesā</u> <u>vara.</u> (īpašums)	<u>Faktiskā tiesā</u> <u>vara</u> (valdījums)	<u>Derivatīva faktiska</u> <u>vara</u> (turējums)
nepieciešams īpašuma tiesiskais pamats (causa efficiens).	tiesisks pamats nav vajadzīgs, bet ir griba rīkoties ar lietu kā īpašniekam - (animus domini) un šī lieta atrodas valdītāja faktiskā varā (corpus); pēc kodeksa: tiesisks valdītājs (876.p.2.d.)	trūkst animus dominus bet ir faktiska vara (corpus); pēc kodeksa: turētājs jeb faktiskais valdītājs kā īpašnieka vietnieks (876.p.2.d. un piezīme).

Īsts, pēc kodeksa tiesisks valdījums ir normēts (875.p.- 926.p.) pirms īpašuma.

3. Neraugoties ut to, ka valdījums īstā nozīmē (pie romiešiem possessio) pastāv neatkarīgi no pamata: tiesiska vai netiesiska, kā pie romiešiem, tā arī pēc kodeksa, jāizšķir valdījuma veidi:

- a. tiesīgs (jāatšķir tiesisks valdītājs pēc 876.p.).
 - b. prettiesīgs,
 - c. labticīgs, un
 - d. ļauticīgs.
- a. Tiesīgs valdījums ir tādā gadījumā, kad valdījumam ir tiesīgs pamats (909.p. argumentum ex contrario). Šis valdījums pēc būtības ir valdīšanas tiesības ziņā. Starp 875.p.(valdījums ir faktiska vara) un 909.p. (tiesīgs valdījums, t.i. tiesīga, tiesiska vara) parādās šķietama. pretruna, kas pazūd, ja ievērojam, ka minētos pantos ir katrā save viedoklis. 875.p. ir dinamisks viedoklis: lai iegūtu valdījumu, jābūt gribai un faktiskai varai, kas atbilst tiesībām; 909.p. saņemamies ar statisku viedokli - no šī viedokļa valdītājs var būt arī prettiesīgs.
 - b. Prettiesīgs ir katrs valdījums, kas iegūts vardarbīgi (vi), vai slepenībā (clam) no tās personas, no kuras varētu sagaidīt iebildumus. Ja kādam sveša lieta atradusies tikai turējumā, tad, izteicot vienīgi gribu valdīt to kā savu, viņš šo turējumu nevar pārvērst par tiesīgu valdījumu (909.p.).
 - c. Labticīgs valdījums pieder labticīgam valdītājam, t.i. tādām, kas pārliecināts, ka nevienam citam nav vairāk tiesību valdīt lietu, kā viņam (910.p.).
 - d. Ļauticīgs valdījums pieder ļauticīgam valdītājam, t.i. tādām, kas ziņā, ka viņam nav tiesības lietu valdīt, vai ka kādam citam šai ziņā ir lielākas tiesības nekā viņam (910.p.).

§ 6 VALDĪTĀJA STĀVOKLIS (STATIKA) UN VALDĪJUMA PRASĪBA

1. Kaut gan valdījums ir tiesisks fakts, no statikas viedokļa tomēr varam runāt par valdītāja statusu, ņemot vērā šā fakta juridiskas sekas.

Ir jau pieminēts, ka valdītāja stāvoklis ir paralēls īpašnieka statusam (876.p.), jo valdītājam ir īpašnieka griba - animus domini; tādējādi arī valdījuma prasība, ir paralēla īpašuma prasībai (skat. § 11.). Un proti: valdītājam ir tiesība uz patstāvīgu valdījuma aizsardzību un atņemta valdījuma atjaunošanu. Šīs prasības tiesības ir saistītas ar katru valdījumu, neatkarīgi no tā, vai valdītājs ir tiesīgs vai prettiesīgs, labticīgs, vai ļaunticīgs (911.p.) un bez tam arī neatkarīgi no īpašuma tiesības.

2.
 - a. Kā katrs īpašnieks var aizstāvēt savu īpašumu, tā arī katrs valdītājs drīkst aizstāvēt savu valdījumu no ikviena ierobežojuma vai traucējuma - pat ar varu, ja vien pēdējo izlieto nekavējoties un liekumā atļautās pašaizstāvības robežās (913, 914.p.p. salīdz. 1040 un 1733.p.p.)
 - b. Bez tam valdītājs var prasīt no tiesas :
 - 1) tiklab valdījuma aizsardzību
 - 2) kā arī atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam nodarīti ar valdījuma traucējumu (915.p.) un
 - 3) nodrošinājumu tam, ka viņam turpmāk vairs valdījumu netraucēs (916.p.).
 - c. Bet vispār valdītājam jāpierāda, ka traucējumi bijuši un ka viņš vēl valda. Prasītāja sūdzība atraidama, ja atbildētājs pierāda, ka prasītājs valdījumu ieguvis no viņa paša prettiesīgi (917.p., salīdz. 918.p.). Beidzot, ja divas personas reizē apgalvo, ka viņas abas valda vienu un to pašu lietu, un abas atsaucas uz darbību, no kuras secina savu vēl turpinošos valdījumu, tad aizsargājams tās personas valdījums, kurā pierāda, ka tagadējā laikā valda tiesīgi. Bet ja no abpusējiem norādījumiem nevar noteikti pārliecināties, kurai pusei tajā laikā pieder tiesīgs valdījums, tad priekšroka dodama vecākam valdījumam, vai tam, kas dibināts uz tiesiska pamata (919.p.).
3.
 - a. Lietas vai tiesības valdījumu atņem, izstumjot no tā valdītāju ar vardarbību (920.p.) vai slepeni (926.p.); pie romiešiem: vi, clam. Prasību par atņemta valdījuma atjaunošanu, valdītājs var celt nevien pret vardarbīgo atņēmēju, bet arī pretkatru trešo personu, kas patur tādud atņemtu lietu vai tiesību, zinādams par notikušo vardarbību (924.p.), vai arī - iztulkojot - par slepenību (clam).
 - b. Lietas vai tiesības valdījumu, kas atņemts ar varu jeb valdītāju izstumjot tiesa nekavējoties atjauno, tiklīdz

cietušais pierāda, ka viņam tāds valdījums bijis un viņš no tā izstums (921.p.) neatkarīgi no tā, vai vardarbīgs atņēmējs būtu īpašnieks (tas pats un 923.p.) vai arī pats valdītājs būtu prettiesīgs (922.p.). Bet valdījums, kura tiesīgumu apstrīd, ir alzsargājams līdz tam laikam, kamēr nav pierādīts un tiesa nav atzinusi, ka tam pretim stādāmā tiesība ir lielāka (tas pats pants).

Prasību par valdījuma traucēšanu vai atņemšanu var celt gada laikā, pēc kura notecējuma prasības tiesība izbeidzas ar nolīgumu (925.p.). Bez tam gadījumos, kad valdījums atņemts slepeni vai valdītājam promesot, gada laiks skaitāms no tā brīža, kad valdītājs dabūjis zināt par valdījuma atņemšanu.

4. Šis valdījuma prasības normas atšķiras no attiecīgām romiešu tiesību normām galvenā kārtā ar to, ka pēc kodeka (876.p. piez.) arī turētājiem ir tiesības prasīt traucētāja valdījuma atjaunošanu. Bet kā pēc romiešu tiesībām, tā arī pēc kodeka, aizsardzības un atjaunošanas priekšmets var būt ne tikai ķermeniska lieta, bet arī tiesība (920.p.), pie kam tikai tāda tiesība, ko var ilgstoši vai atkārtoti izlietot (877.p.). Ievērojot šo noteikumu, var valdīt jebkuru tiesību, ja ir faktiskā iespēja to izlietot pēc sava ieskata, citas personas atstumjot, un ja to tiesām izlieto sev par labu (877.p.). Tiesību valdījums konstatējams kā tiesību lietošana; romiešiem - quasi - possessio.

5. Skat. vēl valdītāja statusu sakarā ar ieilgumu (999.p.), tāpat § 11, kur aplūkota labticīga un ļaunticīga valdītāja atbildība īpašuma prasības gadījumā.

§ 7 VALDĪJUMA IEGŪŠANA, TURPINĀŠANA UN IZBEIGŠANĀS (DINAMIKA)

VALDĪJUMA ATTAISNOJUMS

1. Ir jau pieminēts, ka pēc kodeka (879.p.) ķermeniskas lietas valdījuma iegūšanai ir nepieciešams:

- a) ņemt to s a v ā v a r ā (corpus possessionis) un
- b) paturēt lietu k ā s a v u (animus domini, skat. augstāk).

a. Ņemt lietu s a v ā v a r ā nozīmē izdarīt tādu fizisku darbību, ar kuru tas, kas valdījumu grib iegūt, tā pākļauj lietu savai f i z i s k ā i varai, ka vienīgi viņš var pēc savas gribas to ietekmēt (879.p., salīdz. 881.p.). Valdījumu var iegūt arī vairākas personas kopīgi (kopvaldījums, 878.p.). Ja kāda varā lieta jau atrodas, tad viņš iegūst valdījumu vienkārši ar gribu (animus) to valdīt kā savu (886.p.). Ir arī redzams, ka fiziskā vara ir iztulkota kodekā plašākā nozīmē (skat. tuvāk 88. un sevišķi 883, 890.p.p.).

b. Ieguvējam jābūt personai, kas spēj izteikt savu gribu (889.p.), iespējams arī vietnieks (līgumisks 887, 888.p.p. vai likumisks 889.p.). Lai iegūtu valdījumu caur vietnieku, pēdējam jāņem lietas savā varā ar gribu iegūt tās valdījumu ne sev, bet tam,

ko viņš atvieto. Bet ja kāds nodod lietu zināmas personas vietniekam tieši ar nodomu nodot to tālāk atvietojamam, tad pēdējais iegūst valdījumu arī tad, ja viņa vietniekam būtu bijusi griba iegūt to sev vai kādam citam (887 - 895.p.p.). Lai iegūtu valdījumu caur vietnieku, ir vajadzīgs, ka atvietojamam tiesām ir tāda griba, tad pēdējais viņš neklūst par valdītāju, ja par lietas varā ņemšanu viņš nekā nezina, t.i. nav devis tieši tādu uzdevumu vai nav vēlāk apstiprinājis jau notikušu varā ņemšanu (888.p.). Iepriekšējā (888.p.) noteikums neattiecas uz personām, kas nespēj izteikt savu gribu; tādām personām valdījumu var iegūt viņu vietnieks arī bez viņu ziņas un gribas (889.p.).

2. Tiesības valdījumā (quasi - possessio) fiziskā vara izpaužas kā tiesību

a. faktiskā (891.p.), un

b. ilgstoša vai atkārtota (877.p.2.d.) izlietošana.

a. Tiesību izlietot nedrīkst ne slepeni, ne vardarbīgi, ne ar viltu, ne arī pret gribas nespējīgu personu (892.p.).

b. Neraugoties uz to, ka valdīt var tikai tādu tiesību, ko var ilgstoši vai atkārtoti izlietot (877.p.1.d.), valdījuma iegūšanai pietiek jau ar vienreizēju tiesības izlietošanu (894.p.), kas iespējams arī caur vietnieku (895.p.). Skat. vēl 888- 890.p. noteikumus.

3. Lai valdījumu turpinātu (896.p.), nav vajadzīgs

ne

a. pastāvīgi un atkārtoti izrādīt gribu paturēt lietu kā savu (901.p.), ne arī

b. pastāvīgi to izlietot (908.p.).

a. Valdījumu var turpināt arī caur vietnieku (902.p.); bez tam valdījums pāriet arī uz mantiniekiem (accessio temporis mortis causa kā arī inter vivos - 1021.p.).

b. Ja valdītājs pavisam nav izlietojis tiesību pa visu likumisko noilguma laiku, viņš valdījumu zaudē (908.p.).

4. Valdījums kā arī tā turpināšana izbeidzas, ja trūkst abi valdījuma esencialie elementi (fiziska vara - corpus possessiois un griba - animus domini), vai arī tikai viens no tiem (896, 897.p.p.). Tuvākus noteikumus skat. 898 - 902.p.)

a. Valdījuma izbeigšanās (tāpat kā tā iegūšana un turpināšana) var notikt arī caur vietnieku (902 - 905.p.p.).

b. Valdījums caur vietnieku neizbeidzas, kad valdītāja vietnieks nodod lietu citu rokās, vai nomirst, vai kļūst gara slims, vai arī atstāj lietu, tā, ka to ņem savā varā kāds cits (906.p.). Tā arī valdītājs, kuru pašu vardarbīgi izstumj, nezaudē valdījumu, ja viņa vietnieks patur lietu savās rokās (907.p.).

c. Tiesības valdījumu zaudē, kad valdītājs no tā atteicas (908.p.2.d.) vai, kā jau minēts, neizlieto pavisam tiesību pa visu likumisko noilguma laiku

(908.p.).

5. Kā redzējām, valdījums ir raksturīgs institūts, kam normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā ir liela nozīme, starp citu arī īpašuma iegūšanā ar ielīgumu (skat § 16.). Kā romiešu, tā arī tagadnes tiesībās ir grūti atrisināms jautājums - kas attaisno šā institūta pastāvēšanu? Seit ir daudz teoriju, no kurām patlaban dominē publiskās intereses vai apgrozības teorija. Ir konstatējams, ka lietu tiesībās ne katru reizi faktiskais stāvoklis sakrīt ar tiesisko, tāpēc lietu tiesībās arī šis faktiskais stāvoklis ir jāregulē.

Publiskās intereses prasa, lai tiesa ierobežotu privāto patvaļu, ko panāk ar valdījuma aizsardzību un atjaunošanu, pie kam aizsargāts tiek katrs valdījums (arī prettiesīgs), kamēr nav konstatēts tā prettiesīgums. Jeringa teorijas pamats ir privāta interese. Kā zināms, īpašnieks ir arī valdītājs - viņam pieder netikai tiesiska, bet arī faktiskā vara. Valdījums pēc šīs Jeringa teorijas pastāv tāpēc, lai īpašniekam būtu ērtāk aizsargāt vai atjaunot savu varu par lietu valdījuma pamata dēļ. Mana teorija šo jautājumu ved sakarā ar romiešu īpatnējo civiltiesisko sabiedrību, kur sākumā visa manta piederēja sabiedrībai, bet atsevišķām personām piederēja tikai possessio: katram pilsonim bija publiska tiesība valdīt sabiedrības mantu. Tagadnes tiesiskajai dzīvei šī teorija nav piemērojama. Tāpēc kā labāka paliek publiskās intereses teorija.

III. Ī P A Š U M S (privātā nozīmē).

§ 8 ĪPAŠUMA JĒDZIENS, BŪTĪBA, RAKSTURS UN VEIDI

1. Ar īpašumu jāsaprot
 - a) lietu tiesība, kas ir
 - b) tiesiska
 - c) pilnīga vara
 - d) uz savu lietu,
 - e) kas dod personai īpašnieka titulu
 - f) privātā sferā.
 - a. Lietu tiesība - tā ir tieša vara t.i. neatkarīga no citām personām (absoluta).
 - b. Tiesiska vara, t.i. vara, kurai ir tiesisks pamats (causa efficiens), valdījums ir tikai faktiskā vara.
 - c. Pilnīga vara (927.p., 1036.p.- ius plenum) salīdzinot ar citām lietu tiesībām (uz svešu lietu, ius inplenum). Bet ir saprotams, ka šai pilnīgajai varai ir tiesiski aprobežojumi (skat. § 17.).
 - d. Uz savu lietu kā lietu tiesību priekšmetu, kurš ir apgrozības lieta. Lietu tiesība uz svešu lietu ir neīpašnieka lietu tiesības (iura in re aliena, skat. § 19. u.t.t.).

- e. Titulus - t.i. tiesiska stāvokļa (statusa) apzīmēšana šai gadījumā lietu tiesību subjekta (personas) kā īpašnieka tituls.
- f. Privātā sferā, resp. normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā, īpašums ir privāts, tas nozīmē, ka īpašums pieder privātām personām un valstij, ciktāl valsts ņem dalību privātā sferā kā tiesību subjekts. Privāts īpašums ir viens no civiltiesību fundamentiem, kas pamudina cilvēkus saimnieciskā dzīvē ielikt lielāku enerģiju. Privāta sfera pandektārā doktrīnā nozīmē personu tiesiskumu attiecību kompleksu. Šī mācība, kas izlietota arī kodekā (1403.p. un t.t.) apgrozības vai sabiedrisko elementu privātā sferā, neparāda pietiekami skaidri, kādēļ visu civiltiesību sistēma paliek individuāla. Turpretim mācība par tiesiskiem stāvokļiem, jeb statusiem, kas jau pastāvēja romiešu tiesībās (status civitatis, status familiariae etc.) saskan ar civiltiesību īstu dabu, jo kā tiesības vispār tā arī civiltiesības nevar būt bez diviem elementiem: individuālā un sabiedriskā. Tas norāda, ka privātā sfera resp. normatīvā civiltiesiskā sabiedrība ir netikai konkrētu tiesisko attiecību kompleks, bet personu tiesisku statusu un tiesisku titulu sistēma. Katrā civiltiesībā vairāk vai mazāk pastāv trešo personu (sabiedriskais) elements. Tas parādās sevišķi lietu tiesībās, gīme nes tiesībās u.t.t. Visumā īpašums nav tiesiska attiecība starp īpašniekiem un lietām (skat. augstāk), bet viņa status privātā sferā, resp. normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā

$$(S = \frac{P - P^{n+1}}{L}).$$

2. Jāizšķir

a) materiālais un

b) formālais īpašuma jēdziens.

- a. Materiālais īpašuma jēdziens dots, izejot no īpašuma saturu un ņemot vērā pilnīgo varu kā īpašuma raksturu. Pēc kodeka, īpašums ir pilnīgas varas tiesība par lietu, t.i. tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību (927.p.).
- b. Formālais īpašuma jēdziens iet no īpašnieka titula kā viņa statusa (tiesiskā stāvokļa) apzīmēšanas normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā, resp. privātā sfērā. Formālajam jēdzienam jādod priekšrocība, jo ir tāds īpašums, kur īpašniekam pieder tikai īpašnieka tituls, bet nepieder tiesības, kas paredzētas 927.p. (salīdzināt ar romiešu tiesību ius nudum). Lai gan mūsu kodekā šāda ius nudum nepastāv, tad tomēr, piem., lieta, kas dota kā rokas ķīla, nokļūst svešās rokās, un īpašnieks, viņa statuss un īpašnieka tituls paliek. Tā kā īpašuma saturs, no kura izejot dots īpašuma materiālais jēdziens, mainās, tad par labāku atzīstams īpašuma formālais jēdziens.

3. Ja īpašuma raksturs ir lietu tiesību pilnīga vara, tad īpašuma juridiskā daba ir tiesiska, tieša, absolūta vara lietu tiesību plāksnē (sua res).

4. Īpašnieka statusi atkarājas no dažādiem īpašuma veidiem:

- a. valsts vai sabiedriska īpašums, kas pieder publiskai organizācijai. Šāds īpašums tomēr nav publisko, bet civiltiesību objekts. Civiltiesību sfērā valsts uzstājas kā fisks.
- b. individuāls privats īpašums,
- c. kopīpašums: te uz vienu un to pašu lietu ir vairāki īpašnieki ar vienādu lietu tiesību varu.
- d. vidus laiku feodālā sistēmā bija vēl divi īpašuma veidi, kas tagad vairs nepastāv:
 1. īpašums juridiskā nozīmē - dominium directum un
 2. izlietošanas īpašums - dominium utile.

§ 9 Ī P A Š N I E K A S T A T U S S

I. ĪPAŠNIEKA POZITĪVĀ VARA PAR LIETU

Īpašums dod īpašniekam vienam pašam pilnīgas varas tiesību par lietu, ciktāl šī tiesība nav pakļauta sevišķi noteiktiem aprobežojumiem (1036.p.). No īpašnieka statusa izriet viņa pozitīvā un negatīvā vara.

1. Pozitīvā vara nozīmē vispār to, ka īpašnieks var tieši izlietot savu varu par lietu (ķermenisku vai bezķermenisku) t.i. neatkarīgi no trešām personām.

2. Šas varas izlietošanas nozīme atsevišķi: īpašnieks kā dzīvojot (inter vivos) tā arī nāves gadījumam (mortis causa), var

- a) atsavināt un atdot citam savu īpašumu, pilnīgi vai daļai, vai tikai zināmas īpašumā ietilpstošas tiesības (1037.p.)
- b) īpašnieks var viņam piederošo lietu valdīt, iegūt tās augļus,
- c) izlietot to pēc sava ieskata savas mantas pavairošanai un
- d) vispār to lietot visādā kārtā, kaut arī no tam rastos zaudējums citai personai (1038.p.).
 - a. Īpašnieks kā testators ir aprobežots attiecībā uz neatraidamo mantinieku neatņemamo daļu (422 - 431.p.p.).
 - b. Īpašnieka valdīšana ir arī viņa tiesība, netikai fakts (valdījums).
 - c. Īpašnieka lietošana notiek pēc viņa ieskata, pie kam tā var notikt arī tādējādi, ka lietu lietošanas dēļ tiek iznīcināta. Attiecībā uz ius abutendi - lietas iznīcināšanu bez jebkāda derīga iemesla - kodeks klusē.

- d. Lietot visādā kārtā īpašnieks (pēc kodeka 1038.p.) var, kaut arī no tā raustos zaudējums citai personai. Bet šī tiesība ir aprobežota ar l.p. kodeka: tiesības ir izlietojamas pēc labas ticības. Tādēļ aizliegta netikai šikana (tikai citam kaitējot), bet vispār īpašnieka nelabticīga darbība. Praktiski tas nozīmē, ka izlietojot savu lietu, īpašniekam jāņem vērā dažādas iespējamības (arī tehniska), lai izvairītos kaitēt citām personām. Ja ir kāda iespējama, un īpašnieks to neizlieto - viņš nav labticīgs (skat.l.p.).

3. Šīs pozitīvās varas priekšmets ir a) kustama un b) nekustama manta:

- a. Kustama manta kā ķermeniska, tā bezķermeniska.
- b. Attiecībā uz nekustamu mantu (zemi) jāņem vērā, kā zemes īpašniekam pieder nevien tās v i r s ā, bet arī g a i s a t e l p a virs tās, kā arī z e m e s s l ā n i zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas (1042.p.). Zemes īpašnieks var pēc sava ieskata rīkoties ar savu zemes virsu, gaisa telpu virs tās, kā arī ar z e m e s s l ā n i e m zem tās, ja vien viņš ar to neskar svešas robežas (1043.p.) Savas zemes slāņu lietošana nav konstruējama kā īpašnieka "piesavināšanas" tiesība (skat. zemāk), bet tā ir tiesība uz l i e t a s s a s t ā v d a l u, kas ir atdalīta, ar vai bez īpašnieka gribas tādējādi topot par šīs lietas augļiem (fructus). Pēc ģenerālās normas augļi no atdalīšanas momenta pieder īpašniekam.

II. ĪPAŠNIEKA NEGATĪVĀ JEB EKSKLUSIVĀ VARA PAR VISĀM PĀRĒJĀM PERSONĀM

Izlietojot savu negatīvo vai eksklusīvo varu, īpašnieks var aizliegt visiem citiem ietekmēt viņa lietu, kā arī to lietot un izmantot, kaut arī viņam pašam no tam nerastos nekāds zaudējums (1039.p.). Ar šo negatīvo varu saistās netīkai tiesība izlietot īpašuma prasību (rei vindicatio), bet arī īpašnieka tiesība izlietot savu stāvokli kā valdītājam procesā.

1. Īpašniekam ir tiesība atprasīt savu lietu atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību (927.p., 1041.p.un 1044.p., skat V.§10.).

No šīs ģenerālās normas ir izņēmumi, kas doti 1065, un 1066.p. Pirmais gadījums (1065.p.) attiecās uz tezi: Hand muss Hand wahren - kam lieta ir uzticēta, pie tā viņa jāmeklē. 1065.p.: īpašuma prasību nevar celt, ja īpašnieks kustamu lietu uzticējis labprātīgi citai personai, nododot to patapinājumā, glabājumā, ķīlā vai kā citādi, un šī persona valdījumu nodevusi kādai trešai personai. Šajā gadījumā pielaižama tikai personiska prasība pret to, kam īpašnieks savu lietu uzticējis, bet nevis pret trešo, labticīgo lietas valdītāju (skat. vēl § 10.).

Otrs gadījums ir paredzēts 1066.p.: ja lietu, kas nodota izstrādāt vai pārvadāt, izstrādātājs vai pārvadātājs pārdod, iekīlā vai

vispār atsavina citai personai, tad īpašnieks var celt īpašuma prasību, samaksājot tai personai, kuras rokās tā atrodas, par tās izstrādāšanu vai pārvadāšanu noligto summu.

Bez tam ir trešais gadījums, kas saistīts ar specifiku (985.p.) Beidzot ir vēl citi gadījumi, kas saistas ar dažādiem īpašuma iegūšanas un izbeigšanas veidiem (piemērs: 949.p.).

2. Īpašniekam ir pašreizstāvības tiesība un, sakarā ar to, tiesība pat iznīcināt svešas lietas, kuru dēļ viņam būtu jābaidās pazaudēt savu paša, ja viņam nav iespējams citādi novērst draudošo zaudējumu (1040.p.)

3. Atsevišķos gadījumos īpašniekam pieder pašreizstāvības tiesība (skat. 1040.p., bez tam vēl ķilāšanas tiesības 1741 - 1752. p.p.).

§ 10 ĪPAŠUMA PRASĪBA (rei vindicatio), kā īpašnieka negatīva vara atsevišķi.

Prasība attiecas uz procesu, bet prasība (actio) ir arī materiāla t.i. civiltiesiska tiesība. Romiešu tiesībās actio bija civiltiesības pamats. Tagad prasība ir civiltiesības nepieciešamas sekas.

Nevaldītājs īpašnieks var celt

- īpašuma prasību pret
 - katru valdītāju, kas prettiesīgi aiztur viņa lietu,
 - tād mērķis ir atzīt īpašuma tiesību un sakarā ar to
 - piešķirt valdījumu (salīdz. 1044.p.1.d.).
- Īpašnieks - prasītājs ir tas, kas nevalda savu lietu (izņēmums - 1044.p.2.d.).
 - Atbildētājs valda prettiesīgi prasītāja lietu, - viņš var būt labticīgs, (1048, 1049, 1053, 1054 un 1056.p.p.), fiktīvs - un fictus possesor (1046.p.). Ja atbildētājs ir turētājs, viņš var novērst prasību no sevis (1045.p.)
 - Atzīt īpašuma tiesību (1060.p.)
 - Piešķirt valdījumu īpašuma prasības dēļ (salīdz. - valdījuma prasība).

2. Par objektu var būt

- prāvas vai strīdus lieta,
 - šīs lietas vērtība,
 - piederumi, augļi, zaudējumi, un
 - procesa izdevumi.
- Par prasības priekšmetu var būt kā atsevišķa lieta, tā arī lietu kopība, kas pastāv vienīgi no ķermeņiskām lietām, bet ne tāda manta, kuras sastāvā ietilpst gan ķermeņiskas, gan bezķermeņiskas lietas (1050.p.).

- b. Ja atbildētājs neatdod lietu saskaņā ar tiesas spriedumu, prasītājs var pēc savas izvēles prasīt, vai nu lai atdod tieši to, vai lai samaksā tās vērtību (1057.p. salīdz. vēl 1047.p.). Lieta jāatdod tajā vietā, kur tā atrodas (1058.p.).
- c. Ar īpašuma lietas prasību savienota arī prasība par visiem lietas piederumiem (pie kuriem skaitāmi nevien piederumi šaurākā nozīmē un augļi) un par zaudējumiem, t.i. par visu to, ko prasītājs zaudējis atbildētāja valdījuma dēļ (1052.p.).
- d. Atlīdzība par procesa vešanas izdevumiem nav prezumēta, bet to var piespriest pēc prasītāja prasības.

3. Atbildētāja atdīdzība pret prasītāju ir dažāda, raugoties pēc tā, vai viņš ir labticīgs vai ļaunticīgs lietas valdītājs (1053.p.).

- a. Ļaunticīgs valdītājs atbild arī par apstrīdamās lietas un tās piederumu nejaūšu bojā eju vai bojāšanos, ja vien tas pats nebūtu noticis ar lietu arī tad, kad tā būtu nodota īpašniekam agrāk (1054.p.). No tā seko, ka ļaunticīgs atbild par kazusu, attiecībā uz labticīgu valdītāju skat. 1048.p. Kas valdījis cita atprasāmo lietu labā ticībā, bet pēc tam, vēl pirms sprieduma taisīšanas, zaudējis tās valdījumu bez ļauna nolūka, tam nevar nospriest šo lietu atdot.
- b. Par lietu atsavināšanu prāvas laikā katrs atbildētājs atbild tāpat kā ļaunticīgs valdītājs. Ja šī atsavināšana nav bijusi nepieciešama, kā piemēram, lai novērstu lietas bojašanu, tad prasītājam nav jāapmierinājas tikai ar to, ka viņam atdod par lietu saņemto maksu, bet viņš var prasīt, lai viņam atdod arī pašu lietu ar tās piederumiem (1052.p.), vai arī lai atlīdzinātu lietas un tās piederumu vērtību, kā arī visus zaudējumus un izdevumus (1055.p.).
- c. Beidzot, ļaunticīgam valdītājam jāatdod prasītājam nevien visi viņa no lietas saņemtie augļi, bet arī tie, kurus būtu varējis saņemt pats prasītājs, ja tas būtu lietu valdījis. Šī atbildība ir grūtāka kā labticīga valdītāja atbildība:
- 1) pēdējam jāatdod tikai tie augļi, kurus viņš saņēmis līdz prasības celšanai pret viņu, un arī tie tikai, tādā daudzumā, kādā viņš tos vēl nav patērējis prasības celšanas laikā; bet
 - 2) pēc prasības celšanas saņemtie augļi viņam jāatdod pilnā apmērā (1056.p.).

4. Lieta atdodama tās īpašniekam bez atlīdzības : pat labticīgam valdītājam nav tiesības prasīt, lai īpašnieks atlīdzina par šo lietu samaksāto summu, bet viņš var ar šo prasījumu griezties tikai pie tās personas, no kuras viņš to ieguvis (1063.p.). Iznēmuma kārtā atbildētājs var prasīt, lai atlīdzina par lietu samaksāto summu :

1. kad šī summa izlietota prasītājam par labu;
2. kad atbildētājs lietu ieguvis ar tiešu nodomu to uzglabāt prasītājam, tādos apstākļos, kuros viņš citādi būtu to zaudējis uz visiem laikiem (1064.p.).

Tie ir vienīgie gadījumi, kad ir paredzēta atbildētāja tiesība prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas tam radušies sakarā ar lietas atprasišanu.

5. Prasītājam jāpierāda sava īpašuma tiesība. Šim nolūkam pietiek, ja viņš pierāda, ka patiesi ieguvis šo tiesību tiesīgā kārtā; pēc tam jau atbildētājam jāpierāda, ka prasītājs vairs nav īpašnieks. Ja prasītājs apgalvo, ka lietu ieguvis kā nodotu vai mantotu no cita, tad viņam arī jāpierāda, ka viņu priekšgājējs bijis tās īpašnieks (1060.p.). Īpašuma prasībā onus probandi ir svarīgs institūts kā no formālās, tā arī no materiālās puses - prasītājam sava īpašuma tiesība jāpierāda. Bez tam prasītājam vajadzības gadījumā jāpierāda, ka atbildētājs lietu valda vai ka pret viņu var celt prasību kā pret valdītāju (1059.p.). Atbildētājs var prasību noraidīt, ja pierāda, ka īpašuma tiesība uz lietu pieder viņam, vai ka viņš drīkst to valdīt, pamatojoties uz kādu lietu tiesību vai arī tādu personisku tiesību, kas prasītājam jāatzīst (1061.p.).

6. Romiešu tiesībās īpašuma prasība īpašniekam piederēja vienmēr; pēc kodeka šī prasība ir aprobežota: īpašuma prasību nevar celt, ja īpašnieks kustamu lietu labprātīgi uzticējis citai personai, nododt to patapinājumā, glabājumā, klla vai kā citādi, un šī persona valdījumu nodevusi kādai trešai personai. Šai gadījumā pielažama tikai personiska prasība pret to, kam īpašnieks savu lietu uzticējis, bet nevis pret trešo, labticīgo lietas valdītāju (sk. 1065, un 1066.p.p.). Vārdi - vai kā citādi - norāda, ka minētā pantā pārskaitījums nav izsmelošs un bez piemētajiem gadījumiem iespējami vēl citi. Tā kā īpašums ir pilnīgs, absolūta vara, tad sakarā ar 1065.p. rodas šķietamas pretrunas un jautājums, vai šis pants kā šķietami nesaskanīgs ar īpašuma varas raksturu, vispār ir attaisnojams. Tomēr - ja īpašnieks celtu savu īpašuma prasību pret ieguvēju - trešo personu, tad tas neatbilstu sociālām interesēm: labticīgais ieguvējs ne katrreiz var zināt, vai atsavinātājs tiesām ir atsavināmās lietas īpašnieks.

Bez tam ir arī prezumpcija, ka katrs, kura rokās atrodams īpašums, atzīstams par tā valdītāju. Viss teiktais nupat kritizētās normas (1065.p.) pastāvēšanu attaisno. Ja īpašnieks savu lietu ir devis, uzticējis tādai personai, kas viņa uzticību nav attaisnojusi (t.i. atsavinājusi lietu trešai personai), tad vainojams ir viņš pats, nevis šī trešā persona. Neskatoties uz šo gadījumu, īpašnieka statuss visumā ir absolūts, un viņa vara ir tiesiski pilnīga.

§ 11 ĪPAŠUMA IEGŪŠANAS VEIDI (DINAMIKA)

1. Īpašuma iegūšanas veidi vispirms grupējami:
 - a) origināros un
 - b) derivatīvos iegūšanas veidos.
 - a. Pirmā gadījumā īpašums tiek radīts pirmo reizi (nav successio inter vivos, resp lietai nav iepriekšēja īpašnieka).

- b. Otrā gadījumā iepriekšējais īpašnieks ir (successio inter vivos). Tam ir liela nozīme, jo derivatīvo veidu grupa katrreiz paredz iepriekšēju īpašnieku, un īpašums pāriet (successio) uz otru īpašnieku, tādēļ jaunais īpašnieks var iegūt tikai to, kas pieder iepriekšējam īpašniekam un ieguvējs iegūst šo īpašumu ar visām nastām, ja tādas uz īpašumu guļ. Pie originārās iegūšanas īpašums no visa tā ir brīvs. Atšķirība starp šiem veidiem pastāv arī no procesa viedokļa: ja jaunā īpašnieka īpašums tiek apstrīdēts ar lietu tiesību prasību - rei vindicatio, tad jaunajam īpašniekam ir jāpierāda (onus probandi), ka iepriekšējiem īpašniekiem īpašums patiesi piederējis. Romieši šo pierādīšanu apzīmēja ar terminu - probatio diabolica.

Pie originārās iegūšanas šis pierādīšanas pienākums atkrīt, jo te iepriekšēju īpašnieku nav vispār. Ieilgums faktiski paredz iepriekšēju īpašnieku, un tāpēc šai ziņā tas būtu pieskaitāms derivatīviem īpašuma iegūšanas veidiem, bet juridisko seku ziņā ielgums atzīstams par origināru īpašuma iegūšanas veidu. Dogmatiski ielgums regulēts dažādos kodekos abējādi, tāpēc pareizāk atzīt šo veidu par speciālu, raksturīgu, patstāvīgu īpašuma iegūšanas veidu, kas saistīts ar saviem īpatnējiem nosacījumiem. Ar ieilgumu lietu iegūst par īpašumu, ja ieguvējs to ir valdījis likumā noteiktu laiku kā savu, ievērojot arī citus likumiskus nosacījumus (998.p.).

2. Kaut gan īpašuma iegūšanas galvenais normālais veids ir īpašuma iegūšana ar nodošanu (successio, latīņu termins - traditio), bet mūsu kodekā pirmā vieta dota origināro īpašuma iegūšanas veidu grupai, ievērojot šādu sistemu:

- 1) īpašuma iegūšana ar piegūšanu (930 - 954.p.p.);
- 2) lietas augļu iegūšana par īpašumu (955 - 959.p.p.)
- 3) īpašuma iegūšana ar pieaugumu (960 - 986.p.p.);
- 4) īpašuma iegūšana ar nodošanu (987 - 997.p.);
- 5) īpašuma iegūšana ar ieilgumu (998 - 1031.p.)

§ 12 ĪPAŠUMA IEGŪŠANA AR NODOŠANU (traditio un korroborācija).

1. Nodošana ir derivatīvs īpašuma iegūšanas veids. Nodošanas sistēma, ka reāla sistēma, atšķiras no sistēmas, kur īpašums tieši izceļas ar līgumu. Eiropas kodekos ir 2 īpašuma iegūšanas sistēmas;

- a) līgumiskā vai vārda sistēma (pastāv uz kustamu mantu Anglijā un Francijā) un
- b) nodošanas vai tradīcijas sistēma, kam pamatā ir romiešu tiesības un kas pastāv Latvijā, Vācijā, Šveicē un citur.

Šīs abas sistēmas galvenkārt uz īpašumu kura objekts ir kustama manta un tām katrai ir savas pozitīvās un negatīvās puses. Tradīcijas sistēmas galvenā pozitīvā puse ir tā.

ka katrai personai ir iespēja konstatēt īpašumu ar reālu faktu - īpašuma objekta atrašanos īpašnieka rokās. Līgums, kā vārds, nedod šo realitāti un tādējādi īpašuma fakta konstatēšana trešām personām ir grūtāka. Tā kā īpašuma fakta konstatēšana apgrozībā bieži ir derīga un nepieciešama, tad te saskatama līgumiskās sistēmas vājā puse. Tomēr katra nodošana prasa laiku, ar ko apgrozībā rodas zinamas grūtības. Nodošanas grūtības sevišķi parādās, slēdzot līgumu starp klātneesošiem. Te izpaužas nodošanas sistēmas trūkumi. Līgumiskās sistēmas pozitīvā puse ir tā, ka īpašums tiek nodibināts tūlīt pēc līguma noslēgšanas, negatīvā puse - trešās personas īpašuma faktu nevar konstatēt. Pēc manām domām priekšrocība visumā dodama tradīcijas sistēmai, ar dažiem izņēmumiem, kad speciali nepieciešama līgumiskā sistēma. Jākonstatē, ka Eiropas kodeks nepieņem neviena no abām sistēmām nav izturēta konsekventi. Ja kāds kodekss turas vairāk pie vienas sistēmas, tad sastop arī izņēmumus par labu otrai sistēmai (te vērojams sava veida mixtum compositum).

2. Attiecībā uz īpašumu, kura objekts ir nekustama manta, visur pastāv viena sistēma - koroborācija jeb reģistrācija publiskās zemes grāmatās. Tā tiek realizēta rakstiskā formā. Katram normatīvās civiltiesiskās sabiedrības loceklim šī sistēma dod iespēju nešaubīgi konstatēt, kam pieder zinama nekustama manta; jaunais ieguvējs zemes grāmatās ierakstītam var ticēt. Tādējādi šī publicitātes sistēma tiek apzīmēta arī kā publiskās ticamības sistēma.

3. Tā tad pastāv 3 īpašuma iegūšanas sistēmas:

- a) līgumiskā,
 - b) nodošanas
 - c) koroborācijas sistēma (477.p.), kuras priekšmets ir nekustama manta (Sveicē izņēmuma veidā arī dažāda kustama manta).
- a. Pie līgumiskās sistēmas līgumam ir liels efekts: pēc līguma noslēgšanas ieguvējam tūlīt un tieši pieder īpašums uz kustamu mantu, t.i. bez tās nodošanas (traditio).
 - b. Pie nodošanas sistēmas, kaut gan tās pamatā atrodas līgums, pēdējais tieši nedod īpašumu, bet tikai pēc līguma izpildīšanas ar nodošanu ieguvējs kļūst īpašnieks. Nodošana mūsu un citos kodekos nepastāv bez sava juridiska izcelšanās pamata, (sua causa), tāpēc nodošana nav abstrakta, bet gan konkrēta. Tā kā nodošana kā savu pamatu paredz parasti līgumu, tad nodošanas sistēma prezumē 2 stadijas:
 1. līgumu kā nodošanas kauzu un
 2. pašu nodošanu kā specialu aktu - tradīciju.
 Šai pirmā stadijā līgums dod pirmo - obligatorisko līguma izpildīšanas efektu: atsavinātāja pienākumu priekšmetu nodot, resp. izpildīt līgumu t.i. izdarīt tradīciju. Šo tradīciju izdarot, tā dod otru - lietisko efektu: ieguvējs kļūst par īpašnieku. Teiktais, kā jau minēts, attiecas uz konkrēto nodošanu. Abstrakta nodošana parasti kodekos nav atzīta. Mūsu kodekā pastāv tikai konkrētā nodošana (939.p.).

Kā konkrētas nodošanas piemēru varam apskatīt pirkuma līgumu (causa). Pie līgumiskās sistēmas pirkuma efekts ir tiešs un lietisks, tas nozīmē, ka pēc līguma noslēgšanas ieguvējs tūlīt kļūst par īpašnieku. Turpretim pie nodošanas sistēmas, pirkuma līgums dod tiešu tikai obligatorisku efektu: pārdevēja pienākumu nodot pirkuma objektu - kustamo mantu. Var korborēt nekustamu mantu citiem vārdiem: pārdevēja statuss ir obligatorisks; izpildot savu pienākumu, t.i. izdarot nodošanu, parādas šīs nodošanas lietiskais efekts: pircējs kļūst par īpašnieku. No šī piemēra redzam, ka tad pirkums pēc savas dabas ir obligatorisks līgums (pirkuma obligatoriskā daba) kas atšķiras no pirkuma kā kustamas mantas iegūšanas veida (pirkuma lietiskā daba).

- c. Korborācijas sistēma pēc būtības un efekta atzīstama, tā sakot, par "simboliskas nodošanas" sistēmu. Īpašuma objekta ierakstīšana publiskās zemes grāmatās ir nodošanas (tradīcijas) simbols. Tā kā korborācija ir "simboliska nodošana", tad pēc šīs sistēmas reālā nodošana nav vajadzīga (sk. 992.p. - 995.p.); "simboliska nodošana" te reālo nodošanu atvieto.

4. Ar nodošanu jaunais ieguvējs iegūst īpašuma tiesību uz lietu tādā pašā apmērā, kādā tā piederējusi lietas nodevējam (987.p.2.d.).

- a. Tas nozīmē, ka nodošana ir derivatīvs īpašuma iegūšanas veids. Nodot var tikai tas, kam ir tiesība atsavināt nododamo lietu, savā vai cita vārdā, un līdz ar to griba atdot lietu citam par īpašumu. Ieguvējam vajaga spējas un gribas iegūt lietu sev vai citam par īpašumu (988.p.). Te parādas tiesiskas spējas vai pēc manas terminolīģijas - tiesiskās iespējas (facultas agendi) iēja. Katrreiz ir jāpārliciecinās, vai atsavinātājam un ieguvējam ir tiesību un rīcības iespēja, t.i. no vienas puses iespēja atsavināt un no otras - iespēja slēgt līgumu ar atsavinājuma mērķi.
- b. Lai nodošana būtu spēkā, tai vajadzīgs tiesisks pamats (causa efficiens), kas tieši vērsti uz īpašuma atdošanu, bet tiesisks darījums, uz kuru īpašuma pāreja dibinas, nedrīkst būt ar likumu aizliegts (989.p.). Ar to mūsu kodeks, kā jau minēts, atzīst tikai konkreto nodošanu. Saskaņā ar generalu normu - nodošana, kas izdarīta maldoties par pašu nododamo lietu vai īpašuma tiesību uz to, īpašuma pāreju nenodibina. Ja notikusi kāda cita maldība, īpašums gan uzskatāms par pārgājušu, bet nodoto priekšmetu var pieprasīt atpakaļ ar personisku prasību (996.p.). Ja īpašums tiek atsavināts ar atliekošu (rezolutīvu) nosacījumu, tad īpašums pāriet uz ieguvēju tikai pēc šī nosacījuma iestāšanās, kas izdarāma arī korborācijā (sk. 997.p.).
- c. Kustamu lietu nodošana izdarāma pēc noteikumiem, kas paredzēti valdījuma iegūšanai tajos gadījumos, kuros tas pāriet uz citu personu ar iepriekšējā valdītāja piekrišanu (990.p. 1.d.). Tā tad atsavinātājam ir jābūt kā valdītājam ar pilnīgu faktisku varu, kas nepieciešama nodošanas realizēšanai. Nodošanu var izdarīt arī simboliski, piem., nododot atslēgas, rēķinus, preču zīmes u.t.t. (sk. 990.p.2.d. un 3.d.).

5. Koroborācijas (jeb " simboliskās nodošanas ") sistema prasa :

- a. No f o r m a s viedokļa ir nepieciešams īpašuma iegūšanas tiesisks pamats (salīdz. 997.p.2.d., causa efficiens), kas prasa A k t a i z g a t a v o š a n u (993.p.) rakstiskā formā (salīdz. vēl 1491. un 1478. un 1479.p.p.). Ņemot vērā to, ieguvējam ir tiesība prasīt no nekustamas mantas atsavinātāja, lai pēdējais spertu visus nepieciešamos solus nekustama īpašuma pārejas ierakstīšanai zemes grāmatās (994.p.), tāpat lai izgatavotu aktu (993.p.).
- b. Pamatojoties uz šā nekustama īpašuma iegūšanas akta notiek ierakstīšana publiskās zemes grāmatās (993.p. s a l i d z . 997.p.).
- c. Pēc tam ieguvējs var prasīt sev koroborācijas aktu.
- d. Koroborācija ir spēkā, kaut arī tā būtu no ārējās puses nepareiza, jo par kļūdām a t b i l d v i e n i ģ i z e m e s grāmatu nodaļa. Bet d a r i j u m a i e k š ē j o trūkumu koroborācija nenovērs, un a k t s , kas nav spēkā pēc sava satura, neiegūst ar to nekādu spēku. Tāpat arī koroborācija nevar aizskārt jau a g r ā k z e m e s grāmatās ierakstītās trešo personu tiesības (1480.p.).
- e. Koroborācija uzskatama par notikušu un a p s t i p r i n ā t a i s darījums ir neapstrīdams pēc tam, kad tiesa iespējā " Valdības Vēstnesī" s l u d i n ā j u m u par to, lai personas, kam ir kādi iebildumi, ierastos s e š u m ēnešu laikā. Tiklīdz izrādās, ka pa šo laiku nav celti nekādi iebildumi, taisāms l ē m u m s atzīt darījumu par spēkā nākušu un visi v ē l ā k i e strīdi pret to noraidāmi. Tomēr tāda sludinājuma klajā laišana a t k a r ā j a s no darījuma dalībnieku gribas (1481.p., proclama).

f. Par nekustama īpašuma īpašnieku atzīstams tas, kas par tādu ierakstīts zemes grāmatās. Līdz ierakstīšanai zemes grāmatās nekustama īpašuma ieguvējam pret trešām personām nav nekādu tiesību: viņš nevar izlietot nevienu no priekšrocībām, kas saistītas ar īpašumu, un viņam jāatzīst par spēkā esošu visa uz šo nekustamo īpašumu attiecošās tās personas darbība, kura pēc zemes grāmatām apzīmēta par šā īpašuma īpašnieku. Tomēr viņam ir tiesība nevien prasīt atlīdzību par visu uz nekustamo īpašumu attiecošos agrākā īpašnieka ļauntīgo darbību, bet arī prasīt, lai pēdējais sper visus nepieciešamos solus nekustamā īpašuma pārejas ierakstīšanai zemes grāmatās (994.p.).

6. No teiktā varam konstatēt atsavinājuma līguma dabu un juridisko efektu. Pēc mūsu kodeka šis līgums tieši nedod lietisku efektu, pēc tam tas ir obligatorisks tikai attiecībā uz kontrahentiem, bet ne trešām personām. Tas nozīmē, ka atsavinājuma līgums ir līgums tīrā nozīmē un nav viņš tikai iepriekšējs līgums. Tiesības iepretīm trešām personām (parasti negatīva rakstura tiesības) ieguvējam dod koroborācija.

7. Savelkot kopā visu sacīto, varam konstatēt, ka:

1. nodošana kā īpašuma iegūšanas sistema mūsu kodekā pazīstama 2 veidos -

- a. reālā nodošana un
 - b. simboliskā nodošana (koroboracija);
2. kustamas vai nekustamas mantas nodošana prasa vienmēr tiesisku pamatu - kauzu; mūsu kodekā nepastāv abstraktā nodošana, bet sankcionēta ir tikai konkrētā nodošana;
 3. nodošanas un koroborācijas tiesiskais pamats parasti ir līgums, kas mūsu kodekā pastāv kā galvenais. Bet var būt arī vienpusīgs darījums (1477.p.).
 4. nodošanas sistēmai ir konkrētas nodošanas raksturs: mūsu sistēmu raksturo tiesiskā pamata nepieciešamība.
 5. Koroborācijas princips nav izturēts mūsu civiltiesībās konsekventi; koroboracija nepieciešama tais gadījumos, kad ar d a r i j u m u iegūst lietu tiesības uz nekustamu īpašumu. Lietu tiesības, kas pastāv uz l i k u m a p a m a t a (piemēram uz likumiska mantojuma) ir spēkā arī bez i e r a k s t i š a n a s z e m e s g r ā m a t ā s (1477.p.), bet ja šai gadījumā ieguvējs grib atsavināt neregistrētu nekustamu mantu, viņš n e v a r t o izdarīt bez iepriekšējas koroborācijas.

Koroborācijas spēks, attiecībā uz trešām personām, pilnā mērā atkarājas no s l u d i n ā j u m a, kas nav obligatorisks (1481.p.).

Nodošana kā derivatīvs īpašuma iegūšanas veids pēc sava rakstura parasti ir sukcesija inter vivos. Originārai īpašuma iegūšanai nekad nav sukcesijas raksturs, jo tā nekad neprezumē iepriekšēju īpašnieku - tradentu.

§ 13 ĪPAŠUMA IEGŪŠANA AR PIEGŪŠANU (OCCUPATIO)

Ar piegūšanu var iegūt par īpašumu tikai bezīpašnieka lietas, bet vienīgi tai gadījumā, kad ar lietas varā ņemšanu tieši saistīts nodoms iegūt to par īpašumu. Nekustamās bezīpašnieka lietas piekrīt valstij (930.p. un piez.). Iegūšanas esenciālie elementi ir:

1. fiziska vara (corpus),
2. nodoms iegūt lietu par īpašumu (īpašnieka animus rem sibi habendi) un
3. objekts - bezīpašnieka lieta, pie tam kustama.

Iegūšana pēc savas juridiskās dabas ir īpašuma iegūšanas institūts; tās raksturu dod pēdējais esenciālais elements: piegūšanas objekts ir bezīpašnieka lieta, citiem vārdiem - līdz piegūšanas momentam lietai nav īpašnieka. Par piegūšanas priekšmetu var būt:

1. dzīvi bezīpašnieka priekšmeti, atsevišķi meža dzīvnieki, un
2. nedzīvas kustamas lietas, kas vēl nevienam nav piederē-

jušas (res nullius) vai kuras to īpašnieks ir atmetis (res derelicta), nozaudējis vai noslēpis, kā arī apslēpta manta (931.p.).

Par piegūšanas objektiem varām sastādīt tabulu:

1. res nullius - 932., 940.p.p.,
res derelicta - 941.p.;
2. nozaudēta lieta - 949.p.;
3. no bojā ejas paglābtas lietas - 950.p. (regulētas ar noteikumiem, kas attiecas uz atrastām lietām);
4. noslēptas (ieraktas, iemūrētas) lietas - 951.p.;
5. apslēptas lietas-952.p.

Generāla norma - 954.p. (attiecas uz visiem gadījumiem, kas neietilptu nevienā no minētajiem).

1. Kā piegūšanas veidu mūsu kodeks speciāli regulē dzīvnieku keršanu (okupācija),
2. Dzīvnieki, kas vēl atrodas dabiskā savvaļas stāvoklī, kļūst par tā īpašumu, kas viņus noķer vai nogalina, ciktāl likums nenosaka citādi. Dzīvnieka ievainošana, to nesāņemot savā varā, vēl nav piegūšana (932.p.). Zemes īpašniekam ir tiesība aizliegt ikvienai svešai personai ķert vai medīt dzīvniekus viņam piederošās zemes robežās, bet aizliegumu pārkāpjot - prasīt no pārkāpēja atlīdzību (935.p.2.d.). Noķerts savvaļas dzīvnieks, ja tas no jauna izsprūk brīvībā, atzīstams atkal par bezīpašnieka dzīvnieku, bet tikai tādā gadījumā, kad tas pavisam izsūda no sava īpašnieka vajātāja redzes aploka, vai kaut arī vēl būtu īpašniekam saredzams, bet tik lielā tūlumā, ka nav vairs iespējams to vajāt (933.p.1.d.). Tas nozīmē, ka okupācija izbeidzas ar faktiskās varas zaudēšanu. Īpašnieka tiesība uz savvaļā dzīvojošām bišu saimēm, pieder zemes īpašniekam, uz kura zemes saime atrodas (936.p., sk. arī 937., 938. un 939.p.p.).

Lietu atrašanās kā piegūšanas veida juridiskā daba un būtiskie elementi paliek jau minētie: faktiskā vara, nodoms un bezīpašnieka lieta. Atšķirība ir tā, ka lietu atrašana neprezumē res nullius, vai res derelicta (kā tas ir pie piegūšanas - occupatio istā nozīmē), bet lietu, kuras īpašnieks zaudējis gan faktisko varu pār lietu, bet ne gribu lietu valdīt kā savu. Te jāaizrāda, ka 940., 941. un 942. pantā atrodamās neattiecas uz lietu atrašanu kā speciālu institutu patiesībā neattiecas, jo tās regulē okupāciju istā nozīmē (kas prezumē res nullius - 940.p. un res derelicta - 941.p.). Lietu atrašanas instituts paredz subjektīvu kritēriju: lieta uzskatama par nozaudētu, kad tas nozaudētājs nezina, kur to meklēt, vai no kā pieprasīt, vai kādā kārtā dabūt atpakaļ savās rokās (943.p.). 944.- 948.p.p. sastopamās normas ir gan svarīgas no socioloģiskā un administratīvo tiesību viedokļa, bet speciāli uz lietu atrašanu kā īpašuma iegūšanas veidu tās neattiecas. Sie panti (944., 947., 948.p.p.), paredz speciālu atradēja algu, kuru var saņemt nozaudētās lietas atradējs, atdodot atrasto lietu tās nozaudētājam, ja tas viņam ir zināms un proti: ja atradējs, nododot lietu (944.p.) vai paziņojot par atradumu policijai (945.p.), prasījis atradēja algu, tad tā noteicama pēc tiesības ieskata, bet ne augstāka par trešo daļu no atrastās lietas vērtības pēc izdevumu atvēršanas, ja vien nozaudētājs nav atklāti izsolījis augstāku

summu vai nav ar atradēju l a b p r ā t ī g i vienojies (948.p.).

Par šīs atradēja algas juridisko dabu un raksturu ir daudz teoriju. Pēc valdošās teorijas atradēja alga domāta kā motivs lietas atradēja pamudināšanai, atdot atrasto lietu tās nozaudētājam (ja tas viņam zinams) vai arī policijai (ja lietas īpašnieks atradējam nav zinams). Izejot no šīs teorijas ir jāatzīst, ka norma par atradēja algu dibinās uz pilsoņu negodīguma prezumpcijas, bet saskaņā ar generālām normām civiltiesības ir prezumēta labticība. Tāpēc šī negodīguma prezumpcija mūslaiku tiesiskā apziņā neiederās. Pēc manām domām lietas atrašanas gadījumā īpašums tiek juridiski sadalīts starp personām, pie kam lietas daļa tiek atdota naudā. Lietas atrašana atzīta par īpašuma iegūšanas veidu, ja 6 mēnešu laikā no policijas sludinājuma dienas īpašnieks neierodas. Te ir 2 Formas:

1. atradējs iegūst par īpašumu atrasto lietu kā tādu (īpašuma iegūšanas veids istā nozīmē) un
2. atradējs iegūst par atrasto lietu dabūto naudu.
3. Ar apslēptu mantu saprot visas gemē ieraktās, iemūrētās vai kā citādi noslēptas vērtīgas lietas, kuru īpašnieks notecējušā laika ilguma dēļ vairs nav uzzinams (sk. 952.p.). Apslēptas mantas būtiskie elementi ir

1. notecējuša laika ilgums, kura dēļ īpašnieks vairs nav uzzinams un
2. priekšmets - vērtīga lieta.

4. Apslēpta manta, kas atrasta uz savas paša vai uz bezīpašnieka zemes, kļūst par atradēja īpašumu (952.p.2.d.).

Aizliegts meklēt apslēptu mantu uz svešas zemes. Kas rīkojas pretēji šim noteikumam, nedabū neko no viņa atrastās apslēptas mantas, un visa šī manta piekrīt tam, kam pieder zeme. Kas uz svešas zemes nejauši atradis apslēptu mantu, iegūst pusi no tās, bet otra puse piekrīt zemes īpašniekam (953.p.).

5. Ja tādas kustamas lietas, kas nav ne ieraktas, ne iemūrētas, ne citādi kā noslēptas, atrasta nauda vai citas vērtīgas lietas, kuru īpašnieku nevar uzzināt, tad uz tām 952. un 953.p.p. noteikumi neattiecas un tām piemērojami noteikumi par noslēptu lietu atradumiem - 954.p. (954.p.).

§ 14 ĪPAŠUMA IEGŪŠANA AR PIEAUGUMU UN LIETAS AUGĻU

IEGŪŠANA PAR ĪPAŠUMU

I. P I E A U G U M S

Īpašuma iegūšanai ar pieaugumu ir divi veidi:

1. pieaugums attiecībā uz nekustamu mantu.
2. pieaugums attiecībā uz kustamu mantu.

Attiecībā uz pirmā veida pieaugumu, jāapskata:

- a. viena zemes gabala pievienošanās otram,
- b. ēku celšana un
- c. sēšana un stādīšana.

Attiecībā uz otru veidu, kas paredz kā priekšmetu kustamu mantu, jāapskata:

- a. pieaugums ar kustamu lietu savienošanu (conclusio) un
- b. pieaugums ar svešu lietu apstrādāšanu (specificatio).

1.a. Pieaugums ar viena zemes gabala pievienošanos otram var rasties : izceļoties upes salā, mainot upēi gultni un ... kā pieskalojums (960.p.). Skat. 961.- 967.p.p.

b. Ēku celšana. Uz zemes uzcelta un cieši ar to savienota ēka atzīstama par tās daļu (968.p.). Tā ir generala norma, kas prezumē, ka ēkas pieder tam, kam pieder zeme. Normas, kas regulē ēku celšanu (sk. 968.- 972.p.p.), apvieno labticības un atlīdzības kriteriņi.

c. Sēšana un stādīšana. Koki un citi augi, kas pārstādīti svešā zemē pieder tās īpašniekam no tā laika, kad tie lai-duši šajā zemē saknes. (973.p.l.d.). Izsēta sēkla ir tā īpašums, kam pieder ar to apsētā zeme (976.p.). Šī generālā norma formulēta absolūti, jo iesēto sēklu atgūt no zemes tehniski nav iespējams. Visas normas (sk. 973.- 979.p.p.), tāpat apvieno labticības un atlīdzības kriteriņi. Tā kā neviens nedrīkst nepamatoti iedzīvoties uz citu rēķina, tad labticīgas personas var prasīt atlīdzību (977.; 978.p.p.), turpretim ļaunticīgas personas nevar prasīt nekādu atlīdzību (977., 979.p.p.).

2. Pieaugums, attiecībā uz kustamu mantu, paredz divus institutus, kas mūsu kodekā apvienoti:

- a. savienošana - conclusio un
- b. apstrādāšana - specificatio.

a. Savienošana. Ja vairāku īpašnieku kustamas lietas kaut kādā kārtā, vai nu viņiem savstarpēji vienojoties, vai nejauši tiek savā starpā savienotas un ja dalībnieku starpā nav sevišķas norunas, tad šādā kārtā radusies jaunā lieta ir viņu visu kopīpašums domājamās daļās, kuras atbilst katras atsevišķās savienotās lietas vērtībai (980.p.). Kā redzam, savienošanas esenciālie elementi ir: vairāki īpašnieki, savienošana un jaunas lietas rašanās. Savienoto lietu īpašnieki kļūst par kopīpašniekiem, pie kam kopīpašuma domājamās daļās atbilst katras atsevišķās savienotās lietas vērtībai. Arī šī instituta regulēšanā izlietots labticības kriteriņš (982., 983.p.p.). Skat. 980.- 984.p.p.

b. Apstrādāšana. Ja labā ticībā mākslinieki vai amatnieciski apstrādājot svešu materiālu izgatavota tāda jauna lieta, kuras sastāvā tai izlietotie materiāli zaudējuši savu agrāko formu un dabūjuši jaunu veidu, tad šī jaunā lieta, neraugoties uz to, vai svešos materiālus var vai nevar no tās atdalīt, katrā ziņā kļūst par apstrādātāja īpašumu, tomēr ar pienākumiem atlīdzināt, uz 983.panta pamata, svešā materi-

ala īpašniekam (985.p.). Apstrādāšanas esencīalīe elemēti : specīals darbs (mākslīnīeka vai amatnīeka), jauns veīds - specīes (netīkai jauna lieta) un sveša materiāla atdalīšanas iespējas nenozīmība. Sk. arī 986.p. Apstrādāšanas vai specīfīkācijas ļautājums mūsu kodekā atrīsināts par labu apstrādātājam, pie kam tiek prasīta pādējā labtīcība. Kā labtīcīgam savīnotājam, tā arī apstrādātājam īr pīenākums atlīdīzīnāt sveša materiāla īpašnīekam.

Rezumējot visu sacīto, īr jākonstatē, ka īdeja, kas apvīeno pīeauguma īnstitutu, no vīenas puses īpašumu aizsargā un nodrošina, bet no otras puses ↘ sankcīonē arī īpašuma zaudēšanu. Tikai šai pādējā gadījumā pīeaugumu varam aplūkot kā īpašuma īegūšanas veīdu. Visumā pastāv īpašuma aizsardzības, saglabāšanas tendence, kas pastāvēja arī romīešu tiesībās. Kopīpašums kā īpašuma veīds ko prezumē savīenošana, nav īpašuma īegūšanas (resp. īzbeīgšanās) veīds; īpašumu aizsargā vēl arī princīps, pēc kura savīnotās lietas atkal atdalāmas un atjaunojamas agrākā veīdā, ja tas iespējams (sk. 981.p.). Vīenīgais īzņēmums, kas aprobežo nupat mīnēto īpašuma saglabāšanas tendenci, īr apstrādāšana: apstrādātājam pīeder jaunā lieta neatkarīgi no tā, vai svešos materiālus īr vai nav iespējams atdalīt. īpašuma saglabāšanas tendence, kas domīnēja romīešu tiesībās, jauno laīku kodekos īr vairāk vai mazāk īerobežota.

II. LIETAS AUGĻU ĪEGŪŠANA PAR ĪPAŠUMU

1. Šī īnstitutam īr līeļa saīmīnīecīska nozīme. Pastāv vīspārīgs princīps, ka augļi pīeder lietas saīmīnīkotājam (īpašnīekam vai īpašumtīesīgam līietotājam) tīklīdz tīe rodas, neatkarīgi no tā, kādā kārtā tīe sāk savu atsevīško eksīstenci un vai pats saīmīnīeks par to zīna, vai ne, jo vīņš klūst par galvenās lietas augļu īpašnīeku, tīklīdz tīe rodas (sk. 955.p.).

2. Attīecībā uz līietotāju vēl nepīetīek vīenīgi ar augļu rašanos, bet nepīecīešama augļu ņemšana savā varā. Romīešu tiesībās, attīecībā uz augļiem, bīja atdalīšanās (separatio) un saņemšanas (receptio) kriterīji. Sveša lietas labtīcīgs valdītājs īegūst tās augļus tai brīdī, kad tīe atdalas no galvenās lietas (tā tad vajadzīga separacīja), neatkarīgi no tā, kādā kārtā tīe atdalīti un kas, īzņemot īpašnīeku, tos atdalījis (959.p.). Skat. arī 957. un 958.p.p.

§ 15 ĪPAŠUMA ĪEGŪŠANA AR ĪEILGUMU

Īeilgums īr īpašuma īegūšanas veīds ar labtīcīgu valdītāju, kas valdījis svešu lietu noteiktā laīkā, balstoties uz tīesīska pamata un īevērojot cītus līikumīskus nosacījumus (skat. 998., 999.p.p.).

1. No tā īzrīet, ka ne katrs valdītājs var īegūt savā īpašumā svešu lietu, bet gan vīenīgi labtīcīgs valdītājs.

a. Tas nozīmē, ka ieilgums pēc savas juridiskās dabas ir labticības (bonae, fidei) institūts. Ar labu ticību jāsaprot tāds valdītājs stāvoklis, kad viņš nezina šķēršļus, kas nepielaiž iegūt to par īpašumu (1013.p.), pie kam valdītāja maldība var attiekties tikai uz faktiem (1013.p.2.d., salīdz. 1014.p.).

Tiesiskā maldība nav labas ticības spēka - 1013.p.2.d. Beidzot, ja valdītājam, pastāvot šķēršļiem, ir bijis pietiekošs iemesls šaubīties par sava valdījuma tiesīgumu, tad viņš var atsīstāties par labticīgu valdītāju (1013.p. 3.d.). Valdītājam jābūt labticīgam visu ieilgumam noteikto laiku (1015.p.).

b. Ja kāds iegūst valdījumu caur vietnieku, labā ticība prasama no abiem, bet ja valdījums tikai turpinās caur vietnieku, tad labā ticība prasama tikai no atvietojamās personas (1016.p.). Valdītāja ļauņa ticība, attiecībā uz vienu lietas daļu, nav par šķērslī viņam iegūt ar ieilgumu lietas pārējās daļas (1017.p.).

2. Svešu lietu ar ieilgumu, var iegūt ne katrs labticīgs valdītājs, bet tikai tāds, kam ir šā labticīgā valdījuma tiesisks pamats.

a. Tiesisks pamats (justus titulus) ir tāds, kas jau par sevi varētu piešķirt īpašuma tiesību, bet kam attiecīgā gadījumā sevišķa šķēršļa dēļ īpašuma iegūšana nav tūlīn sekojusi (1006.p.). Šis ieilguma nosacījums pastāvēja jau romiešu tiesībās, un tā ideja ir ar noteiktu laiku izlabot (convalescera) īpašuma iegūšanas trūkumus.

b. Tādi pamati ir:

- 1) visas darbības un stāvokļa pārmaiņas, kas pašas par sevi ir viens no pirmējiem iegūšanas veidiem, un proti, iegūšana un pieaugums;
- 2) visi tiesiskie darījumi, saprotot ar to kā vienpusējus gribas izteikumus, tā arī līgumus, kuru mērķis ir atdot citam īpašumu;
- 3) likumiska mantošana, uz kuras pamata mantinieks var iegūt ar ieilgumu arī svešas lietas, kas ietilpušas viņam piekrītošā mantojumā;
- 4) likumīgā spēkā nākuši tiesas spriedumi, ar kuriem iegūvējam atzīta īpašuma tiesība (1007.p.).

Iekilātas, patapinātas, kā arī glabājumā vai lietošanā nodotās lietas nevar iegūt par īpašumu ar ieilgumu ne kreditori, ne patapinātāji, ne glabātāji, ne lietotāji, ne arī viņu mantinieki (1008.p.). Faktiska maldība darījuma ieilgumu nekavē, bet to gan kavē tiesiska maldība - error iuris semper nocet.

c. Maldība, kas attiecas uz valdījuma tiesiskā pamata veidu, nav par šķērslī īpašuma iegūšanai ar ieilgumu, ja vien vispār ir kāds tiesisks pamats šim valdījumam. Domas vien,

ka valdījumam ir tiesisks pamats, nevar atvietot šo pamatu, ja maldīgās domas neattaisno sevišķi apstākļi (1010.p.). Skat. vēl 1011. un 1012.p.p.

3. Weraugoties uz to, ka valdītājs ir labticīgs (1.) un ir valdījuma tiesisks pamats (2.), svešu lietu iegūt par īpašumu valdītājs var ne citādi, kā tikai ar ieilgumam noteiktā laikā (termiņa) noteikumu.

a. Ieilguma termiņš ir:

- 1) attiecībā uz kustamām mantām - 1 gads (sk. 1023.p.) un
- 2) attiecībā uz nekustamām mantām - 10gadi (1024.p.).

Ieilgums skaitams no tās dienas, kad tas, kas lietu iegūst ar ieilgumu, sācis to valdīt un atzīstams par noteicējušu, kad iestājusies likumā noteiktā termiņa pēdējā diena, pie kam iztrūkstošās stundas vai minūtes nav jāievēro (1022.p.).

b. Lai iegūtu īpašumu ar ieilgumu, ieguvējam vajag visu likumā noteikto laiku nepārtraukti un netraucēti valdīt iegūstamo priekšmetu un riķoties ar to kā īpašniekam (1018.p.). Ieilgumam vajadzīgais valdījums uzskatams par pārtrauktu (ne attiecībā uz tiesām personām, 1020.p.):

- 1) kad valdītājs pats no tā atteicas, vai tiek no tā izstumts, vai kaut kā citādi to zaudē;
- 2) kad tas, pret ko tek ieilgums, kaut kādā ziņā izlieto pa ieilguma laiku, ieguvējam zinot savu īpašuma tiesību, vai kad pats ieguvējs kaut kādā ziņā šo tiesību atzīst;
- 3) kad ieguvējs, sakarā ar tiesas aicinājumu vai īpašnieka celtu protestu, kļūst par ļaunticīgu valdītāju (1019.p.)

Beidzot jāņem vērā: ja ieilguma laikā vairākas personas valdījušas lietu cita pēc citas un tas, pret ko tek ieilgums, valdījumu nav pārtraucis, tad priekšgājēja valdījums pēcniekam nāk par labu, tā kā visu tādu personu valdījuma laiki saskaitāmi kopā (1021.p. un skat. vēl 2.3.d. accessio temporis; vispārie accessio temporis nav).

c. Ja lietas īpašniekam, pret kuru ieilgums tek, ir tiesiski šķēršļi izlietot savas tiesības uz to, tad pa to laiku, kamēr tie pastāv, ieilgums apstājas. Tādas personas, kam pastāv tiesiski šķēršļi ir:

- 1) nepilngadīgie, kamēr viņi ir aizbildnībā - arī attiecībā uz viņu brīvo mantu;
- 2) laulātais pa laulības laiku pret otru laulāto - attiecībā uz to mantu, kas uz likuma vai laulības līguma atrodas otra laulātā pārvaldībā;
- 3) garā slimie, kamēr viņi ir aizgādībā;
- 4) karavīri, ja viņi atrodas kara gaitās - pa visu to laiku;
- 5) promesošie, kamēr viņi atrodas prombūtnē (1025. un 1026.p.p.). Promesošiem ieilgums apstājas tikai gadījumos, kas norādīti 1502. pantā (1027.p.).

Kara laika ieilgums apturams 1898.p.l.punktā norādītos gadījumos (1029.p.). Par successio temporis skat. 1028.p. Salīdzinot pārtraukumu un apstājumu, ir redzama liela atšķirība: pīrmā gadījumā (izņēmums 1021.p.) successio temporis nav, otrā - ir.

4. Ar ieilgumu iegūstams ne k a t r s p r i e k š m e t s, bet tikai r e s h a b i l i s (skat. 1000 - 1005.p.p.).

- a. Kas nevar būt par privāta īpašuma priekšmetu, to nevar iegūt par īpašumu ar ieilgumu. Noteikumī par ieilgumu attiecas arī uz valstij piederošām lietām.
- b. Lietas, ko likums katrā ziņā aizliedz atsavināt, nevar iegūt ar ieilgumu. Ja atsavināšana aizliegta vienīgi ar attiecīgās varas vai privātpersonas rīkojumu (autonomijas princips), tad tādi aizliegumi novērš ieilgumu tikai tādā gadījumā, kad tie attiecas uz nekustamām lietām un ir ierakstīti zemes grāmatās.
- c. Noziedzīgā ceļā dabūtu lietu nevar ar ieilgumu iegūt par īpašumu ne pats noziedzīgā nodarījuma izdarītājs, ne arī trešā persona, kas savas tiesības atvasina no viņa. Šis ieilguma aprobežojums izbeidzas tikai pēc tam, kad tāda lieta nonākusi atpakaļ tās īpašnieka varā.
- d. Kad ceļas strīds par robežām, īpašuma tiesību uz apstrīdamo zemi nevar pierādīt ar to vien, ka tā valdīta visu noteikto ieilguma laiku.
- e. Gadījumos, kad prasība pret trešo personu par kustamas lietas atdošanu nav pielaižama jau aiz kādiem citiem iemesliem, pats par sevi atkrīt arī ieilgums (1000.- 1005.p.).

5. Kas savu īpašuma iegūšanu pamato ar ieilgumu, tam jāpierāda kā valdījums, tā arī tā turpināšanās pa visu vajadzīgo laiku. Bet ja viņš pierāda sava valdījuma sākumu un tā turpināšanos ieilgumam notēkot, tad jāpieņem, ka valdījums nepārtraukti turpinājies arī pa starplaiku. Kad izceļas strīds, tad tam, kas iegūst īpašumu ar ieilgumu, jāpierāda sava valdījuma tiesiskais pamats; ja viņš to pierādījis, tad viņš atzīstams arī par labticīgu valdītāju, kamēr nav pierādīts pretējais (1030, un 1031.p.p.l.d.).

Te raksturots labticīgā valdītāja kā nākošā īpašuma ieguvēja statuss procesā.

- a. Valdītājam - ieguvējam ir jāpierāda (onus probandi) valdījuma sākums un tā turpināšanās, ieilgumam notēkot. Tādā gadījumā ieguvējam par labu pastāv prezumpcija, ka valdījums bijis bez pārtraukumiem. Attiecībā uz šīs prezumpcijas apstrīdēšanu onus probandi ir eventuālajam īpašniekam.
- b. Tā kā ieilguma pamats ir iustus titulus, tad tā pierādīšana ir ieguvēja pienākums; valdītāja - ieguvēja labticība nav jāpierāda, jo tā ir prezumēta. Ieguvēja labticība jāpierāda, eventuālajam īpašniekam - iegūšanas tiesiskais pamats nav katrā ziņā jāpierāda ar dokumentiem, bet ir pielaižami arī citādi pierādījumi (piem., liecinieki, skat. 1031.p. 2.d.).

6. Ar ieilgumu ioso jure, t.i. ar likuma spēku, īpašums rodas vienīgi attiecībā uz kustāmu rīciantu skat. 1024.pantu: kas pēc ieilguma noteikumiem valdījis desmit gadu laikā nekustamu īpašumu, kurš zemes grāmatās uz viņa vārdu nav ierakstīts, tas atzīstams par tādu, kas iegūvis šo nekustamo īpašumu ar ieilgumu un tam ir tiesība un pienākums prasīt šā iegūšanas pamata ierakstīšanu zemes grāmatās uz savu vārdu. Kamēr ieguvējs to nedara, viņam ir tikai 994.p.2.d. paredzētās tiesības (1024.p.). Šis pants prasa iztulkojuma. No vienas puses ieguvējam ir tiesība, bet no otras puses arī pienākums koroborēt savu īpašumu (koroborācija ir obligatoriska, nepieciešama). Šā panta tiesību paskaidro 994.panta 2. daļa; kaut arī tas tieši neattiecas uz šo gadījumu, tad tomēr norāda, ka koroborācija ir nepieciešama attiecībā uz trešām personām, jo līdz koroborācijai ieguvējam pret trešām personām nav nekādu tiesību (994.p.2.d.), t.i. nav lietu tiesības, šai gadījumā - īpašuma.

7. Savelkot visu sacīto, jākonstatē, ka ieilguma instituta juridisko dabu raksturo tā esenciālā funkcija - īpašuma iegūšana ar laiku. Rodas jautājums, vai ieilgums institutam nevar atzīt arī otru funkciju - īpašuma izbeigšanu, citiem vārdiem: vai ieilgumu nevarētu uzskatīt arī par īpašuma izbeigšanas veidu. Kā mūsu, tā arī citu Eiropas valstu kodekos ieilguma jautājums atrisināts tāpat kā romiešu tiesībās. Agrāk Krievijā šis instituts bija citādi regulēts: netika prasīts ieilguma tiesiskais pamats un labticība. Tas bija pēc būtības cits instituts, kura konstrukcija nesaskanēja ar taisnības principiem. No apgrozības viedokļa šāda ieilguma konstrukcija bija praktiski atbilstojošā; šī instituta mērķis bija normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā (privatā sfērā) radīt noteiktību. Ja īpašnieks par savu īpašumu nedomā un nerūpējas, viņš neizpilda savu īpašnieka funkciju. Tādā gadījumā ir vēlams, lai īpašums nokļūtu cita īpašnieka rokās; tas viegli notiek ar ieilgumu, ja tā pamatā ir vienīgi laika notecējums.

Ja valdītājs valda svešu īpašumu un kļūst par tā īpašnieku, tad iepriekšējais īpašnieks savu īpašumu zaudē. Neraugoties uz to, ieilgums nav atzīstams par īpašuma izbeigšanas veidu, bet par patstāvīgu institutu, jo ar ieilgumu var tikt iegūti īpašumā arī tādā priekšmetā, kas līdz iegūšanas momentam kādas personas īpašumā vēl nav bijuši. Tādējādi, lai gan dažos gadījumos īpašuma izbeigšana ir ieilguma sekas, tomēr īpašuma izbeigšanu kā speciālu funkciju, ieilgumam atzīt nevar.

(Ieilgums kā īpašuma iegūšanas veids jāatzīst no saistību tiesību instituta - noilguma, kas ir tiesību un prasījumu izbeigšanas veids). Rodas praktisks jautājums: ja valdītājs var pierādīt savu īpašumu ar kādu citu īpašuma iegūšanas veidu un arī ar ieilgumu, vai tas atkarājas no viņa gribas? Pamatojoties uz ieilguma rakstura analīzi (ieilgums pēc sava rakstura ir īpašuma iegūšanas anormāls, papildus veids), jāatzīst, ka šādā gadījumā, kad ir iespējams izlietot citu iegūšanas veidu, uz ieilguma atsaukties nevar. Tā kā ieilgums ir anormāls īpašuma iegūšanas veids, tad tas paplašināti nav iztulkojams.

§ 16 ĪPAŠUMA IZBEIĢŠANĀS (DINAMIKA)

1. Inter vivos - īpašums izbeidzas :

- a) ar īpašnieka gribu,
- b) bez īpašnieka gribas.

a. Ar īpašnieka gribu viņa īpašuma tiesība uz kādu lietu izbeidzas, kad viņš lietu atmet, nenododams citam, kā arī, kad viņš īpašuma tiesības atdod kādam citam (1032.p.).

b. Bez īpašnieka gribas īpašuma tiesības izbeidzas :

- 1) kad lieta iet bojā.
- 2) kad īpašums pāriet uz citu personu ar savienojumu (conclusio) vai ar ieilgumu.
- 3) ar tiesas spriedumu, ar kuru lieta piespriesta citam, vai ar kuru kā sods noteikta tās konfiskācija valstij par labu (specials īpašuma izbeigšanās veids - konfiskācija),
- 4) kad īpašums iegūts tikai uz noteiktu laiku vai ar atceļošu nosacījumu - laikam notekot vai nosacījumam iestājoties,
- 5) uz piegūtiem savvaļas dzīvniekiem - kad tie aizbēg no īpašnieka uzraudzības vai atmet paradumu atgriezties mājās (origināls īpašuma izbeigšanās veids),
- 6) atsavinot likumā paredzētā kārtībā īpašumu valsts vai sabiedriskām vajadzībēm (1033.p.).

2. Mortis causa, t.i. ar īpašnieka nāvi īpašuma tiesība pāriet uz viņa mantiniekiem (1034.p.). Tas nozīmē, ka dogmatiski mantošanu varētu atzīt par īpašuma izbeigšanās veidu, kaut gan šai gadījumā iespējams konstruēt arī īpašuma tiesību turpināšanu.

3. Starp specialī regulētiem īpašuma izbeigšanās veidiem pirmā vieta pieder e k s p r o p r i a c i j a i .

Šis termins raksturīgs kā pretstats propriacijai, t.i. īpašuma iegūšanai.

Ekspropriācija asi aizskar pamata principu, ka īpašums ir mūžīgs, un tāpēc tā var notikt tikai

- 1) pēc katram atsevišķam gadījumam specialī izdota likuma un
- 2) ar saistošu nosacījumu, ka pirms atsavinājuma īpašniekam jāsaņem p i l n ī g a atlīdzība, pie tam
- 3) pats specialais likums jāattaisno ar valsts vai sabiedrisku vajadzību pēc atsavinājuma. Tikai šāda vajadzība padara pašu ekspropriāciju par tiesisku.
- 4) Tā kā ekspropriācija no tagadējās civiltiesiskās sabiedrības viedokļa ir nenormāla parādība, jo šī sabiedrība pamatojas uz privāta īpašuma principa tad ekspropriācija iz-

darama, pēc iespējas saudzējot īpašnieka intereses, kura nekustamo īpašumu atsavinā valsts vai sabiedriskām vajadzībām.

- b. Šī likuma tendence - pēc iespējas saudzēt īpašnieka intereses - atrodama arī Likumā par nekustamu mantu piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskām vajadzībām (lik. kr. 1923, 59 nr.)
- 1) Privatā īpašnieka interesēs ir noteikums, ka ministru kabinetam, izstrādājot likuma projektu par atsavināšanu, jāmotivē nepieciešamība pēc attiecīga atsavinājuma (1.p.).
 - 2) Tālāk, lai gan atlīdzība par atsavinājumu nosakāma nau-
dā (2.p.), tomēr pēc īpašnieka vēlēšanās ir iespējama vienošanās, ka viņš naudas vietā saņemtu citū nekusta-
mu īpašumu apmaiņai pret atsavināto (5.p.).
 - 3) Īpašniekam nav pienākuma pieņemt kā taisnīgu tādu at-
līdzību, kādu piedāvā attiecīgais resors, kas ierosinā-
jis atsavināšanu (3.p.). Tādā gadījumā pēc resora
priekšlikuma vietējais miertiesnesis izdara nekustamā
īpašuma apraksti un novērtējumu, pieaicinot ekspertus
un katrā ziņā aicinot arī īpašnieku vai viņa vietnieku
(6.p.).
 - 4) Tāpat īpašnieka interesēs ir noteikts, ka piespriedā
atlīdzība izmaksājama viņam ar 6% gadā, skaitot no ne-
kustamā īpašuma pārņemšanas dienas līdz nomaksas dienai
(15.p.), pie kam pārņemšanu izdara pēc nekustamā īpašu-
ma aprakstes.
 - 5) Beidzot, ja pēc kāda laika izbeigusies nepieciešamī-
ba pēc atsavinātā īpašuma, tad agrākajam īpašniekam ir
tiesība piecu gadu laikā no atsavinājuma dienas saņemt
atpakaļ īpašumu, atdodot viņam samaksāto atlīdzību;
arī pēc pieciem gadiem viņam ir pirmtiesība uz atsavi-
nāto īpašumu, bet tikai par tādu summu, ko noteiks ar
jaunu novērtējumu (18.p., sal.19.p.).

Šie noteikumi liecina, ka ekspropriācijas likums cenšas pēc iespējas aizsargāt atsavināmās un atsavinātās lietas īpaš-
nieka interesēs. Ar to pa daļai izskaidrojams arī tas, ka
atlīdzību izmaksā pirms atsavinājuma akta koroģorācijas
zemes grāmatā (16.p.). Tomēr valsts šai ziņā ne ar ko ne-
riskē, jo jau tūlīt pēc likuma izdošanas par kāda nekusta-
ma īpašuma atsavināšanu un uz attiecīga resora paziņojuma
pamata zemes grāmatas registrā ieraksta atzīmi par šī īpa-
šuma atsavināšanas un apgrūtināšanas aizliegumu (4.p.).

No nekustamu īpašumu ekspropriācijas jāatšķir arī sveša
nekustama īpašuma piespiedu lietojums divos veidos:

- 1) īpašuma ieņemšana
- 2) līdzdalības tiesība.

Lai gan ir viens, ir otrs notiek par atlīdzību un uz zi-
nāmu laiku, tomēr piespiedu lietojums groza tikai īpašnie-
ka statusu, bet neizbeidz īpašuma tiesību (par piespiedu
lietojumu sk.lik.kr. 1921.,153 nr.).

4. Bez tam speciāli regulēta vēl:
 - a. r e k v i z i c i j a un
 - b. k o n f i s k a c i j a.

- a. Rekvizīcija ir īpašs kustama īpašuma izbeigšanās veids, pie kam ar to saprot visādu vietēju līdzekļu atņemšanu iedzīvotājiem par atlīdzību kara vai citiem valsts mērķiem. Rekvizīcijas nosacījums ir, pirmkārt — lietas atņemšana ar valsts iestādes aktu, otrkārt — taisnīga atlīdzība un drīza samaksa.

Rekvizīcija pieļaujama tad, ja nav citu līdzekļu, lai apmierinātu kara laika vajadzības. Pašu rekvizīciju izdara, ievērojot nosacījumu par līdzīgu sadalījumu, stingri nepieciešamā daudzumā un tikai valsts iestādes, nevis virsnieki; atlīdzības apmēru nosaka īpašas komisijas. Kara zaudējumu atlīdzības lietā sk. arī lik.kr. 1919.nr. 83, 23, 1921. nr. 170, 1922. nr. 30, 53, 80. (Instrukcija), 1923. nr. 131. (papildinājumi un pārgrozījumi).

- b. Arī k o n f i s k a c i j a ir sevišķs īpašnieka lietu atņemšanas veids. Konfiskācijas kā kriminālsoda ideja atrodas ārpus civiltiesiskās sabiedrības robežām, pie tam jaunais Sodu Likums vairs neparedz sodus, kas saistīti ar īpašuma tiesības zaudēšanu. Konfiskācija kā bezatlīdzības atsavinājums par labu fiskam ir novecojies institūts; tagadējās tiesības gan administratīvā kārtībā atļauj konfiscēt kratīšanā atņemt lietas, piem., aizliegtu iespiestu sacerējumu eksemplārus, kontrabandu, pie kam pēdējā gadījumā konfiskācijas mērķis ir aizsargāt publiskos nodokļu likumus.

5. Protams, ja kāds zaudē tiesisku iespēju (tiesību spēju) iegūt zināma veida lietas, galvenokārt, nekustamus īpašumus, tad līdz ar to viņš nebut nezaudē savas lietas, kas viņam jau pieder; tāpat arī viņa mantinieki nezaudē tiesības uz lietām, kas viņiem piekrīt mantdošanas kārtībā, kaut arī viņiem nebūtu to iegūšanai vajadzīgo īpašību (1035.p.), ja likumā nav paredzēti speciāli ierobežojumi.

6. Īpašumu atņem ar likumīgā spēkā stājušos un izpildītu tiesas spriedumu. Īpašuma atņemšana tiesas ceļā procesa likuma noteiktā kārtībā praksē dažkārt var radīt lielas grūtības, piem., apstiprinot izlozes, kuras tiesa izdarījusi nelikumīgi, ja senāts vēlāk atceļ šādu spriedumu. Rodas jautājums, vai iepriekšējā sprieduma un uz tā pamata radušās privāta īpašuma tiesības atcēlums iespējams tikai tiesas ceļā, vai arī kā atcēlums pēc senāta sprieduma. Pēdējais veids ir loģisks un lietderīgs, bet vai tas ir pamatojams ar mūsu likumiem, par to var šaubīties un strīdēties, jo tiesa savus spriedumus, kas stājušies likumīgā spēkā vienkārši atcelt nevar. Sai un tamlīdzīgos gadījumos jūtama nepieciešamība pēc regulēšanas ar likumu.

7. Beidzot, kā jau minēts, zināmos gadījumos valstij ir tiesība iznīcināt vai atņemt īpašniekam viņa lietas pret viņa gribu. Piem., valsts tieši var iznīcināt privātu mantu mājlopu e p i d ē m i j u gadījumos. Mantu iznīcināšana notiek sevišķi kara laikā pēc militāro iestāžu rīkojuma.

No atlīdzības, kas valstij jāmaksā par tišu mantas iznīcināšanu, (skat. augstāk) jāatšķir atlīdzība par t.s. k a r a z a u d ē j u m i e m un proti: par mantu, kas iznīcināta bez militāro iestāžu rīkojuma un vispār bez karaspēku vainas (piem. zaudējumi, ko nodarījis ienaidnieks un artilērijas šāviņi). Tādus zaudējumus parasti neatlīdzina. Tomēr jautājumu par pasaules kara

zaudējumu atlīdzību Rietumeiropā izšķīra pozitīvi, atlika tikai noteikt atlīdzības apmēru un laiku. Katrā ziņā jāvēlas, lai šo jautājumu izšķirtu ne uz labdarības, bet uz cietušā civiltiesības pamata, jo viena pilsoņa zaudējumus vajaga sadalīt uz visiem pilsoņiem. Šo jautājumu specialī apskatījis senātors Ozoliņš.

Vispār jāievēro, ka mūsu laikos specialā īpašuma izbeigšanās ir regulēta administratīvā kārtībā (arī Latvijā, sk. administratīvās tiesībās).

Tas nozīmē, ka mūsu laikos neizskaramības princips ir sašaurināts un civiltiesību sfēru aprobežo publiskās tiesības. No tā viedokļa arī īpašuma iegūšana attiecībā uz nekustamu mantu atkarājas no Tieslietu Ministra atļaujas.

IV. Ī P Š U M S

(SABIEDRISKĀ NOZĪMĒ)

§ 17 ĪPAŠUMA APROBEŽOJUMI (ROBEŽAS)

Pastāv 2 īpašuma aprobežojumu šķiras:

- a. Īpašuma aprobežojumi (robežas) sabiedriskās interesēs šaurākā nozīmē un
 - b. Īpašnieka aprobežojumi, kas galvenokārt atkarīgi no īpašnieka autonomās gribas plašākā nozīmē. Sakarā ar to (928.p.) likumiskie aprobežojumi (robežas) atšķiras no autonomiem aprobežojumiem ar to, ka tie citām personām nedod privātas tiesības.
1. Īpašuma aprobežojumu (robežu) generalās tezes ir:
 - a. Aprobežojumi (robežas) jātulko šaurākā nozīmē,
 - b. Šaubu gadījumā jāpieņem, ka īpašums nav aprobežots (īpašuma neaprobežotības prezumpcija).
 - c. Īpašniekam nav pienākuma pierādīt sava īpašuma neaprobežotību; īpašuma aprobežojumi jāpierāda pretējai pusei un
 - d. Īpašums pēc būtības attiecībā uz saturu prezumēts kā pilnīga vara. Ja piemēram, likumisks aprobežojums atkrit, tad īpašnieks ipso iure kļūst brīvs no aprobežojuma (robežas) - īpašuma sfērā pieņem savu normālo, prezumēto apjomu (tā salīdzināma ar gumijas bumbu, uz kuru vērsts spiediens), - te parādas īpašuma elastīguma princips.
 2. Pēc būtības (antologiski) visi īpašuma aprobežojumi (robežas) pastāv sabiedriskās interesēs.

Tā kā socialā interese galvenokārt saistīta ar īpašuma lietošanu, tad gandrīz visi īpašuma aprobežojumi attiecas uz īpašuma lietošanas tiesību (1082 - 1129.p.p.). Īpašuma lietošanas tiesības

aprobežojumu vispār noteic vai nu likums, vai tiesas lēmums, vai arī privata griba ar testamentu vai līgumu, un šis aprobežojums var attiekties kā uz dažu lietu tiesību piešķiršanu citām personām, tā arī uz to, ka īpašniekam jāatturas no zināmām lietošanas tiesībām, vai arī jāpacieš, ka tās izlieto citi (1082.p.).

3. Mūsu Kodekā ir šāda īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumu klasifikācija:

- a. būvju un ēku lietošanas tiesības aprobežojumi (1083 - 1092.p.p.) ;
 - b. ietaišu un apstādījumu lietošanas tiesības aprobežojumi (1093 - 1101.p.p.) ;
 - c. ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumi (1102 - 1127.p.p.);
 - d. mežu lietošanas tiesības aprobežojumi (1128 - 1129.p.p.) .
- a. Katram būves īpašniekam, lai aizsargātu sabiedrisko drošību, jātur sava būve tadā stāvoklī, ka no tās nevar rasties kaitējums ne kaimiņiem, ne garāmgājējiem, ne arī tās lietotājiem. Ja par būvi, no kuras draud briesmas, pastāv īpašuma tiesības strīds, tad šo briesmu novēršanai nepieciešamie soļi tūlīt un vēl pirms prasības beigām jāspēr tam, kas šo būvi tajā brīdī valda, ar tiesību vēlāk prasīt izdevumu atlīdzību. Ja būves īpašnieks vai valdītājs, pretēji attiecīgās varas pieprasījumam, nenovērs draudošās briesmas, tad attiecīgai iestādei, raugoties pēc apstākļiem, būve jāsavēd kārtībā vai arī pavisam jānojauc uz īpašnieka rēķina (1084.p.). Skat. arī 1086, 1087, 1090, 1091. un 1092.p.p. Visi šie noteikumi (1082 - 1092.p.p.) uz lauku būvniecību neattiecas (sk. 1086.p.piez.).
 - b. 1) Ja uz robežas augošs koks liecas pār kaimiņa ēku, viņam ir tiesība prasīt, lai koka īpašnieks to nocert, bet ja pēdējais atteicas, pašam to nocirst un paturēt sev. Šie noteikumi piemērojami arī tajā gadījumā, kad vējš noliecis koku pār kaimiņa zemi (1098.p.).
 - 2) Ja koks izstiepj savus zarus virs kaimiņa zemes, tad pēdējam ir tiesība nolasīt tajos augošos augļus, ciktāl viņš var tos aizsniegt no savas zemes, un viņš iegūst tos par savu īpašumu, tāpat kā no šiem zariem uz viņa zemes nokritušos augļus.
 - 3) Kaimiņš var arī prasīt, lai zarus apcērt līdz četri ar pusi metri augstumam no zemes, bet ja koka īpašnieks to nedara, tad viņš pats var nocirst zarus līdz minētam augstumam un paturēt sev (1099.p.). Skat. arī pārējos pp. 1093 - 1097.p.p., 1100 - 1101.p.p.
 - c. Pie publiskiem ūdeņiem pieder jūras piekrastes josla, kā arī šī panta pielikumā uzskaitītie ezeri un upes. Visi pārējie ūdeņi ir privāti (1102.p.).
 - 1) Kā stāvošie, tā tekošie privatie ūdeņi, kas atrodas viena zemes īpašnieka robežās, pieder viņam ar tiesību lietot tos vienam pašam pēc sava ieskata, bet ūdeņi, kas stiepjas cauri vai piekļaujas dažādu īpašnieku zemes gabaliem, ir viņu kopīpašums, un katram no viņiem ir tiesība lietot to ūdeņa daļu, kas stiepjas cauri, vai piekļaujas viņa zemei (1108.p.).

- 2) Publiskās upēs katram brīvi atlauta ūdens ikdienišķa lietošana, ciktāl ar to nekaitē sabiedrībai un neaizskar zemes īpašnieka tiesības (1110.p.).
- 3) Šai nodalījumā regulētas arī zvejas tiesības (skat. 1112 - 1118.p.p.).
- 4) ūdensspēka izmantošana (skat. 1120 - 1123.p.p.) un
- 5) ūdens piegādes ierīkošana (skat. 1124 - 1127.p.).

No sacītā redzam, ka apskatītajās 3 aprobežojumu grupās (a, b, c) dominē publiskās un speciāli - kaimiņu intereses.

d. Te ir tikai divi panti (skat. 1128. un 1129.p.p.), jo attiecībā uz meža aizsardzību pastāv speciāls likums.

4. Rezumējot sacīto, varam konstatēt, ka:

- a. īpašuma aprobežojumu institūtā pēc būtības (antoloģiski) dominē sabiedriskās un sevišķi kaimiņu intereses; pēdējās aizstāv piem. 1086.p. (tas runā netikai par kaimiņiem, bet arī par attālāko būvju īpašniekiem);
- b. īpašuma aprobežojums pēc sava pamata subjektam patstāvīgu civiltiesību attiecībā uz objekta lietošanu nedod; kaimiņu tiesībās kā jauktā institūtā saskatāmas kā publiskās, tā privātās intereses;
- c. īpašuma aprobežojumi pastāv īpašuma lietošanas tiesību sfērā; īpašuma atsavināšanas tiesības aprobežojumi (1076.p.) un kopīpašuma institūts (pēc kodeka - aprobežojumi, kas attiecas uz īpašuma visā tā apjomā, 1067.p.) istā nozīmē nav īpašuma, bet īpašnieka aprobežojumi.

5. Īpašnieka aprobežojumi (autonomie, pēc īpašnieka gribas) ir dažādi; ar tiem īpašnieks nodibina citām personām privāttiesības (iura in re aliena). Speciāli īpašnieka atsavināšanas tiesību var aprobežot ar aizliegumiem, arī ar likumu vai tiesas lēmumu.

Atsavinājums, kas izdarīts pretēji likumiskam aizliegumam, nav spēkā, atskaitot zināmiem gadījumiem noteiktus sevišķus izņēmumus. Atsavinājuma spēkā neesamības dēļ attiecīgais tiesiskais darījums nezaudē savu spēku. Šis darījums, ja viens ieguvējam atsavinājuma aizliegums nav bijis zināms, ir spēkā, ciktāl tas ir savienojams ar atsavinājuma aizliegumu (1076, 1077.p.p.). Ja īpašnieka rīcība par nekustamu īpašumu aprobežota ar tiesas lēmumu vai ar līgumu, vai testamenta noteikumu, tad šis aizliegums ir spēkā pret trešām personām tikai tad, kad tas ierakstīts zemes grāmatās (1081.p.).

§ 18 K O P Ī P A Š U M S

1. Pēc kodeka kopīpašuma atzīts par īpašuma aprobežojumu, 1067.p., skat. titulu), kaut gan patiesībā kopīpašums ir patstāvīgs institūts, sevišķi no vēsturiskā viedokļa. Bez tam kodekā

kopīpašums nav konstruejams kā īpašuma, bet gan kā īpašnieka, resp. kopīpašnieka varas aprobežojums. Beidzot kopīpašuma jurīdiskā daba ir divējāda: kopīpašums parādas

- a) kā Gesamteigentum un
- b) kā Miteigentum.

Gesamteigentum atšķiras no Miteigentum ar to, ka pirmajā gadījumā tiek prezumēta sui generis sabiedrība starp kuras locekļiem - kopīpašniekiem pastāv personīgs sakars, kas arī raksturo šo Gesamteigentum. Miteigentum jurīdiskai dabai raksturīgs tas, ka starp kopīpašniekiem pastāv vienīgi mantisks sakars : vairākām personām pieder īpašuma tiesība uz vienu to pašu nedalītu lietu (salīdz. 1067.p.); tādējādi kopīpašums mūsu kodekā (kā Miteigentum) sakrīt ar kopīpašumu romiešu tiesībās. Pēc mūsu kodeka īpašuma tiesība, kas pieder uz vienu un to pašu nedalītu lietu vairākām personām nevis reālās, bet tikai domājamās daļās, tā ka sadalīts vienīgi tiesību saturs, ir kopīpašuma tiesība. Ja lieta pieder vairākām personām tādā kārtā, ka katrai no tām ir savva noteikta reāla daļa, tad tas nav kopīpašums šā panta izpratnē; šai gadījumā katrā daļā atzīstama par patstāvīgu veselu un par katru atsevišķu dalībnieka patstāvīgu īpašuma tiesības priekšmetu (sk. 1067.p.1. un 2.d.). Kopīpašums neierobežojas vienīgi lietu tiesību sferā, bet pastāv arī mantojuma tiesībās kopmantiņniekiem.

Analizējot kopīpašuma institutu, atšķirami

- 1. visu kopīpašnieku un
- 2. kopīpašnieka statusi.

- 1. a. Visi kopīpašnieki, samērīgi ar katru daļu, saņem visus labumus, kādus kopējā lieta dod, un tādā pašā samērā nes arī zaudējumus, kādi tai ceļas. Kopējās lietas augļi piekrīt atsevišķiem kopīpašniekiem, samērīgi ar katru daļu tajā (1069.p.).
- b. Uz kopējo lietu gulošās nastas, apgrūtinājumi un lietas uzturēšanai vajadzīgie izdevumi jānes kopīpašniekiem samērīgi ar viņu daļām (1071.p.).
- c. Rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu kā visumā, tā arī noteiktās atsevišķās daļās drīkst tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu (1066.p.).
- d. Ja kāds nekustama īpašuma īpašnieks atsavina savu daļu personai, kura nav kopīpašnieks, tad pārējiem kopīpašniekiem divu mēnešu laikā, skaitot no pirkuma līguma noraksta saņemšanas, pieder pirkuma tiesība, bet gadījumos, kad pirkuma tiesību nav bijis iespējams izlietot atsavinātāja vainas dēļ - izpirkuma tiesība (1073.p.1.d.).

- 2. a. Nevienu kopīpašnieku nevar piespiest palikt kopīpašumā, ja vien tā nodibināšanas noteikumi nerunā tam pretim; turpretim katrs kopīpašnieks var katrā laikā prasīt dalīšanu (1047, 1075, 724 - 728.p.p.).
- b. Katra kopīpašnieka domājamā daļa kopējā lietā pieder vienīgi vienam, un viņš var to atsavināt vai iekārt (1072.p.).

- c. Katram kopīpašniekam ir tiesība protestēt pret viena vai visu parējo kopīpašnieka rīcību (bez viņa piekrišanas) un šo tiesību viņam nevar atņemt ar balsu vairākumu (1068.p.2.d.).
3. Kopīpašums iz ceļas pēc līguma, testamenta (728.p.) vai likuma (726, 727.p.). Kopīpašums iz beidz ar šādu tāpat kā īpašums, bet kā kopīpašuma izbeigšanas speciāls veids, atzīstama tā dalīšana.

Visumā jāsaprot, ka mūsu tiesības kopīpašumam nav labvēlīgas, jo ir atzīta katrā kopīpašnieka tiesība prasīt kopīpašuma dalīšanu katrā laikā (izbeigšanas pamats). Šī norma ir imperatīva, ciktāl tā neiet pretim kopīpašuma nodibināšanas noteikumiem (1074.p.) vai mantojuma atstājēja rīkojumiem (728.p.2.d.). Ir gan tiesa, ka kodekā runāts tikai par līdzmantinieku kopīpašumu (724.p.), bet ne tieši par kopīpašumu, bet šī atšķirība ir tikai vēsturiska un terminoloģiska, jo pēc būtības kopvaldījums ir kopīpašums. Sakarā ar to pēc manām domām kopīpašuma noteikumus var piemērot arī līdzmantinieku kopvaldījumam, ciktāl tas neiet pretim šā institūta noteikumiem.

V. NEĪPAŠNIEKA LIETU TIESĪBAS (iura in re aliena)

§ 19 SERVITŪTI (vispār).

1. Legālā definīcija :

Servitūts ir tāda tiesība uz svešu lietu, ar kuru īpašuma tiesība uz to ir lietošanas ziņā aprobežota kādai noteiktai personai vai noteiktam zemes gabalam par labu (1130.p.).

Kā izriet no šī panta, tad servitūts ir lietu tiesība uz svešu lietu (iura in re aliena) vai, pēc manas terminoloģijas, neīpašnieka patstāvīga lietu tiesība. Pēc kodeka - īpašuma aprobežojums. Vārds "servitūts" atvasināts no verba "servire" - kalpot. Sakarā ar šādu terminoloģiju rodas jautājums, kā kalpošanas jēdzienu (sk. 1133.p.) iespējams attiecināt un saistīt ar lietu. Šis jautājums izskaidrojams vēsturiski: pie romiešiem servus (kam vajadzēja kalpot - servire) juridiski bija lieta; tādējādi par kalpotāju varēja būt netikai persona, bet lieta, arī cilvēks kā lieta (vergs). Šādu izpratni paplašinot, varēja arī piem., zemes gabalu uzskatīt par kalpotāju, resp. kalpojošu lietu.

2. Servitūta esencialie elementi:

- servitūta subjekts - neīpašnieks, noteikta persona vai noteikta zemes gabala persona (sk. 1130.p.);
- objekts - noteikts zemes gabals reālservitūtos (sk. 1130.p.) un katrā (kustama un nekustama) lieta personālservitūtos (sk. 1191.p.);
- mērķis - lietošana (noteiktā kārtā) gūstot kādu labumu

" par labu" - 1130, 1131.p.p.),
d. forma - servitutu koroboracija

3. Servituta juridiskā daba : lietu tiesību svešas lietas noteikts lietošanas veids. Servituta raksturs : subjektu, objektu un lietošanas noteiktība. Noteiktības princips servitutu sevišķi raksturo tāpēc, ka pēc generālas normas ipašums ir tiesiski pilns un absoluts; tādējādi katrs tā aprobežojums (šai gadījumā servituts) noteikti, speciāli jāfiksē. Tāpēc arī ja nodas šaubas par servituta apmēru, tas arvien pieņemams vismazākā apmērā (1132.p.). Servituta leģālā definīcija (1130.p.) papildināma tai ziņā, ka noteiktība attiecas netikai uz subjektiem un objektiem, bet arī uz lietošanu.

Visumā servituts ir lietu tiesību svešu lietu personīgas vai nepersonīgas " lietošanas " instituts ar noteiktību attiecībā uz personām, objektu un lietošanas veidu.

Servitutu raksturo vienīgi lietošana un nevis valdīšana, kaut arī dažos gadījumos servituta priekšmetu nevarētu izlietot citādi, kā tikai to valdot (salīdz. 1138.p.).

PRINCIPI UN TĒZES, KAS PAPILDINA SERVITUTA JĒDZIENU

4. Sakarā ar servituta juridisko dabu (3) atzīmējamas šādas tēzes :

- Servituts nevar pastāvēt lietas ipašnieka darbībā (servituts in faciendo consistere non potest; salīdz. 1134.p.). Tas nozīmē, ka lietas ipašnieks ir brīvs no visādiem pozitīviem pienākumiem attiecībā pret servituta subjektu; pēdējais nevar prasīt no lietas ipašnieka kaut ko izdarīt (facere), resp. darbību. Pretējā gadījumā servituts nebūtu vairs lietu, bet saistību tiesību instituts. No šīs pirmās tēzes ir tikai viens maznozīmīgs izņēmums, kas palicis no romiešu tiesībām, un proti: atbalsta tiesība. Šai gadījumā kalpojošās ēkas ipašniekam ir pozitīvs pienākums atbalstus uzturēt kārtībā un izlabot (1175.p.). Kalpojošās lietas ipašnieks nedrīkst servituta izlietotājam likt ceļā nekādus šķēršļus: viņam jāļauj tam darīt visu, bez kā servituta tiesību nebūtu iespējams sekmīgi izlietot, kaut arī tas nebūtu istais servituta priekšmets (1140.p.). Te ipašnieka statuss regulēts tādējādi, ka vārds - sekmīgi - ir servitutu noteiktības mēraukla.
- Servituts nevar pastāvēt uz savu lietu (nulli res sua servit), jo servituts ir neipašnieka lietu tiesība (uz svešu lietu, salīdz. ar 1130.p.).
- Servituts nevar būt par cita servituta objektu (servitus servitutis esse non potest); pretējā gadījumā nebūtu pietiekoša noteiktība.
- Servituts, izņemot lietojuma tiesību (usus un usufructus) ir nedalāmas tiesības (1136.p. noteiktības princips).

e. Servitutam jādod labums tā izlietotājam (servitus fundo utilis esse debet; 1135, 1146.p.p.). Labums ir esenciāls elements servituta institūtā, kam īpašuma absolūtās varas (generāla norma) sašaurinājums vienmēr jāattaisno; šai gadījumā tas notiek ar labumu, ko sveša lieta dod citai personai, citiem vārdiem - ar sociālu labumu, ko realizē konkrētas personas. Šī labuma izlietošana prasa visu, kas vajadzīgs izlietošanas realizēšanai; piemēram, kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekam jāatvēl servituta izlietotājam arī visas tās blakus tiesības, bez kurām nav iespējams izlietot galveno tiesību, kaut arī no šīm blakus tiesībām izrietētu atkal sevišķs servituta veids. Šīs blakus tiesības izceļas kopā ar galveno un kopā ar to arī izbeidzas (1133.p.).

§ 20 PERSONĀLSERVITUTI

Personālservituts ir servituta veids, kur noteiktai fiziskai vai juridiskai personai pieder tiesība izlietot vi-
sādas, bet noteiktas svešas lietas noteiktā kārtā un no-
teikti paredzētā vai arī likumā prezumētā apjomā.

Personālservituta esencialie elementi :

- 1) subjekts - fiziskas vai juridiskas personas (sk. 1131.p.);
- 2) objekts - visāda manta (sk. 1191.p.) un speciāli - patērējama lieta (sk. 1193.p.);
- 3) mērķis - labuma izlietošana,
- 4) noteikts izlietošanas apjoms, kas regulēts ar prezumpcijām: ja⁴⁾ lietojumā nodota puse no tās; ja lietojuma tiesība sadalīta starp vairākām personām, nenoteicot katras atsevišķas personas daļas apmēru, tad šī tiesība pieder viņām visām vienlīdzīgās daļās (sk. 1192.p.). Personālservituta raksturs ir personisks.

Izšķir 3 personālservituta veidus :

- 1) parastā lietojuma tiesība (usus un usufructus; galvenais veids, 1195 - 1224.p.p.),
- 2) ārkārtējā lietojuma tiesība (1225 - 1226.p.p.) un
- 3) dzīvokļa tiesība (1227 - 1230.p.p.).

Visi panti, kas regulē personālservitutus, ir dispozitīvas normas, jo no lietojuma tiesības izrietošās tiesiskās attiecības noteic vispirms katram atsevišķam gadījumam paredzētie noteikumi, tā kā tās nodibinātājs var šo tiesību visādi aprobežot un pārgrozīt, ja vien tas nerunā pretim lietojuma būtībai. Ja tādu atsevišķu noteikumu nav, tad piemērojami pantos minētie noteikumi (salīdz. 1194.p.).

1. a. Galvenā ideja, kas parastā lietojumā raksturo subjektu - un sevišķi lietotāja - statusu, ir tā, ka lietojamā lieta ir jāglabā, nepārmainot tās būtību - substanci. Sakarā ar to lietotājs - servituta subjekts var gan

⁴⁾lietojumā piešķirta nenoteikta lietas daļa, tad jāpieņem, ka

izlietot lietu pēc savas gribas, bet tikai saskaņā ar šo ideju (salīdz. 1205.p.), un proti :

- 1) kustamas lietas lietotājs nevar to pārgrozīt vai izlietot neatbilstoši tās uzdevumam ; bet uzlabot un izdaiļot šo lietu viņš var tikai tādā mērā, ciktāl ar to nepārgrozās tās raksturs un pirmējais uzdevums (1211.p.).
- 2) Īpašnieks nevar no lietojumā esošā zemes gabala neko ne paņemt, ne aizvākt, kas pie tā pieder, lai tā būtu ēka vai arī tikai viņa paša stādīts koks.
- 3) Ja lietotājs uz kalpojošās zemes uzceļ kādu ēku, tad pēc lietojuma izbeigšanās ne viņš, ne viņa mantinieki nevar to nojaukt, ja vien viņš nav noteikti sev pielīdzis tādu tiesību (1224. un 1210.p.p.).

- b. Lietotājam jāuztur un jālieto kalpojošā lieta atbilstoši tās uzdevumam ar čakla un kārtīga saimnieka rūpību.
- c. Lietotājam ēkas jāuztur uz sava rēķina; tomēr šai ziņā viņam pienākas tikai izdarīt mērenus izlabojumus, bet ne uzlabojumus. Pastāvošos izdaiļojumus viņš var uzturēt pēc savas gribas. Lietotājam ēkas jāapdrošina pret uguni (salīdz. 1212, 1213.p.p.). Attiecībā uz īpašnieka pienākumiem skat. vēl 1221, 1222. un 1223.p.p.).

- 2.a. Ārkārtējās lietojuma tiesības esencialais elements ir tas, ka servitūta objekts ir patērējama lieta, kas lietojot tiek iznīcināta. Tādējādi ārkārtējās lietojuma tiesības institūts, kas prezumē lietas substances iznīcināšanu, nesaskan ar servitūta centrālo ideju.

Mūsu kodekā ārkārtējā lietojuma tiesība pastāv kā sui generis institūts. Lietotājs to ienem īpašnieka statusu (sk. 1225.p.) ; no lietu saņemšanas brīža viņš kļūst par to īpašnieku ar pienākumu pēc lietojuma izbeigšanās atdot atpakaļ tai pašā daudzumā tās pašas šķiras un labuma lietas vai arī atlīdzināt to vērtību.

- b. Ja lietojuma priekšmets ir pienākošies kapitāli vai citādi prasījumi (bezķermeniskas lietas), tad lietotājam pieder tiesība nevienu saņemt ienākumus no prasījuma, bet arī atprasīt pašu kapitālu (procesuāla tiesība), kad tam pienācis termiņš (sk. 1226.p.).
3. Dzīvokļa tiesību kā personālservitūta institūtu iespējams salīdzināt ar saistību tiesību institūtu - Īri. Dzīvokļa tiesība ir lietu tiesība, tāpēc tā ir absolūta un neatkarīga no īpašnieka vai kādas citas personas darbības ; Īrnieka tiesības ir saistību tiesības un kā tādas tās ir relatīvas. Šāds salīdzinājums rāda, ka viena un tā pati tiesiska parādība (šai gadījumā - svešas lietas lietošana) pēc savas juridiskās dabas var būt pavisam cita.

Pēc kodeka dzīvokļa tiesība ir lietu tiesība lietot par dzīvokli svešu māju, tomēr nekaitējot pašai mājai (sk. 1227.p.).

No tā izriet dzīvokļa tiesības kā personālservituta esenciālie elementi : dzīvokļa tiesība ir

- a) lietu tiesība,
- b) tās priekšmets - svešā māja,
- c) mērķis - to izlietojot par dzīvokli, un
- d) izlietošanas apjoms - lietot lietu, nekaitējot tās substantcei.

Dzīvokļa tiesības raksturs ir personisks; dzīvokļa tiesības subjekts ir konkrēta persona ; - persona, kam pieder dzīvokļa tiesība, var atdot telpas citiem vienīgi ar īpašnieka piekrišanu. -

Dzīvokļa tiesība, kas piešķirta vairākām personām kopīgi, paliek spēkā pilnā apmērā tik ilgi, kamēr ir dzīvs kaut viens šās tiesības izlietotājs. Izdevumi par dzīvokļa nepieciešamajiem izlabojumiem un citas nastas jānes dzīvokļa tiesības izlietotājam (1229. un 1230.p.).

4. Apskatītos 3 personālservituta veidus var papildināt ar ceturto, un proti : ja reālservituts ir organizēts tādējādi, ka tas pieder tikai noteiktām personām, tad šādi servituti uzskatāmi par personālservitutiem un tiem piemērojami šo pēdējo noteikumi (salīdz. 1142.p.). Lai gan pēc būtības šāds servituts ir reālservituts, tad tomēr sava personiskā rakstura dēļ (kas parādas tai apstākļi, ka servituta subjekts ir konkrēta persona) tas tiek atzīts par personālservitutu.

§ 21 REĀLSERVITUTI

I. VISPĀRĪGS JĒDZIENS

1. Katra reālservituta pastāvēšanai vajadzīgi 2 nekustami īpašumi, no kuriem viens apgrūtināts otram par labu. Pirmais ir saistītais (jeb kalpojošais) otrs tiesīgais (jeb valdošais 1141.p.).

Reālservituta esenciālie elementi :

- a. objekts - divi nekustami īpašumi un termini - kalpojošais un valdošais atbilst romiešu jēdzieniem - sevus un dominus (skat.augstāk). Tā kā šī terminologija ir vēsturiska, neskaidra un tagadnes tiesiskai dzīvei neraksturīga, tad priekšrocība dodama terminiem - saistītais un tiesīgais īpašums;
- b. sakars starp abiem nekustamiem īpašumiem. Valdošam un kalpojošam īpašumam jāatrodas savā starpā tādā stāvoklī, ka pēdējais patiesi var nest pirmajam no servituta gaidamo labumu. Tomēr nav nepieciešams, lai robežas saietu kopā (1144.p.). Kalpojošam nekustamam īpašumam jānod labums valdošam ne tikai nejausi vai uz kādu laiku, bet ar savām pastāvīgām īpašībām. Servituta apmēru noteic valdošā nekustamā īpašuma labums un vajadzība, tā kā izlietot servitutu

pāri par šo apmēru nedrīkst, ja vien to nodibinot vai vēlāk nav norunāts citādi (1146, 1147.p.p.);

- c. abu nekustamo īpašumu subjekti vēlāk nav vairs noteiktas personas; labumu, ko dod saistītais īpašums, var izlietot tiesīgā īpašuma ieguvējs vai valdītājs.
- d. lietošana. Termins "valdošais" nav izdevīgs arī tai ziņā, ka servituts valdišamu neprezumē; kaut gan nejaūši tā var arī būt, tomēr servitutam un sevišķi reālservitutam valdišana raksturīga nav.

2. Pēc savas juridiskās dabas reālservituts ir lietu tiesība, kas prezumē speciālu objektu - divus nekustamus īpašumus (res immobiles). Reālservitutu raksturo arī nākamo personu nenoteiktība un proti, servituta nodibināšanas brīdī subjekti ir noteiktas personas; īpašums atsavinot, ikkurš to ieguvējs kļūst par servituta subjektu ipso iure, jo servituts vienmēr nesaistas ar noteiktām personām, bet ar noteiktu nekustamu īpašumu. Te parādas šķietama pretruna, jo tiesības nekad nevar piederēt lietai (res), bet vienīgi personām. Patiesībā šādai pretrunai ir tikai konstruktīva nozīme: reālservituta nodibināšana par labu kādam noteiktam zemes gabalam ir jāsaprot tā, ka servitutu izlietot var netikai sākotnējās konkrētās personas, bet arī īpašuma nākamais ieguvējs. Personu nenoteiktības princips mūsu kodekā atzīts 1142.p. un lietojot argumentum ex contrario. No šī panta ir jāsecina, ka reālservituts istā nozīmē prezumē personu nenoteiktību. Katrs reālservituts ir tiktāl nešķirami saistīts ar valdošo nekustamo īpašumu, ka viņu nevar atsevišķi no tā ne atsavināt, ne nodot trešās personas lietošanā (1145.p.). Katrs servituts attiecas uz visām kā valdošā tā arī kalpojošā nekustamā īpašuma daļām. Ja sadala kalpojošo nekustamo īpašumu, tad uz to gulošais servituts paliek uz visām tā daļām, ja vien tas pirms sadalīšanas nav gulies tikai uz vienu atsevišķu daļu un ja servitutu pēc tā rakstura var izlietot katrā atsevišķā daļā (1149, 1154.p.p.). Piešķirot servitutu, kalpojošā nekustamā īpašuma īpašnieks nezaudē tiesību, un viņš pat var piešķirt līdzīgu tiesību vairākiem, ja vien ar to netraucē jau pastāvošo servitutu (1148.p.). Skat. arī 1151. un 1152.p.p.

II. REĀLSERVITUTU VEIDI

Attiecībā uz reālservitutiem izšķir (1143.p.):

- a) lauku servitutus (kur valdošais nekust. īpašums ir zeme) un
- b) ēku servitutus (kur valdošais nekust. īpašums ir ēka - pil-sētā vai uz laukiem).
- a. lauku servituti savukārt sadalās (1155.p.) :
- 1) ceļā servitutos (1156 - 1161.p.p.) un
 - 2) ūdens lietošanas servitutos (1162 - 1171.p.p.).

1. Ar ceļa servitutu var piešķirt tiesību uz kājceļu, lopu ceļu un braucamo ceļu (1156.p.; romiešu tiesībās - iter, actus, via). Tiesība uz lopu ceļu nedod tiesību lopus gar to ganīt. Ja nodibinot ceļa servitutu, nekas nav teikts par ceļa platumu, tad kājceļam jābūt vienu metru, bet lopu vai braucamam ceļam vismaz četri ar pus metrus platum. Pie ceļa servitutiem pieder arī tiesība braukt pa kaimiņa zemes gabala robežās esošiem ūdeņiem (1157, 1158, 1161.p.p.).
 2. Ūdens lietošanas servituti ir : ūdensvada (1163 - 1167.p.p./, ūdens smelšanas (1168 - 1169.p.p.) un lopu dzirdināšanas tiesība (1170 - 1171.p.p.).
- b. Ēku servituti, par kuriem pastāv sevišķi noteikumi, ir šādi (1172.p.l.d.) :
1. Atbalsta tiesība (onus ferendi; 1174 - 1178.p.p.); šis servituts dod tiesību atbalstīt savu ēku uz kaimiņam piederošas sienas, mūra, staba vai velves (1174.p.). Ja nav citādu noteikumu, tad kalpojošās ēkas īpašniekam atbalsti jāuztur kārtībā un jāizlabo, pie kam no šī pienākuma īpašnieks var atrīvēties tikai atsakoties no īpašuma tiesības uz kalpojošo ēku, sienu vai mūri (salīdz. 1175. un 1178.p.p.). Tādējādi šī (t.i. atbalsta) tiesība nesaskan ar lietu tiesību un sevišķi ar servituta būtību, jo tā runā pretīm tezei - servitus in faciendo consistere non potest (sk. § 19.).
 2. Iebūves tiesība (1179 - 1180.p.p.); šis servituts dod tiesību iestiprināt kaimiņa sienā vai mūrī atsevišķus balņus, akmeņus, dzelzs stienus vai skavas, ciktāl tas nerunā pretīm būvnoteikumiem (1179.p.).
 3. Pārkaru būves tiesība (1181.p.); šis servituts dod tiesību pietaisīt savai ēkai izbūvi, vai piebūvi, kas pārkaras pār kaimiņa zemes gabalu.
 4. Notekas tiesība (1182 - 1184.p.p.) ir tiesība novadīt ūdeni no savas ēkas jumta uz kaimiņu zemes gabalu, kā nopilējumu veidā, tā arī pa caurulēm (sk. 1182.p.).
 5. Izlejas tiesība (1185 - 1186.p.p.); šis servituts dod tiesību novadīt netīru ūdeni svešās robežās vai caur tām (1185.p.).
 6. Augstākas būves tiesība, paredz divus apakšveidus (sk. 1187.p.).
 7. Gaismas tiesība, paredz trīs apakšveidus (sk. 1188.p.).
 8. Skata tiesība (1189.p.), šis servituts dod tiesību aizliegt ar servitutu saistītam visu to, kas servituta izlietotājam atņem brīvu skatu. - Bez pieminētajiem servitutiem var nodibināt vēl arī citus, pie tam ēkām par labu var nodibināt arī tādus servitutus, kas pēc vispārēja noteikuma uzskatāmi par lauku servitutiem, un proti ceļa un ūdens servitutus (salīdz. 1172.p.2.d. un 1173.p.). Tas nozīmē, ka princips numerus clausus šeit nedominē. -

Kā redzam, reālservituta ideja ir - izlietot labumu, ko dod svešs īpašums kā lietu tiesība; saimnieciskā, socialā, kulturālā un higieniskā ziņā reālservitutam liela nozīme. - Var vēl piezīmēt, ka Šveices Z.G.B. paredz noteikumu, ka kaimiņš no otra kaimiņa var prasīt sev nepieciešamo un vislabāko ceļu caur pēdējā nekustamo īpašumu, pie kam kaimiņš šo ceļu liegt nevar. Šī instituta ideja, kā redzam, saskan ar reālservituta ideju.

§ 22 SERVITUTU NODIBINĀŠANA UN IZBEIGŠANĀS (DINAMIKA)

1. Servitutus nodibina :

- a) ar likumu,
- b) ar tiesas spriedumu,
- c) ar līgumu vai testamentu (1231.p.).

Kā redzam, tad ar ieilgumu servitutu nodibināt nevar.

Servituta nodibināšanai nepieciešama vispār koroborācija, jo no servituta izrietošā lietu tiesība ir nodibināta un spēkā abām pusēm, t.i. arī valdošā un kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekiem, tikai pēc servituta ierakstīšanas zemes grāmatās; līdz tam laikam viņu starpā pastāv vienīgi personiska saistība, kuras ierakstīšanu zemes grāmatās var tomēr prasīt katra puse, ja vien izpildīt visi citi servitutam nepieciešamie noteikumi (salīdz. 1235.p.). Servitutus var kā iegūt, tā arī uzlikt vēl neesošai lietai, piemēram mājai, kuru nodomāts būvēt, uzmeklējamam avotam u.c. (1233.p.). Mūsu kodeks principā atzīst ar likumu nodibinātus servitutus (1231.p.), kaut gan pēdējie tuvāk regulēti nav. Teoretiski likumiskie (legalie) servituti neatbilst servituta būtībai, bet patiesībā ir īpašuma aprobežojumi; tāpēc literatūrā legālos servitutus par servitutiem neatzīst.

2. Kā personālie, tā reālie servituti izbeidzas (1237.p.):

- a) ar atteikšanos no tiem (1238 - 1240.p.p.);
- b) ar tiesības un pienākuma sakritumu vienā personā (confusio-1241.p.);
- c) ar kalpojošās vai valdošās lietas bojā eju (1242 - 1243.p.p.),
- d) ar atceļoša nosacījuma iestāšanos vai termiņa notecējumu (1244 - 1248.p.p.);
- e) ar izpirkumu (1249.p.) un
- f) ar noilgumu (1250 - 1256.p.p.).

a. Atteikšanās ir mūsu autonomijas rezultāts.

b. Sakritums nav absolūts izbeigšanās veids, jo servituts var atjaunoties: ja īpašuma tiesības uz valdošo un kalpojošo nekustamo īpašumu sakrīt vienā personā tikai uz zināmu laiku, tad tam notekot, servituts atkal atjaunojas, ja vien nav noteikts citādi; bet ja sakritums ir bez nosacījuma un bez termiņa, tad arī servituts izbeidzas uz visiem laikiem (1241.p.l.d.).

- c. Servituts, kas izbeidzies ar kalpojošā vai valdošā nekustamā īpašuma bojā eju, atkal atjaunojas, ja atjauno šo nekustamo īpašumu, kaut arī līdz tam jau būtu noteicējis laiks, kurā servituts izbeidzas ar noilgumu. Ja kalpojošā nekustamā īpašumā notikusi tikai pārmaiņa, pēc kuras servituta tiesības izlietošana joprojām ir iespējama, tad tā servitutu neizbeidz. (1241, 1243.p.p.)
- e. Izpirkums ir servituta izbeigšanās speciāls veids.
- f. Servituts izbeidzas ar noilgumu, ja tiesīgais to labprātīgi desmit gadu laikā nav lietojis personīgi vai caur citām personām. Tāds servituts, ko var izlietot tikai pārgadiem vai pārmēnešiem, vai arī tikai zinamos gada laikos, izbeidzas neizlietošanas dēļ pēc divkārsa termiņa noteicējuma. Lai ar noilgumu izbeigtos ēku servituts, ir vēl vajadzīgs, ka valdošā nekustamā īpašuma īpašnieks būtu pielaidis kalpojošā kaut ko tādu, kas pavisam nav savienojams ar servituta izlietošanu (1250.p.). Ar noilgumu neizbeidzas (1256.p.): dzīvokļa tiesība, pārgādēja lietojuma tiesība un pieejas tiesība kapsētai.
3. Personālservitutu sevišķie izbeigšanās veidi. Personālservituti nepāriet uz to izlietotāja mantiniekiem, bet ar viņa nāvi izbeidzas (1257.p., skat. arī 1258. un 1259.p.p.).

§ 23 REĀLNASTAS

1. Tiesiskā iespēja kā lietu tiesība lietot svešas lietas sankcionēta mūsu kodekā netikai servituta, bet arī reālnastu institūtā. Tā kā šos abus institutus apvieno viena un tā pati ideja, tad abi institūti ir analogiski. Tas jo sevišķi konstatējams, salīdzinot reālnastu un reālservitutu institūtus. Šāda salīdzināšana dos mums iespēju labāk izprast reālnastu būtību. Kā reālservituts, tā arī reālnastas kā objektus paredz divus nekustamus īpašumus, no kuriem viens ir saistītais (kalpojošais) un otrs tiesīgais (valdošais). - Arī reālnastu, līdzīgi personālservitutam, var nodibināt par labu kādai konkrētai personai (sk. 1256.p.). Salīdzinamos institūtus apvieno arī kopīgais mērķis - organizēt svešas lietas izlietošanu par labu kādām noteiktām vai nenoteiktām personām (salīdz. 1263m 1265, 1261.p.p.). Tas pats būtu sakams attiecībā uz citiem noteikumiem, kas regulē subjektu statusus, runājot piem., par izdevumiem, pienākumiem, parādiem (sk. 1268, 1269.p.p.). Analogija konstatējama arī attiecībā uz reālnastu un reālservitutu izcelšanās un pa daļai arī uz izbeigšanās faktoriem (sk. 1270. un turpm. p.p.).

- 2.a. Galvenā atšķirība starp abiem institūtiem ir tā, ka reālnastu institūtā saistītā nekustamā īpašuma īpašniekam ir pozitīvs pienākums izdarīt (facere) kaut ko par labu tiesīgā īpašuma īpašniekam; turpretim servituts, kā zinām, paredz tikai īpašnieka negatīvu pienākumu, kas ir līdzīgs trešo personu pienākumam - nedarīt neko tādu, kas traucē servituta labuma izmantošanu. Teze - servitutus in faciendo consistere non potest - raksturo tā tad tikai servitutu, bet attiecībā uz reālnastām tā nepastāv.

- b. Otrā atšķirība ir tā, ka kādai noteiktai personai par labu nodibinātu reālnastu šī persona var atdot citam, ja vien reālnasta ar to nekļūst lielāka vai grūtāka; turpretim reālservituta tiesību, kas nodibināta par labu noteiktām personām (sask. ar 1142.p.), tālāk atdot nevar. Šī atšķirība ir svarīga no apgrozības viedokļa.
- c. Trešā atšķirība: reālservituts, tāpat arī personālservituts, izbeidzas ar noilgumu, bet uz reālnastu, ja tā ierakstīta zemes grāmatās, noilgums neattiecas. Ar noilgumu izbeidzas vienīgi tiesība uz termiņa maksājumiem vai pienākumiem, ja tie nav pieprasīti desmit gadu laikā (salīdz. 1275. un 1274.p.p.). Attiecībā uz reālservitutu un reālnastu izcelšanās un pārējiem izbeigšanās faktoriem konstatējama analogija (sk. 1270.p.1.d. un turpm.pp.); abi instituti prasa arī registrāciju. Ja reālnasta nodibināta ar līgumu vai ar testamentu, tad tā iegūst spēku pret trešām personām vienīgi tad, kad to ieraksta zemes grāmatās uz kalpojošo nekustamo īpašumu (1270.p.2.d.).

3. Pēc kodeka

reālnasta ir uz nekustamu īpašumu gulošs pastāvīgs pienākums atkārtoti dot noteiktus izpildījumus naudā, graudā vai kļaušās (1260.p.).

No šīs legālās definīcijas izriet, ka reālnastu esenciālie elementi ir:

- a) subjekta pozitīvs pienākums - facere,
- b) uz nekustamo īpašumu gulošs pastāvīgs pienākums,
- c) atkārtotība,
- d) noteikti izpildījumi,
- e) pienākuma priekšmets naudā, graudā vai kļaušās.

Tā kā šī instituta būtība ir saistītā īpašuma īpašnieka pozitīvs pienākums (facere), tad rodas jautājums, vai reālnastas vispār ir lietu tiesības istā nozīmē, jo pēdējās ir absolūtas, neatkarīgas no trešām personām, un to priekšmets nekad nevar būt darbība. Darbība, kā zinām, ir saistību tiesību priekšmets, - tāpēc rodas doma reālnastas konstruēt kā saistību tiesību institutu. Šai jautājumā literatūrā atrodamas dažādas atbildes: vieni zinātnieki (piem., Erdmans) atzīst reālnastas par sui generis saistību tiesībām, citi zinātnieki atzīst reālnastas par lietu tiesībām aiz tā iemesla, ka reālnastas jāregistrē publiskās zemes grāmatās. Bet tā kā ir iespējama arī saistību tiesību nodrošināšana ar registrāciju (korborāciju), pie kam tās tomēr paliek saistību tiesības (iura ad rem), tad ir bijuši mēģinājumi reālnastas konstruēt kā publiskās zemes grāmatās nodrošinātas saistību tiesības (iura ad rem).

Izejot no mūsu kodeka sistēmas (sedes materiae), reālnastas atzīstamas par lietu tiesībām. Pēc manām domām reālnastas ir feodālisma laikmeta institūts, kas raksturo feodālo sistēmu, kuras centrā bija lietu tiesības; izejot arī no šāda vēsturiska skatījuma, ir pamats reālnastas atzīt par lietu tiesībām. Reālnastas neiederas romiešu tiesību sistēmā, bet ir germāņu tiesību institūts. Mūsu kodeks tās regulē kā sui generis institutu un

paredz 2 veidus:

- a) publiskās un
- b) privatās reālnastas (1277.p.).

Kā zinām, feodalisma laikā sevišķi izplatītas bija publiskās reālnastas.

4. Visumā jāsaka, ka kalpojošā nekustamā īpašuma īpašnieka stātusi reālnastu un reālservitutu institutos atšķiras vienīgi pienākumu rakstura ziņā: pirmā gadījumā pienākums ir pozitīvs, otrā - negatīvs. Kā jau minēts reālnastu subjekta pienākuma pozitīvais raksturs vēsturiski izskaidrojams ar feodala kunga un viņa kalpa attiecībām.

§ 24 K Ī L A S T I E S Ī B A

(JĒDZIENS UN VEIDI)

Pēc īpašuma, kam normatīvā civiltiesiskā sabiedrībā piekrīt galvenā loma, nākošo vietu lietu tiesību institutu starpā ieņem ķīlas tiesība. Sai tiesībai ir reāla kredita nozīme. Analizējot tādas kredita jēdzienu, redzam, ka kredita jēdziens attiecas uz saistību tiesībām, bet " reāls " norāda uz lietu tiesībām un proti: kredīts kā saistību tiesības ir nodrošināts ar lietu tiesībām ķīlas tiesību formā. Izejot no šādas jēdzienu analīzes, var konstatēt, ka ķīlas tiesībai ir nodrošinājuma juridiskā daba un blakus tiesības vai aksesors raksturs. Pēdējais juridiski nozīmē to, ka ķīlas tiesības tiesiskais liktenis cieši saistīts ar kreditu, resp. ar saistību tiesībām; līdz ar to parādas ķīlas tiesības esencīalie elementi:

- a) nodrošinājuma objekts - parasti parādnieka lieta.
- b) prasījums vai parāds kā saistību tiesību elements.

1. Izejot no romiešu ķīlas tiesības konstrukcijas, ķīlas tiesību attiecībā uz objektu var atzīt par ius in re aliēna; tas nozīmē, ka kreditoram pieder lietu tiesība realizēt savu prasījumu ar ieķīlātā priekšmeta pārdošanu. Ķīlas tiesību kreditoram ir tiesiska iespēja realizēt nodrošinājumu neraugoties uz to, kādās rokās atrodas nodrošinājuma priekšmets. Kā redzams, šī kreditora tiesiska iespēja kā lietu tiesība ir absolūta. Sakarā ar to ķīlas tiesībām uz nekustamu mantu jābūt registrētām publiskās zemes grāmatās; attiecībā uz rokas ķīlu vajadzīga ķīlas tiesību priekšmeta nodošana kreditoram.

2. Pēc kodeka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var no tās dabūt šī prasījuma šamaksu (1278.p.).

- a. Par ķīlas tiesību priekšmetu, resp. objektu var būt visas lietas, kuras atsavināt nav noteikti aizliegts, nevien jau pastāvošās, bet arī nākamās lietas (piem., nākamā raža), kā ķermeniskas (kustamas vai nekustamas), tā arī bezķermeniskas (piem., saistību tiesības; sk. 1294.p.), Kopīpašnieki par ķīlas priekšmetu var dot savu domājamo daļu (skat. 1295 - 1298.p.p.).

Ja iekļilā namu vai zemes gabalu, tad ķīlas tiesība pati par sevi attiecas arī uz servitūtiem, kas tiem pieder (1299.p.). Tā kā ķīlas tiesības priekšmets ir sveša lieta (res aliena), tad lietas īpašniekam nevar būt ķīlas tiesība uz savu lietu, ņemot vienu gadījumu: ja kreditors viņam iekļilāto lietu iegūst par īpašumu, tad tiesības, ko viņš ieguvis ar savu agrāko ķīlas tiesību pret pārējiem ķīlas kreditoriem, paliek spēkā (sk. 1300.p.). Šis praktiski svarīgais princips izlietojams vienīgi tad, ja uz vienu un to pašu īpašumu ir daudz hipotēku, resp. daudz kreditoru, kam pieder ķīlas tiesības.

- b. Katrā ķīlas tiesībā ir nepieciešams prasījums, par ko ķīla atbild (1280.p.),^{*)} bet prasījuma un ķīlas tiesības spēks ir savstarpēji saistīts: ķīlas tiesība kā blakus tiesība sava spēka ziņā atkarājas no prasījuma spēka. Ja prasījums ir aprobežots, tad arī ķīlas tiesības prasība var būt tikai aprobežota. Ja prasījums pēc likuma nevar pastāvēt, tad arī tā nodrošināšanai nodibinātā ķīlas tiesība nav spēkā un ķīlas devējs, ja viņš ķīlu jau būtu nodevis kreditoram, var to prasīt atpakaļ. Ķīlas tiesība nevar pārsniegt to prasījumu, par kuru tā atbild. Pilnīgi nolīdzinot pēdējo, izbeidzas arī pirmā (sk. 1283, 1284. un 1285.p.p.).

Visas šīs normas apvieno ķīlas tiesībai kā blakus vai aksesoriāli tiesībai raksturīgs princips, ka ķīlas tiesības un prasījuma juridiskais liktenis ir vienāds.

3. Otrs ir ķīlas tiesības nedalamības princips: ķīlas tiesība paliek spēkā tik ilgi, kamēr pilnīgi apmierināts kreditors, kuram tādēļ ķīla atbild pēc daļas samaksas arī par vēl nesamaksāto parāda daļu. Ja prasījums nodrošināts ar ķīlas tiesību uz vairākām lietām un nodrošināts tikai pa daļai, tad kreditors patur ķīlas tiesību uz visām iekļilātām lietām, tāpēc ka katra no tām visā sastāvā atbild par viņa prasījumu (1286, 1287.p.p.). Ja kreditors pēc naves atstāj vairākus mantiniekus, tad katrs no tiem var izlietot mantojuma atstājēja nodibināto ķīlas tiesību pilnā apmērā, bet prasīt samaksu no parādnieka var tikai par savu mantojuma daļu (1288.p.). Arī šai gadījumā paliek ķīlas nedalamības princips; mantinieks ir ierobežots vienīgi ķīlas tiesības realizēšanā. Skat. arī 1289.p.

4. Uz vienu ķīlas tiesības priekšmetu var būt un parasti arī ir vairāki kreditori; rodas problēma par viņu statusiem.

Pēdējie regulēti 1290.pantā: ja nav noteikti norunāts pretējais, ķīlas tiesība nodrošina nevien galveno prasījumu, bet arī ar to saistītos blakus prasījumus. Hipotēku pirttiesību noteic pēc to ierakstīšanas laika zemes grāmatās. Pēc šādas pašas pirttiesības nolīdzināmi arī ar galveno prasījumu saistītie blakus prasījumi, tomēr procenti samaksājami tikai par trim iepriekšējiem gadiem pirms nekustamā īpašuma pārdošanas izolē. Procentu prasījumus par agrākiem gadiem nolīdzina tāpat kā personisko kreditoru parādu prasījumus. No tā izriet divi svarīgi principi:

- a) ķīlas tiesība nodrošina nevien galveno prasījumu, bet arī ar to saistītos blakus prasījumus, piem., procentus, nepieciešamos izdevumus u.t.t.;
- b) attiecībā uz hipotēku jāizšķir kreditoru pirttiesība, otra, trešā u.t.t. tiesība; priekšrocības te ir tam kreditoram,

^{*)} Tas norāda uz ķīlas tiesības aksesoriālo raksturu. Prasījumu forma

kas savu tiesību agrāk nostiprinājis zemes grāmatās.

Piemērs: ar hipotēkām apgrūtinātais nekustamais īpašums pārdots izsolē par 200.000 latiem; 1. kreditora prasījums ir 120.000 ls. 2. - 50.000 ls, 3. - 20.000 ls. un 4. - 10.000 ls. Ja nevienam no kreditoriem nebūtu nekādu blakus prasījumu, tad visi kreditori tiktu apmierināti, bet ja 1. kreditoram būs vēl blakus prasījumi (sask. ar 1290.p.), tad līdz ar to pēdējie kreditori vai nu nemaz netiks apmierināti, vai arī tiks apmierināti tikai daļai. Tādēļ 1. kreditoram (kam pieder hipotēkas pirm-tiesība) stāvoklis būs labāks kā pārējiem.

5. Kīlas tiesību priekšmetu nevar pārdot privāti, bet tikai izsolē (skat. 1290.p.); tā ir garantija par labu parādniekam. Ja priekšmetu pārdodot ieņemtā summa pārsniegtu prasījumu kopvērtību, tad pārpalikums piekrīt parādniekam. No otras puses pacēlas jautājums: vai kreditors var prasīt parāda daļu, kas nesedzas ar kīlas priekšmetu pārdodot ieņemto summu? Atbilde te ir pozitīva, jo pastāv princips, ka saistību tiesības (prasījums) paliek spēkā, ciktāl tās nav realizētas ar ķīlu kā nodrošinājumu.

6. Tiek uzstādīts arī jautājums ar teoretisku nozīmi: ja lietu tiesību priekšmets ir lieta, bet kreditors var dabūt vienīgi samaksu, resp. lietas vērtību, vai tad vispārīgi te ir iespējams runāt par kreditora lietu tiesību? Lieta pieder tās īpašniekam, un kreditoram nav tiesības uz pašu lietu, bet uz tās vērtību. Tāpēc zinātnē ir izteikta doma, ka kīlas tiesība nav lietu tiesība istā nozīmē, bet gan vērtības piesavinājuma tiesība. Lai gan šādi konstrukcijai ir arī savs pamats, tai tomēr ir vienīgi teoretiska nozīme. No saimnieciskā viedokļa galvenais ir lietas cena, resp. vērtība; bez tam no procesa ziņām, ka nepārdošanas gadījumā kīlas priekšmets var arī pāriet kreditora īpašumā. Tāpēc joprojām spēkā paliek klasiskā teorija, kas kīlas tiesību atzīst par lietu tiesību tās istajā nozīmē.

7. Vācu B.G.B. un Šveices Z.G.B. pazīst reāla kredita institutu, kas nav atkarīgs no iepriekšēja prasījuma: vācu kodekā Grundschuld, Šveices - Guelt. Šie reālā nodrošinājuma instituti atšķiras no kīlas tiesībām ar to, ka tie izceļas bez prasījuma; citiem vārdiem: tiem nav akcesora rakstura. Mūsu kodekā šie reālā nodrošinājuma veidi nepastāv.

§ 25 IEKĪLĀTĀJA (parādnieka) un KĪLAS NĒMĒJA

(kreditora) STATUSI

1. Iekīlātāja statuss var būt divējāds atkarībā no kīlas veida - rokas kīlas vai hipotēkas.

a. Pirmajā gadījumā iekīlātājs iekīlāto lietu valdīt un lietot nevar, otrā - var.

b. Tā kā lietas iekīlātājs joprojām paliek tās īpašnieks, tad viņš attiecībā uz iekīlāto lietu var izlietot īpašnieka tiesības, to starpā arī tiesību celt īpašuma prasību, ciktāl tā vispār pielaižama un nesaduras ar kīlas nēmēja

tiesību (sal. ar 1316.p.). Nekustamo īpašumu īpašnieks var apgrūtināt ar jaunām ķīlas tiesībām - nodibināt hipotēkas otras, trešās tiesības u.t.t.

- c. Ja jaundibinātās tiesības uz nekustamo īpašumu iet pretim ķīlasņēmēja vai kreditora interesēm, tad šīs tiesības ir spēkā vienīgi ar kreditora piekrišanu (salīdz. 1317.p.).
- d. Ja lietu ieķīlājot ieķīlātājs vēl nav bijis tās īpašnieks, bet tomēr ir to valdījis tādā kārtā, ka varētu to iegūt par īpašumu ar ieilgumu, tad ieilguma tecējums viņam var turpināties un beigties arī pa to laiku, kamēr lieta ieķīlāta, kaut arī viņš būtu nodevis to valdīt un lietot ķīlasņēmējam (1318.p.).

2. Ķīlasņēmējs, kuru parādnieks nav noteiktā laikā apmierinājis, var meklēt sev apmierinājumu no ieķīlātās lietas un šai nolūkā spert visus vajadzīgos soļus tās pārdošanai.

- a. Noruna, ka parādnieka nokavējuma gadījumā ķīlasņēmējs var paturēt ieķīlāto lietu sava prasījuma vietā, nav spēkā. Ja starp ķīlasņēmēju un parādnieku bijis norunāts nepārdot ieķīlāto lietu, tad šāda noruna jāattiecinā uz pārdošanu par brīvu cenu (1319, 1334, 1322.p.p.). Teiktais rāda, ka pārdošanas noruna ir absolūta un imperatīva; tā nav atceļama vai pārgrozāma pēc pašu autonomijas. Pārdošana gan var būt divējāda:

- 1) pārdošana par brīvu cenu (ja šāds veids norunāts; 1321.p.1.d.) un
- 2) pārdošana izsolē ar tiesas starpniecību (prezumēts veids; 1321.p.2.d.).

- b. Iekam nav pienācis samaksas termiņš, ķīlasņēmējs nedrīkst lietu pārdot; ja turpretim viņš to pārdod, tad viņam jāatlīdzina visi parādniekam ar to sagādātie zaudējumi un izdevumi. Ja pircējam bijusi zināma ķīlasņēmēja rīcības pretlikumība, parādniekam ir tiesība prasīt atpakaļ pārdoto lietu (1320.p.). Parādniekam kā lietas īpašniekam, arvien ir tiesība, dodot nodrošinājumu ķīlasņēmējam, prasīt lietas pārdošanu izsolē, lai no ieņemtās summas samaksātu savu parādu (1323.p.). Parādniekam ir tiesība prasīt lietas pārdošanu arī pirms termiņa. Ja ķīlu, iekams nolīdzināts ar to nodrošinātais prasījums, apstrīd citi kreditori, atsaukdamies uz lielākām tiesībām uz to, tad ķīlasņēmējs var prasīt no parādnieka, lai tas aizstāv apstrīdēto ķīlas tiesību un atlīdzina viņam nodarītos zaudējumus un izdevumus (1324.p.).

3. Ķīlasņēmēja prasīto ieķīlātās lietas pārdošanu parādnieks var novērst tikai pilnīgi samaksājot ķīlas parādu, bet ne ar kādas daļas samaksu, vai apsolījumiem dot ķīlasņēmējam drošību ar galvojumu vai kādā citā kārtā.

- a. Bet ja parādnieks pilnīgi samaksā savu parādu, kaut arī pašā pārdošanas brīdī, tad pārdošana apturama un ieķīlātā lieta atdodama parādniekam atpakaļ. Ja ķīlasņēmēja prasījuma samaksa sadalīta vairākos termiņos, tad ķīlu var pārdot, tiklīdz palaists kāds no šiem termiņiem, ja vien nav bijis tieši norunāts nepārdot tikām, kamēr nebūs palaists arī pēdējais, vai otrs, vai trešais u.t.t. termiņš (1325. un 1326.p.p.).

b. Ja ķīlasņēmējs un parādnieks sevišķi norunājuši, ka iekīlātā lieta nesamaksas gadījumā tūlīt pārdodama, tad pircējam nav pienākums ne pēdējam to sevišķi atgādināt, ne iepriekš paziņot par savu nodomu pārdot, bet ja tādas norunas nav bijis, tad ķīlasņēmējam iepriekš jāpaziņo parādniekam par to, ka viņš grib ķīlu pārdot. Ķīlasņēmējs, kam parādnieks atvēlējis pārdot iekīlāto lietu par brīvu cenu, atbild par pārdošanu kā pilnvarnieks, un viņam jāatlīdzina parādniekam visi zaudējumi, kādi pie tam varētu rasties aiz viņa rūpības trūkuma (1327.p. un 1328.p.l.puse).

4. Līdz pārdotās ķīlas nodošanai (traditio) pircējam, iekīlātājs patur uz to savu īpašuma tiesību, bet ķīlasņēmējs savu ķīlas tiesību (1331.p.). Attiecībā uz nekustamu mantu vajadzīga registrācija zemes grāmatās. Uz iekīlātās lietas pircēju pāriet tiesības tadā apjomā, kādā tās piederējušas parādniekam (1332.p.). Ja pārdoto ķīlu pircējam attiesā (evikcija), tad viņam jāprasa zaudējumu atlīdzība no iekīlātāja, bet nevis no ķīlasņēmēja, kas šo lietu viņam pārdevis kā ķīlu; izņēmums pielaišams tikai tad, kad ķīlasņēmējs noteikti uzņēmis atbildību vai pārdodot tiši maldinājis pircēju (1333.p.).

5. Kas pieņem ķīlā parāda prasījumu pret kādu trešo personu, tam par to jāpaziņo šai trešai personai, lai tā nesamaksā parādu savam tiešajam kreditoram. Ja tādā gadījumā parādnieks noliktā laikā nesamaksā, ķīlasņēmējam ir tiesība:

- a. vai nu prasīt apmierinājumu no trešās personas, kas parādā viņa parādniekam, vai
- b. prasījumu cedējot pārdot citam (sk. 1335, 1336.p.p.). Šī cesija regulēta kā prasījuma dokumenta tālākdošana: kreditors, kas saņēmis ķīlā parāda prasījumu un kam nodots šā prasījuma dokuments, iegūst uz šo prasījumu rokas ķīlasņēmēja tiesības. Šādā gadījumā, nesāņemot termiņā savus procentus, viņš, ja nav norunāts citādi, ņem tos, kas nākas par viņam iekīlāto prasījumu, un saņēmis no tiem sev apmierinājumu, atdod pārpalikumu savam parādniekam (1337.p.).
- c. Ja iekīlāto prasījumu dzēs izpildot to par labu ķīlasņēmējam, tad pēdējais, saņemot naudas summu, izlīdzina ar parādnieku, bet ja iekīlātā prasījuma priekšmets bijis ķermeniska lieta, iegūst uz to tiešu ķīlas tiesību (1338.p.). Jaunajam kreditoram (cesionaram) pēc literatūrā valdošām domām pieder vietnieka statuss. Atsevišķos gadījumos kodeks ķīlas tiesībām piešķir arī apgrozības nozīmi - ķīlas tiesību var cedēt kā mantisku vērtību.

§ 26 ĶĪLAS TIESĪBAS NODIBINĀŠANA UN IZBEIGŠANĀS.

(DINAMIKA)

1. Ķīlas tiesību nodibina ar

- a) līgumu (vai testamentu) vai
- b) tiesas ceļā.

- a. Iekļāt lietu var tikai tas, kam vispār ir tiesība ar savu lietu brīvi rīkoties; ar līgumu vai testamentu nevar iekļāt lietu, ko aizliegts atsavināt (salīdz. 1304, 1306, un 1305.p.p.).
- b. Tiesas spriedumus, ar ko no parādnieka piespriesta noteikta naudas summa vai cits kāds naudā vērtējams izpildījums, nodē par pamatu hipotēkas iegūšanai, ievēdot spriedumu zemes grāmatās. Bāriņtiesa var prasīt, lai ieraksta zemes grāmatās atzīmes uz aizbildņu un vecāku, kā savu bērnu aizbildņu, nekustamu īpašumu, to prasījumu nodrošināšanai, kādi var rasties pārvaldot aizbilstamo personu mantu. Bāriņtiesas lēmumos jānoteic summa, līdz kādai nodrošinājums sniedzas (1307, 1308.p.p.).
- 2.a. Kīlas tiesība izbeidzas pati no sevis, kad dzēš prasījumu, kuram tā nodibināta. vienlaicīgi, kādā kārtā tas izdarīts (kīlas tiesības akcesorālais raksturs, 1309.p.; sk. arī 1310. un 1311.p.p.)
- b. Kīlas tiesība izbeidzas, arī vēl joprojām pastāvot ar to nodrošinātam prasījumam
- 1) ar atceļoša nosacījuma vai termiņa iestāšanos;
 - 2) ar atcēluma vai aprobežojuma, ar ko bijusi saistīta iekļātāja tiesība uz iekļāto lietu, iestāšanos;
 - 3) ar iekļātās lietas bojā eju;
 - 4) ar sakritumu, izņēmums 1300.p.;
 - 5) ar kīlasņēmēja noteikti izsacītu atteikšanos;
 - 6) ar iekļātās lietas tiesīgi izdarītu pārdevumu (sk. 1312, 1313. un 1314.p.p.).

Tādā ir kīlas tiesības vispārīgā daļa; speciālajā daļā aplūkojami atsevišķie kīlas tiesības veidi: rokas kīla, lietošanas kīla un hipotēka uz nekustamu īpašumu (§ 27.).

§ 27 ROKAS KĪLA UN LIETOŠANAS KĪLA

I, Rokas kīla

1. Rokas kīla ir kustamas lietas iekļājums kreditora prasījuma nodrošināšanai, nododot to kreditora valdījumā.
- a. Rokas kīla kā kīlas tiesības veids prezumē visus noteikumus, kas atrodas vispārīgā daļā, bet bez tiem ir vēl speciali noteikumi, kas šo veidu raksturo specialī.
- b. Rokas kīlu nodibina ar to, ka parādnieks nodod kīlasņēmēja valdījumā kustamu lietu ar nodomu, lai tā būtu par nodrošinājumu viņa prasījumam, ja šis nodoms pie tam noteikti izsacīts, vai arī klusējot skaidri izpaudies (1340.p.) 1.d
- 2.a. Rokas kīlas esenciālie elementi:

- 1) parādnieks,
- 2) nodošana,
- 3) valdījums
- 4) objekts - kustama lieta,
- 5) nodoms (animus) nodibināt rokas ķīlu.
Nodomam jābūt skaidri konstatējamam.

b. Rokas ķīlas juridiskā daba ir parāda reāls nodrošinājums ar kustamu ķermenisku mantu.

c. Raksturs - ķīlas nēmēji ir valdītāji.

Iekilātāja un ķīlas nēmēja statusi

3.a. Iekilātājam ir tiesība izpirkt ķīlas nēmēja valdījumā esošo ķīlu, samaksājot parādu; šī tiesība nav aprobežota ne ar kādu termiņu un neizbeidzas ne ar kādu noilgumu (salīdz. 135l.p.).

b. Rokas ķīlas nēmējam par visu to laiku, kamēr iekilātā lieta atrodas viņa rokās

- 1) jārūpējas par to kā gādīgam labam saimniekam.
- 2) ja iekilātā lieta bojāta vai gājusi bojā ķīlas nēmēja vainas dēļ, vai nu aiz nepietiekošas rūpības, vai aiz rupjas neuzmanības, vai ļauna nolūka, tad viņam jānodod iekilātājam zaudējumu atlīdzība un pēdējam ir tiesība atvilkt šo atlīdzību no sava parāda. Ja iekilātās lietas bojājumam vai bojā ejai, neraugoties uz visu tai piegriezto rūpību, ir par iemeslu noziedzīgs nodarījums vai nepārvarama vara (vis maior), tad ķīlas nēmējs par to neatbild un zaudējumus cieš lietas īpašnieks.
- 3) Ķīlas nēmējs nedrīkst viņam iekilāto lietu lietot, ja vien tas viņam nav noteikti atļauts; bet arī šai gadījumā viņš atbild par katru šās tiesības nelietīgu izlietošanu. Ja izlietojot iekilāto lietu nesaskanīgi ar norunu, to bojā vai iznīcina, tad ķīlas nēmējs atbild par radušos zaudējumu, arī tai gadījumā, kad tas rodas nejaūši vai nepārvaramas varas dēļ (absolutā atbildība; 1347 - 1349.p.p.).
- 4) Ja īpašnieks atsavina kreditoram par rokas ķīlu nodoto lietu, tad pēdējam nav pienākums to izdot, bet viņš var to aizturēt, līdz kamēr nolīdzināti visi prasījumi, par kuriem ķīla atbild.
- 5) Kreditors gan var tālāk iekilāt rokas ķīlu, bet ne citādi, kā kopā ar pašu saistību, ko ķīla nodrošina, un ne par lielāku summu, kāda viņam pienākas no iekilātāja.
- 6) Bez tam, ir saprotams, ka rokas ķīlas nēmējam pieder tiesība pārdot iekilāto lietu prasījuma realizēšanai (vispārējs princips).

4. Rokas ķīlas nodibināšana un izbeigšanās (dinamika).

- a. Rokas ķīlas nodibināšana iespējama, vienīgi ievērojot visus prasītos esenciālos elementus, galvenokārt -- nodošanu (traditio) un nodomu (animus). Rokas ķīlas valdījuma nodošana ķīlasņēmējam notiek pēc vispārīgiem kustamu lietu valdījuma iegūšanas noteikumiem. Skat iepriekš citēto 1340.p.
- b. Attiecībā uz rokas ķīlas izbeigšanos ievērojami visi vispārējie noteikumi, kas regulē ķīlas tiesības izbeigšanos.
- 1) Ar kreditora paša ķīlas tiesības izbeigšanos, vai nu samaksājot viņa prasījumu, vai aiz kāda cita iemesla, izbeidzas arī otra ķīlasņēmēja tiesība (1354, 1355. p.p.). Ja ķīlasņēmējs bez ievērojama iemesla vilcinās pārdot ķīlu, tad kreditori, kas vērsuši pēdējas uz pārpalikumu, var lūgt tiesu, lai ķīlasņēmējam noteic laiku ķīlas pārdošanai (1357.p.; skat. arī 1352. 1353. un 1356.p.p.).
 - 2) Rokas ķīlas tiesība izbeidzas arī ar klusu atteikšanos, ķīlasņēmējam atdodot atpakaļ ķīlu bez jebkāda pierādīta cita nolūka vai arī to ar pēdējās gribas rīkojumu tiesīgi novēlot savam parādniekam.
 - 3) Ar noilgumu neizbeidzas ne prasījums, kas nodrošināts ar rokas ķīlu, ne ķīlas tiesība, ja vien ķīlasņēmējs ķīlu nav izlaidis no savām rokām (sk. 1358, 1359, un 1361.p.p.).

II. Lietošanas ķīla.

1. Lietošanas ķīla ir tāda ķīlas tiesība uz augļus nesošu kustamu vai nekustamu lietu, kas nodota ķīlas kreditora valdījumā, ar tiesību un pienākumu ievākt no tās augļus.

a. Ievāktos augļus un ienākumus ķīlasņēmējs nedrīkst paturēt savā labā, bet viņam tie jāpārdod un ienākums no tiem jāieskaita sava prasījuma, papriekš procentu un pēc tam kapitāla, samaksai, pie kam ieskaitāmi arī tie ienākumi un augļi, kurus viņš būtu varējis ievākt, bet aiz nolaidības nav ievācis.

b. Iekļātās augļus nesējas lietas nastas, ja par tām nav noteikti norunāts pretējais, nes īpašnieks, bet nevis valdošais ķīlasņēmējs.
2. Augļu nesēju lietu var iekļāt arī ar tādu norunu, ka ķīlasņēmējs viņam pienākošos procentu vietā saņem tās ienākumus (salīdz. 1362, 1363, 1366.p.l.d.).

3. Neraugoties uz to ka visumā lietošanas ķīla paredz valdījumu, tā atšķiras no rokas ķīlas arī ar to, ka lietošanas ķīlas priekšmets var būt arī nekustama manta. Vēsturiski lietošanas ķīlas institutam bijusi liela loma, bet tagad tā nozīme mazinājusies.

§ 28 HIPOTĒKA UZ NEKUSTAMU ĪPAŠUMU

Vārds - hipotēka - cēlies no grieķu valodas; sākumā ar to apzīmēja stabus, kas tika uzstādīti uz zemes gabala robežām, lai publiski norādītu, ka attiecīgais zemes gabals iekilāts. Kā zinām, pie grieķiem (un romiešiem) koroborācija tagadējā nozīmē nepastāvēja; lai tiktu izvests publicitātes princips un neciestu trešo personu intereses, kas par iekilāšanu katrā gadījumā nevarēja zināt, tad tika uzstādīti pieminētie stabi, tādējādi izdarot t.s. reālo "koroborāciju". Ir vēl arī citas hipotēkārās sistēmas: Austrālijā hipotēku dokumentos paredz sevišķas zīmes, kas konstatējamas ieinteresētām personām. Visumā tomēr dominē hipotēkārā koroborācijas sistēma, pie kam jāatzīmē, ka hipotēkārā koroborācija pastāvējusi jau pirms īpašuma iegūšanas koroborācijas.

1. Hipotēkārā koroborācija ir pārveidota germāņu sistēma, kuras galvenie principi ir:

- a. publicitātes princips; attiecībā uz kustamu mantu stāvoklis ir citāds. Kustama manta tiek nodota ķīlas ņēmēja valdījumā un tā kā valdījums tiek prezimēts kā īpašums, tad trešās personas pieņem ķīlas ņēmēju par tās īpašnieku.
- b. Ar publicitātes principu, ko realizē ar hipotēkas ierakstīšanu zemes grāmatās, saistās publiskās ticamības princips - publiskās zemes grāmatās ierakstītajam ieinteresētās personas var ticēt.
- c. Kā trešais minams hipotēkas nedalamības princips, kas raksturo hipotēku galvenokārt no vēstures viedokļa.
- d. Dažos Eiropas valstu (piem. Šveices) kodekos hipotēkas institūts regulēts plaši: hipotēka var pastāvēt kā uz nekustamu, tā arī uz kustamu mantu, piem., mēbelēm. Mūsu kodekā hipotēka pastāv vienīgi uz nekustamu mantu.

2. Hipotēka ir:

- 1) ķīlas tiesības veids
 - 2) kā lietu tiesība
 - 3) uz nekustamu mantu (immibilia)
 - 4) pēc ierakstīšanas publiskās zemes grāmatās
 - 5) ar iekilātāja piekrišanu uz juridiska darījuma pamata
 - 6) vai bez šīs piekrišanas uz tiesas sprieduma vai lēmuma pamata
 - 7) parāda nodrošinājuma dēļ.
- 1) Tā kā hipotēka ir ķīlas tiesības veids, tad noteikumi, kas regulē ķīlas tiesību vispār, attiecas arī uz hipotēku. Katram veidam ir arī kāda sekundāra pazīme, kas to atšķir no citiem veidiem. Hipotēku raksturojošā sekundārā pazīme ir tā, ka iekilāto lietu joprojām valda iekilātājs.

Rokas ķīlas valdījums turpretim pāriet uz ķīlasņēmēju jeb kreditoru.

- 2) Hipotēka kā lietu tiesība ir absolūta tiesība; tā dod ķīlas kreditoram absolūtu iespēju iepretīm trešām personām. Tāpēc parādnieka izdarīts nekustama īpašuma atsavinājums trešai personai negroza hipotēkas kreditora tiesības, un katru tādu atsavinājumu var izdarīt vienīgi atstājot spēkā ķīlas tiesības uz atsavināmo nekustamo īpašumu (sk. 1378.p.)
- 3) Par hipotēkas objektu var būt tikai tāda manta, ko iespējams atsavināt, un pēc tam pēc kodeka vienīgi nekustama.
- 4) Ierakstīšana zemes grāmatās ir svarīgs formāls moments, bez kura hipotēka kā lietu tiesība nepastāv. Lai hipotēkas ierakstījums zemes grāmatās būtu spēkā, ir vajadzīgs:
 - a) lai tas būtu ierakstīts attiecīgā iestādē, resp. tai zemes grāmatu nodaļā, kuras pārziņas robežās atrodas nekustamais īpašums;
 - b) lai tas būtu ierakstīts pienācīgā laikā;
 - c) lai prasījumam būtu ierakstīšanai vajadzīgās īpašības (prasījuma nodrošinājums ar ķīlu, iekšlātāja piekrišana vai arī tiesas lēmums vai spriedums);
 - d) lai arī nekustamam īpašumam, uz kuru hipotēku ieraksta zemes grāmatās, būtu tam nolūkam noteiktās īpašības (iekšlātājam jābūt apgrūtināmā īpašuma īpašniekam un kā tādām apzīmētām arī zemes grāmatās un
 - e) lai ierakstot būtu ievērotas likumā noteiktās formas (sk. 1368.p., 1371, 1372. un 1373.p.p.).
- 5) un 6) Ķīlas tiesību ierakstīšana zemes grāmatās pielaižama tikai ar iekšlātāja piekrišanu, (kas var būt arī nepārādnieks,) kuru viņš izteicis ķīlas tiesību nodibinot (hypotheca voluntaria). Šis noteikums neattiecas uz tiem gadījumiem, kad ķīlas tiesību ieraksta uz tiesas sprieduma vai lēmuma pamata (hypotheca necessaria; sk. 1372.p.).
- 7) Pēc sava mērķa hipotēka ir prasījumu reālas nodrošināšanas institūts: zemes grāmatās ierakstami tikai tie prasījumi, kas vispār nodrošināti ar ķīlu uz nekustamu īpašumu (salīdz. 1371.p.).

3. Hipotēkas institutu ap lēno 3 principi:

a. noteiktības princips.

Hipotēka prasa konkrētu, noteiktu priekšmetu; generalas hipotēkas nevar būt. Hipotēku ieraksta zemes grāmatās tikai noteiktas naudas summas apmērā un uz noteiktu nekustamu īpašumu, par kura īpašnieku apzīmēts šajās grāmatās iekšlātājs (1373.p.).

- b. Hipotēkas nodibināšana prasa tiesisku pamatu (princips), nevar pastāvēt apstrakta hipotēka. Saskaņā ar generālu normu hipotēku kā akcesoru tiesību nevar nodibināt neatkarīgi no prasījuma.

- c. Nedalamības princips. Zemes grāmatās ierakstītu ķīlas tiesību dzēšana, tiklab pilnīga, kā arī pa daļai pieļaujama tikai ar kreditora piekrišanu. Šis noteikums neattiecas uz tiem gadījumiem, kad ķīlas tiesību dzēš uz tiesas sprieduma vai lēmuma pamata (1380.p.l.d.). Bez kreditora piekrišanas kā parāds, tā hipotēka ir nedalama.

4. Hipotēkas nodibināšanai raksturīga forma ir ierakstīšana zemes grāmatās, tādēļ hipotēkas dzēšanai jeb izbeigšanai vajadzīga šī paša forma. Ierakstīšanas moments norāda uz hipotēku kā lietu tiesību, plē kam dzēsuma ierakstīšanas moments ir esenciāls: pilnīgi hipotēkas dzēšanai ar to vien nepietiek, ka dzēsts tās pamats, jo tāds dzēsums nav saistošs trešām personām, līdz kamēr par hipotēkas dzēšanu nav ierakstīts zemes grāmatā (salīdz. 1379.p.2.d.). Saskaņā ar to jāizšķir:

- 1) faktiskais moments - parādnieka pienākuma izpildīšana, resp. hipotēkas pamata dzēšana, kam nozīme attiecībā uz kreditoru un parādnieku, bet ne attiecībā uz trešām personām, pret kurām hipotēka paliek joprojām spēkā un
 - 2) formālais moments - hipotēkas pamata dzēšanas ierakstījums zemes grāmatās, kas dod pilnīgu hipotēkas dzēšanu jeb izbeigšanu.
5. Bez prasījuma izpildījuma var būt vēl arī citi hipotēkas pamata dzēšanas veidi:

- a. Pārjaunojums (novatio) attiecībā uz saistību tiesību saturu (kontrahentiem) un pārjaunojums, kas saistīts ar kreditoru maiņu. Katrs zemes grāmatās ierakstīta prasījuma pārjaunojums, kurš jā ieraksta šais grāmatās; pretējā gadījumā tas saista vienīgi līdzējas puses, bet ne trešās personas. Ja pārjaunojot notiek kreditora maiņa, tad pārjaunojuma ierakstīšanai zemes grāmatās vajadzīga, kā kreditora, tā arī parādnieka atzišana; bet izdarot vienkāršu cesiju, pietiek ar cedenta atzišanu un parādnieka piekrišana nav nepieciešama. Izņēmumi no šādas kārtības norādīti likumā par dažu parādu piespiedu pārjaunojumu (salīdz. 1374. un 1375. p.p.).
- b. Tādējādi kā pārjaunojumam, tā arī cesijai paredzēti 2 veidi (cessio voluntaria un cessio necessaria). Sakarā ar cesiju rodas speciāls hipotēkas veids - apgrozības hipotēka, kā apgrozības mantiska vērtība.
- c. Hipotēkas dzēšana var notikt arī ar izsoli. Ja nekustamu īpašumu, uz kuru ierakstītas hipotēkas, pārdod izsolē un ieraksta zemes grāmatās uz tā vārdu, kurš kā vairāksolītājs kļuvis par tā īpašnieku, tad pēc pirkuma cenas samaksas visi tie uz šo nekustamo īpašumu ierakstītie parādi, par kuriem pircējs nav tieši paziņojis, ka uzņemas tos uz sevi, ir dzēšami neatkarīgi no kreditoru piekrišanas (1380.p.2.d.). Šai gadījumā pircējs ir brīvs no tiesiskām grūtībām attiecībā uz trešām personām.
- d. Ja kāds no kreditoriem iegūst valdījumā to nekustamo īpašumu, uz kuru viņam ir hipotēka (sacritums, conflusio) tad ar to nepārgroza ne viņa paša hipotēkārās tiesības, ne arī pārējo kreditoru tiesības uz viņa zemes grāmatās

ierakstītiem prasījumiem uz to pašu nekustamo īpašumu (1377.p.)

Vispārīgi hipotēka izbeidzas, kad nepastāv vairs parāds, kas nodrošināts ar nekustamu īpašumu, bet šai izbeigšanai attiecībā uz trešām personām nepieciešama ierakstišana zemes grāmatās.

§ 29 IZPIRKUMA TIESĪBA

(PIESAVINĀJUMA TIESĪBA)

Izpirkuma tiesība ir vēsturisks institūts, kas tagadējās tiesībās ir stipri aprobežots un zaudējis savu agrāko nozīmi. Domējot agnātiskajai organizācijai, šī izpirkuma tiesība piederēja agnātiem (radniekiem). Izpirkuma tiesība tagadējās tiesībās ir agrāk plaši izlietotā institūta mazs atlikums, kura nozīme stipri sašaurinājusies. Šis institūts bija labi pazīstams arī germāņu tiesībās (Näherrecht, Retrachtsrecht, Beispruchsrecht).

1. Izpirkuma tiesība ir tiesība iegūt cita atsavinātu nekustamu īpašumu, atstumjot ieguvēju, sakarā ar priekšrocību pret viņu, un iestājoties viņa tiesībās (1381.p.1.d.).

Attiecībā uz subjektiem te jāizšķir 3 personas: izpircējs, ieguvējs un atsavinātājs.

- a. Izpirkuma tiesība ir lietu tiesība, un to var izlietot neviens pret pirmo šai tiesībai pakļautā īpašuma ieguvēju, bet arī pret sekojošiem (1381.p.2.d.). Izpirkuma tiesība, kā redzam, atzīta par lietu tiesību institūtu; patiesībā izpircējam uz svešo lietu nekādas konkrētas tiesības nepieder, atskaitot tiesību šo īpašumu iegūt, ja tas tiek atsavināts. Literatūrā un zinātnē šādu tiesību apzīmē par piesavinājuma tiesību, paredzot kā esencīālu elementu attiecīgās lietas atsavināšanu.
- b. Izpirkšanas tiesība ir iegūšanas priekšrocība,
- c. attiecībā uz nekustamu īpašumu.
- d. Izpircējs realizē savu izpirkuma tiesību, atstumjot ieguvēju un iestājoties viņa tiesībās. Bez juridiska darījuma-pirkuma - kas prezumē atsavinātāju un pircēju, izpirkuma tiesību realizēt nevar; bet ja atsavināšana notiek, tad izpircējam, kas to grib un izpilda attiecīgos līguma nosacījumus, ir tiesība atstumt kuru katru ieguvēju, ienemot tā tiesisko vietu (statusu).

2. Izpircēja, ieguvēja un atsavinātāja statusi

- a. Izpircējs iestājas visās ieguvēja tiesībās; servituti, reālānastas un hipotēkas, ar kuriem ieguvējs apgrūtinājis ne-

kustamo īpašumu, jāuzņemas izpircējam, ja vien tie bijuši nodibināti jau pirms izpirkuma tiesības pieteikuma un bez ļauna nolūka. Izpircējs stājas tiesiskās attiecībās ar atsavinātāju tikai tad, kad ieguvējs viņam atdevis visas savas tiesības un viņš ar to pilnīgi ieņēmis ieguvēja vietu (sk. 1390, 1393, 1394.p.p.).

- b. Ieguvējam jānodod izpircējam nekustamais īpašums (ja tas jau nodots viņa valdījumā) ar visiem piederumiem tādā pašā stāvoklī kādā viņš to saņēmis (sk. 1390.p.), kā arī jāat-līdzina izpircējam par visiem apgrūtinājumiem, kurus viņš nodibinājis pirms izpirkuma tiesības pieteikuma bez ļauna nolūka (1393.p.; skat. arī 1391. un 1392.p.p.).
- c. Atsavinātāja pienākums ir nevien atlīdzināt ieguvējam zaudējumus, kurus viņš cietis sakarā ar izpirkuma tiesības izlietošanu, bet arī aizstāvēt viņu tiesī pret izpircēja prasībām. No šiem pienākumiem atsavinātājs ir atsvabināts, kad ieguvējs, zinādams, ka uz nekustamo īpašumu var pieteikt izpirkuma tiesību, nav pielīdzis sev tādām gadījumam atlīdzību (sk. 1395. un 1396.p.p.).

3. Izpirkuma tiesības nodibināšanas pamatā ir likums; līgums un testaments (1382.p.l.d.).

- a. Izpirkuma tiesība, kas nodibināta ar līgumu vai testamentu, saista tikai lietā ieinteresētās personas un viņu mantiniekus; tomēr tā var kļūt saistoša arī trešām personām, ja līgumu vai testamentu, ar kuru nodibina šo tiesību, ieraksta zemes grāmatās; tādā gadījumā šo tiesību nosaka vienīgi līguma vai testamenta noteikumi, un tikai tad, ja tādu nav, noteikumi par likumisko izpirkumu.
 - b. Izpirkuma tiesība nav pielaišama visos atsavināšanas gadījumos, bet tikai tajos, kad izpircējam iespējams pilnīgi atlīdzināt ieguvējam visu to, ko tas samaksājis, vai kas tam vēl jāmaksā par iegūto mantu. Pieteicot savu izpirkuma tiesību, izpircējam attiecīgā izpirkšanas summa tūlīt jānomaksā ieguvējam vai, ja tas atteicas pieņemt, tiesas depozītā.
 - c. Kad nekustamu īpašumu dāvina vai atsavina pēc izlīguma, vai maina, izpirkuma tiesība nav pielaišama, tāpat arī tai gadījumā, ja nekustamu īpašumu pārdod izsolē piespiedu kārtībā (izpirkuma tiesības izlietošanas aprobežojumi; salīdz. 1382.p.2.d., 1383, 1384.p.p.). Skat. arī 1385 - 1388.p.p.).
 - d. Persona, kam pieder izpirkuma tiesība, nevar to atdot nevienam citam, un viņai, ja pretinieks to prasa, ar parakstu jāapstiprina, ka viņa izpērk vienīgi sev un savā labā (1389.p.; te parādās izpirkuma tiesības personiskais raksturs attiecībā uz izpircēju).
4. No formas viedokļa atzīmējams, ka izbeidzot līgumā vai testamentā nodibinātu izpirkuma tiesību, kas ierakstīta zemes grāmatās, pēdējās jātaisa ierakstījums par šīs tiesības izbeigšanu.

Vispārīgi izpirkuma tiesība izbeidzas (1397.p.);

- a. kad atceļ to atsavinājumu, kura dēļ tā radusies;
- b. kad tas, kam šī tiesība pieder, atteicas (paskaidr. 1399.p.)
- c. kad ar ieilgumu zaudēta tiesība celt izpirkuma prasību.

Izpirkuma tiesība izbeidzas ar noilgumu, ja izpirkuma prasība nav celta gada laikā, skaitot no tās dienas, kad nekustamais īpašums ierakstīts zemes grāmatās uz ieguvēja vārda (1400.p.).

5. Kā redzam, izpirkuma tiesība ir speciāls personiska rakstura piesavinājuma tiesību institūts, kas mūsu kodekā pastāv ar aprobežojumiem un nosacījumiem. No tiesību politikas viedokļa šāds institūts ir vēlams, tomēr praksē tas tiek maz izlietots.

Līdz ar to nobeidzam lietu tiesību apskatu. Ar jāatceras, ka lietu tiesībās dominē numerus clausus princips; tas nozīmē, ka ar gribas autonomiju un pastāvošo normu iztulkošanu jaunus lietu tiesību institūtus radīt nav iespējams. Lietu tiesību sistēma šai ziņā ir stipra un solīda, jo gribas autonomiju lietu tiesību sfērā stipri aprobežo pieminētais numerus clausus.

Bez tam jāatceras, ka lietu tiesībās pastāv j u r a i n r e a l i e n a (neīpašnieka lietu tiesības), kas nav sajaucamas ar j u r a a d r e m publiskās zemes grāmatās apzīmētām saistību tiesībām. Beidzot lietu tiesības ir t i e s i s k a sabiedrības o r g a n i z a c i j a (statika) privātā sfērā, kas nodrošina ne tikai sabiedrisku kārtību, bet dod arī personām iespēju izlietot privāto iniciatīvu (d i n a m i k a) personīgās un sabiedriskās interesēs.